

glasul
BUCOVINEI

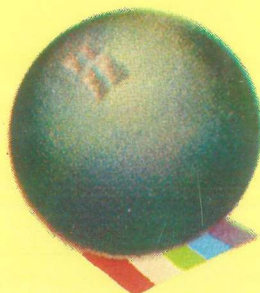
CERNAUȚI

BUCUREȘTI

2 / 1997

An IV. Nr.14

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

1997, Nr. 2

Anul IV, Nr. 14

Redactor-șef : ALEXANDRINA CERNOV

COLEGIUL DE REDACȚIE : prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov),
prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara), prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași),
Z. Ornea (București), acad. Vladimir Trebici (București),
prof. dr. D. Vatamaniuc (București).

REDACȚIA : prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac,
Vasile Tărățeanu (redactor-șef adjunct).

SUMAR

DIALOGURI CU BUCOVINENII

Arcadie Suceveanu – Ilie Luceac, *Dialoguri cu bucovinenii* 3

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Vladimir Trebici, *Despre demografia Bucovinei* 11

Mihai Iacobescu, *Elita românilor din Bucovina anilor 1775-1862* 18

Ilie Luceac, *Cultura românească în Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea (continuare)* 33

Tratat cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare între România și Ucraina 46

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

Rodica Șcraba, *Membri marcanti ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei, în 1878, și până la jubileul semicentenar din 1928). Albumul Mare, vol. II (continuare)* 56

PROZĂ-POEZIE

Gregor von Rezzori, *O bermină la Cernopol* 72

Simion Gociu, *Versuri* 80

Grigore Crigan, *Casa cea nouă* (fragment de povestire) 88

ARHIVA BUCOVINEI

Din arhiva familiei Morariu: *Cursul vieții mele* (continuare) de Constantin Morariu 97

CĂRȚI. REVISTE

Teodor Andrieș, *Analele Bucovinei*, an. III, nr. 1/1996 109

Dragoș Nisioiu, *Ion Popescu-Sireteanu: „Între două veșnicii”* 111

Dialoguri cu bucovinenii

POETUL ARCADIE SUCEVEANU

Ilie Luceac

Î Dragă Arcadie, bucuria și emoția în același timp, care mă încercă deopotrivă la gândul reîntâlnirii noastre într-un dialog, îmi sporesc speranța că vom întreține o discuție interesantă din care cititorul va putea să ia cunoștință ce mai face poetul Arcadie Suceveanu și cum o mai duce omul Arcadie Suceveanu. Or, norocul de a te cunoaște în tinerețea și studenția noastră cernăuțeană nu l-au avut mulți și din acest motiv, dacă-mi permiți, vreau să-ți spun – sunt mândru!

Poetul Arcadie Suceveanu nu are nevoie de prezentările mele. Cărțile *Domniei Sale*, *Mă cheamă cuvintele* (1979), *Țărnuț de echilibru* (1982), *Mesaje la sfârșit de mileniu* (1987), *Arhivele Golgotei* (1990), *Secunda care sunt eu*, colecția „*Poezii de duminică*” (1993), *Eterna Danemarcă*, seria „*Poeți români contemporani*” (1995) vorbesc de la sine. Sunt tentat să cred doar că scrisul tău ne-a salvat pe mulți de la decepții cumplite, care puteau avea urmări grave în conștiința noastră în aceste vremuri de zgârcenie sufletească ce o semnalăm cu toții la sfârșit de secol XX.

Arcadie Suceveanu

R. Deși soarta a făcut să ne întâlnim în ultimii ani tot mai rar, nu pot concepe acest dialog decât ca pe o continuare a pasionantelor noastre discuții și confesiuni pe care le-am avut „la adânci tinereți”, în anii de efervescență și febrilitate intelectuală ai studenției și reveriilor cernăuțene, când ni se modela caracterul și statura morală la focul cărții, din metalul nobil al idealului artistic și al suferinței purificatoare. „Norocul

cul" despre care vorbești a fost reciproc, deoarece noi ne-am descoperit unul pe altul și ne-am regăsit mereu într-un spațiu afectiv și ideatic comun, ale cărui însemne „heraldice" erau poezia și muzica, arta, în general, precum și sentimentul național. Nu voi uita niciodată acele zile mirifice petrecute împreună în anturajul plin de aer solemn, romantic, al Universității din Cernăuți, fosta clădire a Mitropoliei Bucovinene, animați de idealuri, de bucuria descoperirii (mai mult pe cont propriu) a marilor nume ale literaturii și muzicii românești clasice și contemporane, fapt ce echivala pentru noi atunci cu descoperirea unor planete sau continente necunoscute. După cum nu pot uita nici casa și grădina eminentului doctor Zuflucht, neamț de formație, fost ofițer în armata austriacă, unul dintre „ultimii mohicani" ai vechii intelectualități bucovinene, acel loc binecuvântat în care m-ai introdus cu discreție, spre a cunoaște o altă lume și o altă ideologie decât cea plină de sloganuri și dogme comuniste. Confesiunile domnului doctor erau, pentru cei 20 de ani ai noștri, adevărate lecții de istorie și filozofie, de etică și morală sănătoasă, nefalsificată. Iar pianul la care exersai, mi se părea un fluture uriaș poposit în odaie din alte lumi, din spații necunoscute... Să mă ierte cititorii pentru această abatere lirică, dar, ori de câte ori evoc spațiul cernăuțean, cerneala mea devine sentimentală...

Cât privește cărțile mele, vreau să spun că eu le-am conceput și le mai simt și astăzi ca pe niște mici fragmente de viață, ca pe niște „întâmplări" ale unui timp și spațiu anume. Un poet, oricât de abstract și interiorizat ar fi, nu poate face abstracție de viața sa, de ceea ce i se întâmplă ori de ceea ce se petrece în jurul său. Sunt (oare s-ar putea să nu fiu?) contemporan cu viața mea, cu nașterea, dragostea, moartea care sunt numai ale mele. Iar spiritul timpului răzbate neapărat din atitudinea civică a scriitorului, ci chiar din fibra sa existențială, din viziunea sa, din felul său de a se exprima prin mereu alte și alte mijloace artistice. Trăim vremuri de mari transformări politice și sociale, de robotizare a sentimentelor și de eclipsare sufletească, spectaculoase și dure totodată. Omul modern a obosit, mașina lumii s-a uzat, fericirea omenirii n-a mai avut loc, pe zare se arată parcă umbra lui Noe, venind... Aș fi bucuros dacă m-aș putea convinge că am reușit să exprim în versurile mele măcar ceva din spiritul dramatic al acestui sfârșit de veac și de mileniu, măcar o părticică din idealurile și frământările de emancipare și regăsire a conaționalilor mei. Cât privește „salvarea de la decepții", cred că exagerezi... Or, la vârsta pe care o am de aproape 45 de ani, îmi vine greu să mai cred că „poezia face lumea mai bună"... Oricum, cuvintele rostite cândva de Arthur Rimbaud: „Într-o zi oamenii vor arăta ceea ce Poetul a văzut", rămân în continuare idealul nostru, al celor visători...

Î. Poezia ce-ți aparține acoperă o vastă arie de cultură pe care o stăpânești și poartă pecetea unei frumuseți ce pare să aibă profunzimi neexplorate. De la formula „Orga lui Bach bolnavă-i de plămâni", care parcă intenționează să adune și să reconstituie din ceața deasă a vremii chipul ca de ceară, crispat de atâta muzică, al bătrânului organist de la Leipzig, – și până la resemnarea în sine a poetului: „Un cuplu sunt: Pietă sucevani", care ne duce cu gândul la înfățișarea renescentistă a lui Michelangelo, cu nasul zdrobit, părul în dezordine, nepieptănat, privirea năucită de atâta culoare (pictorul și-o fi surprins autoportretul în vremea când lucra la Capela Sixtină) – asistăm la un spectacol uimitor de ardere internă, aproape totală, a poetului în numele adevăratei arte, încât ne întrebăm, parafrazându-l pe Goya, dacă nu cumva somnul rațiunii umane naște monștrii răului din lume, care afectează condiția existențială a poetului.

R. Credința mea întotdeauna a fost că un poet trebuie să fie, în mod implicit, și om de cultură, cu lecturi permanente și serioase. Mașina sa de citit trebuie să funcționeze fără întreruperi, iar refugiul său trebuie să fie cărțile, biblioteca. Astăzi, la sfârșit de secol XX, nu se mai poate scrie exclusiv din talent. Lectura a devenit fapt de viață, atribut al existenței de fiecare zi, ca și dragostea, suferința, moartea. De aceea, explorarea și valorificarea creatoare de către poet a spațiilor culturale și livrești țin de ordinea firească a lucrurilor. De multe ori, creația poetului de azi, care este un poet al timpului modern și postmodern, recurge la reinterpretarea și chiar rescrierea, la modul parodic sau ludic, ironic sau caricatural, a unor texte deja cunoscute, parafrazând și topind în el sintagme, expresii celebre, parabole biblice, mituri, stiluri eterogene. Deci, un astfel de poet este, prin definiție, un om al cărții, instruit, un spirit doct, cu o solidă cultură generală, deschis spre toate orizonturile cunoașterii. Bineînțeles, toate aceste simboluri și surse livrești se cer a fi trecute prin focul propriilor trăiri, prin câmpul de tensiune al propriei existențe, spre a fi transformate într-o permanentă combustie interioară, pentru a fi redimensionate sau reinvestite cu noi semnificații. În concepția mea, un poet de azi, pe lângă talentul pe care îl are și care rămâne condiția *sine qua non* a oricărui creator, trebuie să fie un bun cunoscător al mitologiilor lumii, un ins pasionat de filozofie, muzică, pictură, astronomie, fizică... Or, limbajul poeziei moderne e unul al interferențelor culturale, al substituirii termenilor, al sublimării și colajului, al sintezelor de tot felul. Mitul „analfabetului inspirat“ a fost spulberat. Imaginea poetului așteptând în transă inspirația divină care coboară din sfere oculte în chip de Muză este subminată de desuetudine.

Cât privește „monștrii răului“, trebuie să spun că ei ne-au devorat sufletul aproape în întregime. În zadar poeții încearcă să-i îmblânzească, vorba lui Eminescu, „cu gândiri și cu imagini“, cu iarba iluziei... În orga acestei lumi, dezacordată, e tot mai puțin aer, iar noi apărem în lumină, la naștere, cu tot cu cruce, ajungând cu toții niște pietă imaginare... De aici și suferința artistului, și strigătul său disperat în fața inertțiilor și atrocităților acestei lumi în derivă, scuturată de febre apocaliptice. „Spectacolul“ său „de ardere internă“, după cum zici, nu poate avea drept „personaje“ decât Dezolarea și Zădărnicia, Suferința și (totuși) Speranța...

Î. *În fuga atât de nemiloasă a timpului, între agonia și extazul vieții cotidiane, între sacrul și profanul clipei de fiecare zi, când „hazardul scuipă-n noi cu duche coapte/ și moartea face salturi la trapez“, cu ce trebuie să se înfățișeze Poetul – acest fiu risipitor de frumuseți – în fața părintelui său judecător – Cititorul, la porțile întredeschise ale celui de-al treilea mileniu?*

R. Curând cele două milenii se vor angrena ca niște roți dințate în marele mecanism al timpului. Suntem ultimii viețuitori ai acestui mileniu și poate chiar ai acestei civilizații. Și, deci, s-ar putea să fim și ultimii ei poeți. Omul modern s-a schimbat mult față de omul antic sau cel medieval. *Omul interior* însă, care în concepția mea se identifică cu esența spiritului uman, a rămas același, neschimbat, frumos sau urât, animat de zboruri înalte sau târându-se prin noroaiele de jos, feroce și neîmblânzit ca bestia sau fragil și visător ca o trestie gânditoare. La fel s-a întâmplat și cu poezia: ea a cunoscut o evoluție spectaculoasă în timp, dar a rămas neschimbată în esența ei cea mai pură. Iată de ce condiția și menirea poetului de azi, aflat „la porțile întredeschise ale celui de-al treilea mileniu“, au rămas aceleași ca și în timpul lui Homer, cel aflat la porțile unor vremi mitologice, ca și pe timpul lui Horațiu, cel ce scria satire și epode la „porțile întredeschise“ ale primului mileniu al erei noastre.

Chiar dacă imaginea sa clasică s-a schimbat, chiar dacă limbajul său este altul – intertextualist și foarte „democratizat” –, chiar dacă preferă să intre în literatură pe o locomotivă postmodernă, poetul de azi, ca și cel de ieri, ca și cel de mâine trebuie să vină în fața cititorului cu adevărul despre sine și despre timpul său, cu imaginea dezvoltată a realității sale interioare, cu acel inefabil *miracol* cuprins în oglinzile visului și misterului existențial. Numai așa se poate spera că poezia îl va ajuta pe cititor (dar mai are oare poezia un cititor fidel?) să se cunoască pe el însuși, să se refugieze, spre a se regăsi în sfera ideilor înalte și a visului purificator, să-l descătușeze de pragmatismul sufocant și păgubos, de indiferența sa pustiitoare.

Î. *Cărțile destinate micilor cititori: A fugit melcul de-acasă (1984), Ora cinci fără doi fulgi (1986), În cămașă de cireașă (1989), ilustrate respectiv de pictorii V. Maliarenko, D. Iazan și Andrei Turcanu, cât și cele două culegeri pentru preșcolari și clasele primare, Dincolo de ce văd ochii (1991), Știi să colorezi vacanța? (1995), realizate în colaborare cu pictorul Ion Severin, au înviorat poezia românească pentru copii din ultimii ani. Putem spune cu certitudine că de la Tudor Arghezi, Elena Farago încoace nu s-a mai scris atât de inspirat și coplesitor pentru cei mici. Cum este receptată poezia pentru copii a lui Arcadie Suceveanu am avut posibilitatea să ne convingem încă o dată la întâlnirea cu cititorii care a avut loc la Școala Normală din Cernăuți în Săptămâna Mare 1996.*

Întrebarea este cum și-a conceput autorul următoarea carte pentru copii, ce aduci nou în această carte, a cărei apariție de fapt ai și anunțat-o în fața cititorilor la frumoasa întâlnire despre care am amintit? Care este viziunea poetului Suceveanu în general asupra poeziei românești pentru copii din ultimii ani?

R. Aș începe cu răspunsul la ultima parte a întrebării, cea privind viziunea pe care o am asupra poeziei românești pentru copii din ultimii ani. După părerea mea, această poezie a înregistrat în ultimul timp, atât în Țară, cât și în Basarabia, mai multe succese remarcabile, între care aș menționa aici: *Întâmplări din grădina mea* și *Întâmplări de pe strada mea* de Ana Blandiana, *Cocostârcul Gât-Sucit, Cirip-Ciorap* și *Lulu și Gulu-Gulu* de Marin Sorescu, *Carte de Motanică* de Gheorghe Tomozei, *Școala de muzică* și *Zebra și algebra* de Grete Tartler, *Poezii-jucării pentru cei mai mici copii* și *O poveste cu mult soare despre cum te faci tu mare* de Daniela Crăsnaru, *Cărticica de doi ani* (respectiv... *de trei, de patru, de cinci ani*) de Constanța Buzea, poeziile lui Grigore Vieru, Ion Hadârcă, Constantin Dragomir, Nicolae Dabija, Iulian Filip, Vasile Romanciuc, Ludmila Sobiețchi... Cărțile acestor și altor autori au îmbogățit substanțial literatura pentru copii, asigurându-i o diversitate de stiluri și o viziune inedită asupra universului copilăriei. În marea lor majoritate, aceste cărți contribuie în mod efectiv la plasticizarea prin imagini poetice a abstracțiunilor impuse de școală, la cultivarea sensibilității și viziunii moderne a copilului de la sfârșitul secolului XX. Ce-i drept, vremurile grele, pline de tot felul de crize și privațiuni, fac să apară în ultimii ani tot mai puține (catastrofal de puține!) cărți destinate micului cititor. Or, se știe că o editură tipărește mai lesne o carte comercială sau chiar un roman al unui autor contemporan decât o carte pentru copii, care necesită ilustrații color, hârtie de calitate, tipar special. Astfel, în literatura pentru copii s-a creat în ultimii ani un mare gol ce trebuie lichidat cât mai grabnic. După părerea mea, acest lucru intră în atribuțiile oricărui stat civilizată, care este dator să asigure protecția socială a culturii în general și a cărții pentru copii în special.

Mă bucură, fără îndoială, aprecierea pe care o dai poeziei mele pentru copii. Este poezia pe care o scriu cu toată descătușarea simțurilor și cu întreaga libertate a fanteziei, recurgând cât mai des la umor și la situația paradoxală, la procedeul asociativ-metaforic și la jocul verbal. Cred că doza de umor pe care o conține și metafora insolită o și fac să fie „receptată“ de copii. „Mitul copilăriei e construit cu mijloace autentice de gândire ale copilului însuși, proiectate asupra conștiinței poetice a autorului“ – această afirmație privind poezia mea pentru copii ce aparține poetului și criticului literar Ștefan Hostiuc poate fi una dintre cele mai adevărate.

În ceea ce privește noua mea carte, pot spune că ea se numește *Dacă vrei să fii Columb* și sper s-o văd apărută anul acesta în Editura „Alexandru cel Bun“ din Cernăuți (director d-na academician Alexandrina Cernov). Simbolul lui *Columb* e lesne de descifrat: a fi Columb înseamnă a căuta și descoperi ceva nou, alte și alte continente ale gândirii și fanteziei, înseamnă să fii cavalerul neînfricat al cutezanței și bărbăției... Așa cum am afirmat și la acea întâlnire de neuit pe care am avut-o la Școala Normală din Cernăuți în primăvara anului trecut, este o carte destinată copiilor mai avansați, din clasele V-VII, ce conține poezii și ghicitori pe teme diferite, „definiții“ metaforice ale cifrelor, literelor, vocalelor, culorilor, notelor muzicale, precum și ale unor noțiuni matematice, cum ar fi: numerele pare și impare; descăzut, scăzător, diferență; termen, sumă ș.a. Afară de aceasta, am inclus în ea și mai multe parabole în care am utilizat unele tehnici postmoderniste, jocul semantic și etimologic al cuvintelor, încercând să-l familiarizez pe micul cititor cu noua paradigmă literară. În ce măsură mi-a reușit acest lucru, se va vedea după apariția cărții...

Î. În urma lecturii poeziilor pentru copii cititorul își dă seama imediat că deții pe deplin cheia magică de la comorile ascunse ale imaginației copilului. Sinceritatea gândului învăluit într-o muzicalitate verbală perfectă, frumusețea limbii și a stilului cucerește imediat atenția micului cititor. Imaginea metaforică în poezia pentru cei mici (ca de altfel în toată poezia lui Suceveanu) este captivantă. Copiii îți știu „dalbele colinde bătrâne“ pe dinafară.

Legate cu meșteșug de substanța lirică românească, poeziile tale pentru cei mici sunt aureolate cu o taină sonoră de logos, care o poate percepe și dezlega doar un copil ce a ascultat primele povești în românește. Cred că e intraductibil: „Suflet și grai/ Gură de rai/ Au un părinte și-un nume“.

R. Am convingerea că poezia pentru copii trebuie să fie cât mai perfectă din toate punctele de vedere: limbă, stil, ritm, rimă, imagine, muzicalitate... N-aș putea accepta în nici un caz licențe poetice sau „inabilitățile“ de ordin lingvistic ori prozodic. Situațiile și întâmplările trebuie să fie pline de inedit și autentice totodată, lipsite de artificialitate, metaforele și imaginile asociative trebuie să conțină culori proaspete, vii, finalizând în poeme neașteptate. Îmi displac diminutivele care vor să „cumintească“ într-un mod exagerat copilul, să îndulcească cu orice preț realitatea. Chiar cu riscul de a nu avea un număr mare de cititori, am căutat întotdeauna, scriind, să rămân copil, dar să nu mă copilăresc (citește: maimuțăresc), în sensul peiorativ al cuvântului. Bineînțeles, e mereu nevoie să practici limbajul accesibil copiilor, dar nu în forma lui primitivă și redusă, ci folosind întreaga bogăție și frumusețe a limbii române. Unii autori se străduiesc să folosească numai cuvintele uzuale sau cele funciar poetice, din teamă că micul cititor nu va putea recepta poezia. Este o atitudine greșită. Or, copilul se află la vârsta descoperirilor, când asimilează aproape totul și are o receptivitate

deosebită față de tot ce citește. De ce să nu-i dai și cuvinte mai puțin obișnuite, și poezii mai „sărite“ din tiparele tradiționale?

Dar cea mai mare valoare în poezia pentru copii, ca de altfel în creație în general, o au sinceritatea gândului și sentimentelor, autenticitatea trăirii. De aceea, atunci când scriu, încerc să retrăiesc la modul imaginar propria copilărie, să trezesc în sufletul meu copilul care am fost, vesel și curat, văr bun cu fluturii și melcii din lunca Siretului... În garderoba mea intimă, cămașa copilăriei este haina mea cea mai scumpă și neîntinată, pe care o îmbrac doar în clipele de aleasă inspirație și reverie...

Î. *Pictorul și compozitorul leton Mikalojus Čiurlionis își închipuia lumea ca o mare simfonie, în care oamenii sunt note muzicale. Acest gând raportat la poezia lui Suceveanu poate avea o interpretare cuasimuzicală. Fiind în totalitatea ei ca o partitură simfonică închegată, poezia pe care o scrii, cu acordurile suave, baroce, uneori cu accente grave în țesătura versului, armonizate perfect atât în manieră clasică, mozartiană (beethoveniană mai curând!), cât și în cea modernă, stravinskiană, denotă un simfonism poetic original, în care metafora dură cu „o voință de incriminare fără drept de replică“ (Alex Ștefănescu) ține loc de dominantă.*

Întrebarea este care îți sunt preferințele în materie de muzică clasică, ce te delectează mai mult: o nocturnă de Chopin, o piesă impresionistă din Debussy, cum ar fi, de exemplu, preludiul La după-amiaza unui faun sau Imperialul de Ludwig van Beethoven?

R. Cred că poetul autentic scrie, până la urmă, o singură carte, în stare să-i exprime fluxul interior neîntrerupt, viziunea integratoare ce pot fi numite „simfonism poetic“. Dacă ai văzut poezia mea ca pe „o partitură simfonică închegată“, e poate pentru că eu, încercând să-mi păstrez de la o carte la alta tonalitatea de început, am căutat să scriu într-o viziune polifonică și pe mai multe registre. Am scris și scriu atât versuri de factură „clasică“, cât și poezie în vers alb, lipsită de rimă și alte artificii prozodice; atât sonete și poeme erotice, cât și parabole fanteziste, ample, oniric-vizionare. Nu-mi aleg în mod programat formula în care scriu, ea vine „de la sine“, obiectiv, în procesul creației. Dar am căutat întotdeauna să nu-mi falsific ritmurile interioare, să-mi realizez „discursul“ în perimetrul unei viziuni unice, integratoare, cum am numit-o mai sus. Nu vreau să zic, prin aceasta, că intențiile mele au reușit în totalitate...

Referitor la muzică, cred că dintre toate artele ea reușește cel mai bine să exprime inexprimabilul, bucuria de a exista... „Muzica este poezia sufletului și sufletul poeziei“, a spus cineva. Muzica bună, în special marea muzică clasică, întotdeauna mă tulbură și mă transfigurează. Nu mi-a trecut niciodată prin minte să dau poeziei mele o interpretare muzicală, să descifrez în ea o „grafică“ muzicală... Presupun că asemenea relații contrapunctive ori „suprapuneri“ secrete ar putea să existe... De regulă, preferințele mele muzicale se conjugă și alternează cu stările sufletești, dar și cu cele poetice. De aceea, îmi vine greu, aici și acum, să dau prioritate unei singure piese sau unui singur gen. Cert e că muzica bună, clasică ori contemporană, mă ajută să mă apropii mai mult de taina lucrurilor, de înțeleșul lumii.

Î. *Pornind de la piesa Contemporani cu Hamlet, apărută în culegerea Mesaje la sfârșit de mileniu (1987), și până la viziunea din poeziile Eterna Danemarcă și Hamlet în noua regie, incluse în culegerea Arhivele Golgotiei (1990), asistăm la o radiografiere perfectă a prezentului, unde ochiul fix al artistului a prins și a*

developat cu exactitate zguduitoria dramă existențială a contemporanilor săi, a căror terra vitae, numită simbolic Danemarca, are un sens conotativ și o durată de eternitate în spațiu. Surprinde franchețea prințului moștenitor, raportată la secolul nostru plin de angoasă: „...Dar iar apare Hamlet să ne spună/ Că-i putred și în noua Danemarcă“.

Fiind un prizonier al propriului său caracter (tragedia lui Shakespeare este o tragedie de caracter, după Freud), Hamlet este simbolul unei condiții dureroase, numită psihonevroză (Ernest Jones); or, și în poezia lui Suceveanu urmărim această stare de spirit: „Ce mai face Danemarca? Ce să facă Danemarca?/ Putrezește mai departe și e sănătoasă tun./ Doar c-o mai înjură Hamlet și-o amenință, săraca./ C-o să-i sfarme-o dată tronul../ Și-o să-l sfarme, că-i nebun!“.

R. Lumea contemporană există sub spectrul mării întrebări hamletiene: *A fi sau a nu fi?* Războaiele și seismele sociale, hipertehnificarea și dezastrele ecologice, șomajul, foamea și cancerul i-au ros temelile și au transformat viața de fiecare zi într-o continuă dramă ai cărei „eroi“ suntem chiar noi: eu, tu, el, ea... Atât lumea contemporană, cât și cea de ieri, cât și, vai, cea de mâine nu sunt altceva decât o eternă Danemarcă, în care mereu „e ceva putred“, după cum spune Shakespeare, și care are drept blazon răul neschimbat și fatalitatea. Din nefericire, de-a lungul întregii istorii, nici o revoluție, nici o formă de sistem ori progres social n-au reușit să-i schimbe acest statut, condiția de Danemarcă... De fiecare dată, revoluțiile treceau și îmbătrâneau, vechea Danemarcă era succedată de o nouă Danemarcă: „alte măști, aceeași piesă“, vorba lui Eminescu.

Simbolul lui Hamlet m-a obsedat și m-a fascinat în același timp, el exprimând prin excelență spiritul timpului nostru. „Psihonevroza“ sa despre care vorbești nu este oare chiar starea noastră de spirit? Condiția sa, privită la scară mai largă, nu este chiar condiția acestei lumi dezechilibrate, sfâșiate de întrebări și dileme, identificată în imaginația mea cu eterna Danemarcă?... Din nefericire, nouă ne este dat să fim mereu contemporani cu Hamlet, în ipostază de Hamlet – ieri, azi, mâine și întotdeauna...

Î. Rubrica Cronică literară, pe care o susții în prestigioasa revistă *Contrafort*, publicație a tinerilor scriitori din Republica Moldova, care apare cu sprijinul Fundației Culturale Române, face cinste oricărui critic literar sau eseist. Cum reușește poetul Arcadie Suceveanu să le împace pe toate: demnitatea de a fi bucovinean, critica literară, munca pe care o desfășoară în calitate de vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova?

R. Mi-a plăcut întotdeauna să meditez asupra condiției poeziei, să glosez pe marginea fenomenului literar. Unui poet nu-i strică niciodată să încerce și alte genuri literare, cu atât mai mult să pătrundă în mașinăria teoretică, spre a cunoaște funcționarea mecanismelor ei interioare. Cronicile și eseurile pe care le scriu mă ajută să-mi mențin luciditatea creatoare, spiritul analitic; ele sunt „explicația“ sau, mai bine zis, „carcasa“ teoretică a propriei mele poezii.

Cât despre timp, ce să spun... El n-a ajuns nimănuși niciodată... Din păcate, în ultimul timp, timpul meu apare tot mai segmentat, tot mai divizat, tot mai drămluit în porțiuni și doze... Oricum, pentru mine el are sens abia atunci când reușesc să aștern ceva pe hârtie. Or, zicea Spinoza: „Timpul nu este o calitate a lucrurilor, ci numai un mod de gândi“...

Î. *Permite-mi, dragă Arcadie, să te întreb în încheiere, poate indiscret din parte-mi, dar totuși care este cursul sublimiei nave a poeziei lui Arcadie Suceveanu, navă care, după cum afirmă Ștefan Hostiuc, a intrat în apele postmoderne ale literaturii de la sfârșit de secol?*

R. Țin să mărturisesc aici că volumele pe care le-am tipărit până azi constituie o etapă revolută în scrisul meu. Cine este interesat, își poate lesne da seama că poezia mea întotdeauna a avut o deschidere consecventă spre modernitate, spre formele poetice înnoitoare (iertată-mi fie lipsa de modestie). Așa se face că în ultima vreme mă simt tot mai atras de noua simbolistică postmodernă, de o nouă experiență literară ce se află prefigurată în ultimul ciclu de *inedite* din antologia mea de autor, *Eterna Danemarcă* (seria „Poeți români contemporani“). Ștefan Hostiuc se pare că are dreptate: „nava poeziei“ mele se mișcă acum sub alte orizonturi paradigmatică, se îndreaptă spre alte Indii noi, imaginare... Sper să treacă cu bine dincolo de linia de demarcație a acestui secol, în apele mileniului trei...

Îți mulțumesc foarte mult pentru bunăvoința și generozitatea de a dialoga și să știi că te așteptăm cu drag ori de câte ori ți se va face dor de Bucovina ta, de Cernăuții care-mbătrânesc și din care-ai pornit în lumea marii poezii.

Bucovina – Procese istorice și sociale

DESPRE DEMOGRAFIA BUCOVINEI*

Acad. Vladimir Trebici

București

Cu câteva decenii în urmă un istoric spaniol formula o teză, devenită curând celebră: „Istoria fără demografie rămâne o enigmă”. Acest lucru este cu deosebire valabil pentru Bucovina ceea ce se explică nu numai prin istoria sa, dar și prin miza politică a acestei regiuni, care a influențat istoriografia, dacă ne limităm numai la istoriografiile română, austriacă și ucraineană.

S-a scris mult despre Bucovina, aparent disproporționat față de suprafața ei și numărul populației ei: Bucovina istorică avea 10 442 kmp și o populație care număra, în 1775, circa 75–80 000 locuitori, ajungând, în 1930, la 853 000. Dacă s-ar reconstitui Bucovina istorică, astăzi împărțită între România (județul Suceava) și Ucraina (regiunea Cernăuți), numărul populației ar depăși un milion.

Dar ceea ce particularizează istoria Bucovinei este faptul că ea a cunoscut stăpâniri succesive. Între 1359 și 1775, partea de nord a Moldovei, devenită apoi Bucovina, făcea parte din voievodatul sau principatul Moldovei, aflat, împreună cu Țara Românească sau Muntenia, vreme îndelungată sub suzeranitatea Imperiului otoman; între 1775–1918, în condiții istorice bine cunoscute, Bucovina a fost incorporată în Imperiul habsburgic; între 1918–1940, apoi între 1941 (iulie) și 1944 (martie), Bucovina a revenit României; în 1940, nordul acesteia este anexat de U.R.S.S., ca urmare a aplicării pactului Ribbentrop–Molotov, rămânând în această situație, după 1944.

Conferința asupra Păcii de la Paris, la 10 februarie 1947, consfințește această situație. Din 1991, partea de nord a Bucovinei, împreună cu partea de nord a fostului județ Hotin, la care se adaugă ținutul Hertza, constituie regiunea Cernăuți, aparținând Republicii Ucraina. Într-o perioadă de aproape 640 ani, Bucovina a cunoscut patru stăpâniri, cu particularități proprii fiecăreia – politice, sociale, economice. Se va fi observat că nu ne referim la perioada anterioară anului 1359, socotit ca an al întemeierii Moldovei, dar care este, și ea, obiectul unor preocupări controversate ale istoriografiei.

Or, în special în perioada 1775–1918 și 1940 (1944)–1996, populația Bucovinei a înregistrat o creștere numerică foarte pronunțată, în mare măsură explicabilă prin imigrări, fiind însoțită de o profundă schimbare a repartiției etnice.

Deși în studiile de istoriografie privind Bucovina se invocă în permanență acel *sine ira et studio* al lui Tacitus, nu întotdeauna principiul este respectat, pentru motive

* Comunicare prezentată în cadrul Conferinței științifice internaționale, Bucovina 1775–1862, Rădăuți, 1996.

lesne de înțeles. Istoriografia *austriacă* a fost și este preocupată nu atât de caracterul juridic al anexării Bucovinei, în 1775, – în epocă, imperialismele, de orice natură, recurgeau adesea la asemenea procedee – cât mai ales de faptul că în cei 143 ani stăpânirea austriacă a jucat un rol pozitiv. Astăzi, istoricii – inclusiv cei români – recunosc acest fapt, cu referire specială la administrație, învățământ, economie (agricultură, transport). Rămân însă alte domenii – colonizările, imigrațiile – care sunt interpretate diferit.

Istoriografia *română*, prin cei mai autorizați reprezentanți ai săi, demonstrează că Bucovina a fost pământ românesc, fiind anexată de Imperiul habsburgic, apoi de cel sovietic, cu toate consecințele bine cunoscute. Istoriografia *ucraineană*, afirmându-se din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Bucovina și în Galiția, continuată cu multă energie în secolul al XX-lea, încearcă să demonstreze că Bucovina este pământ „strămoșesc ucrainean“, că ucrainenii ar fi singurii „autohtoni“, stăpânind cu multe secole înainte de întemeierea voievodatului Moldovei nu numai Bucovina, ci și întreaga regiune dintre Carpați și Nistru (perioada kievleană și apoi cea haliciană).

Disputa cea mai vie între istoriografia română și cea ucraineană vizează drepturile istorice. Consecințele în istoriografia contemporană se referă la efectul pactului Ribbentrop–Molotov, interpretate în mod absolut divergent. Pentru România, actul anexării părții de nord a Bucovinei, a Basarabiei și ținutului Herța este un act tipic imperialist, un fapt asemănător cu cel din 1775. Pentru Ucraina, actul din 1940 a însemnat „eliberarea teritoriilor ucrainene istorice“ și alipirea la patria-mamă, Ucraina.

În afară de „drepturile istorice“, istoriografia ucraineană invocă și situația etnică. Într-adevăr, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, cum atestă recensămintele austriece din anii 1900 și 1910, ucrainenii dețineau o pondere mai mare ca cea a românilor. În actuala regiune Cernăuți (1989), ucrainenii reprezintă 70,8% din populația totală, împreună cu rușii, 77,5%, în timp ce românii dețin aproximativ 20% din populația regiunii. Invocarea unui eventual referendum pentru a hotărî apartenența regiunii Cernăuți la Ucraina sau la România are un aspect cinic involuntar.

Ce să mai spunem de importanța geo-politică a Bucovinei în actualele condiții, de interesele specifice ale marilor puteri în zonă? Nu mai puțin importante sunt „modelul bucovinean“, ca prefigurare a Europei de mâine, prin pilda sa de conviețuire și înțelegere interetnică, model înțeles diferit de istoriografiile menționate, ca și acel „homo bucovinensis“, înțeles și el diferit.

Pentru a pune în lumină adevărată particularitățile istoriei Bucovinei, demografia ar avea de spus un cuvânt hotărâtor, în special pentru perioada 1775–1995, în timp ce pentru perioada cuprinsă între secolul al IV-lea și secolul al XIII-lea o contribuție importantă ar avea-o arheologia.

Cum ar putea demografia să contribuie la elucidarea problemelor sale specifice, cu instrumentele pe care i le pune la dispoziție demografia istorică și analiza demografică contemporană? Ajunși la acest punct sunt indispensabile unele considerații cu caracter didactic.

Potrivit definiției sale clasice, unanim acceptate, demografia studiază evoluția numărului populației, a structurilor sale demografice, economice, sociale, educaționale, a fenomenelor legate de mișcarea naturală a populației (nașteri, decese, migrații), toate văzute *cantitativ mai ales*, adică statistic. De aici, importanța fundamentală a informațiilor statistice. Pentru perioada modernă, aceste informații sunt asigurate de către recensămintele populației și statistica stării civile. Evident, pentru o analiză

completă este necesară înscrierea unor caracteristici, precum: vârsta, sexul, locul nașterii, domiciliul, naționalitatea, religia, nivelul de instruire, profesia, ocupația. Prin prelucrarea corespunzătoare a informațiilor amintite vom cunoaște structura populației după sex și vârstă, dar și după alte caracteristici. Asociind informațiile obținute prin statistica stării civile, vom determina natalitatea, mortalitatea, nupțialitatea, intensitatea migrației interne și internaționale.

Atunci când asemenea fenomene sunt prelucrate pe naționalități sau etnii, vom ajunge la demografia diferențială: cutare naționalitate este mai tânără sau mai bătrână demografic; cutare naționalitate are o natalitate mai ridicată decât alta, migrația este mai intensă pentru o naționalitate în raport cu alta.

Față de un asemenea program „optim”, realizat abia de recensămintele moderne, situația surselor statistice din Bucovina istorică oferă posibilități reduse. Pentru perioada 1772–1775 informația era obținută, în cazul cel mai bun, cu ajutorul conșcripțiilor sau al unor numărători rudimentare (recensământul lui Rimski-Korsakov sau „descrierea” generalului von Splény). Recensăminte moderne în Bucovina austriacă sunt cele din 1880, 1890, 1900 și 1910. Statistica stării civile a existat în Austria, ca și în celelalte țări din Europa Centrală și Occidentală. Date cu rezultatele recensămintelor și ale stării civile au fost publicate destul de amănunțit. Cercetătorul trebuie să le caute în numeroasele publicații statistice oficiale, treabă foarte grea.

Ceea ce interesează pe istoricul Bucovinei în principal sunt *naționalitatea* (neamul, etnia) și *migrațiile*. Și aceasta, pentru faptul că cele mai semnificative aspecte demografice sunt schimbarea profundă a *structurii etnice*, având drept factor principal *migrațiile* și, în măsură mult mai mică, regimul de natalitate și de mortalitate, în ipoteza în care acesta ar avea un caracter diferențial pentru români, ucraineni, germani, evrei.

Enumerarea problemelor de mai sus arată cu toată claritatea deficiențele studiilor demografice. Acest lucru apare evident în ceea ce s-a publicat până în prezent. S-a stărut asupra numărului populației pe naționalități, pe religii; acestea sunt estimări pentru perioada anterioară recensămintelor, ceea ce explică marile diferențe; după legea Taaffe (1869) și introducerea drept caracteristică a „limbii de conversație” („Umgangssprache”), lucrurile se schimbă, rămânând totuși o serie de dificultăți. Situația se modifică abia la recensământul populației din 1930, efectuat în România, când caracteristicile înregistrate au fost naționalitatea („neamul”), limba maternă, religia.

Cum se reflectă aceste probleme și progresele realizate în istoriografie? Dacă facem abstracție de unele monografii sau descrieri ale Bucovinei, datorate în mare măsură unor amatori, va trebui să menționăm lucrarea Comandamentului Jandarmieriei Nr. 13 din Bucovina (1899), considerată ca „monumentală”¹.

Am spune că este cea mai serioasă monografie a Bucovinei, în multe privințe mai cuprinzătoare decât monografia din același an, dar construită după o altă schemă². Ambele au apărut – după cum se știe – cu prilejul celei de a 50-a aniversări a domniei împăratului Franz Josef I (1848–1916).

Superioritatea monografiei Comandamentului Jandarmieriei Nr. 13 se datorează, în primul rând, faptului că informațiile au fost culese cu ajutorul posturilor de jandarmi din fiecare comună, informațiile se referă la relief, climă, faună și floră, hidrografie, compoziție etnică pe comune. O mențiune specială pentru hărți. Armata austriacă era renumită prin serviciile sale topografice și cartografice. Sinteza a fost făcută de ofițeri – printre care viitorul colonel Eduard Fischer (mai târziu, general).

Cea de a doua monografie a avut drept autori oameni de specialitate, printre care românii: Dimitrie Onciul, Ion al lui G. Sbiera, Simeon Florea Marian, Dan Dimitrie, Isidor Onciul.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și primele două decenii ale secolului al XX-lea apar o serie de studii ale unor istorici, precum Ferdinand Ziegler von Büfenthal, Franz Adolf Wickenhauser, Johann Polek și Raimond Friedrich Kaindl, pe care i-am amintit într-o lucrare³. Să precizăm că istoricul austriac R.F. Kaindl este considerat de către unii autori ucraineni ca „cel mai mare istoric al Bucovinei“ (A. Jukovski), în timp ce unii istorici români (I. Nistor) îl consideră părtinitor cu ucrainenii și lipsit de obiectivitate față de români.

Pentru istoriografia românească, până la apariția lucrării fundamentale a profesorului Ion Nistor, sunt de consemnat studiile lui I.E. Torouțiu⁴, istoric literar bine cunoscut, dar și temeinic cunoscător al istoriei Bucovinei. Meritul lui I.E. Torouțiu ni se pare acela de a fi încercat să evalueze *critic* rezultatele recensămintelor de populație și să propună corectarea numărului populației pe naționalități. Mai important însă este meritul de a ne fi dat o analiză *socială* a populației românești din Bucovina.

Un moment de cotitură în istoriografia românească a Bucovinei este apariția studiului lui Ion Nistor despre români și ucraineni⁵. Istoric, ca formație universitară, doctor și docent, bun cunoscător al istoriei popoarelor vecine, bine informat cu tot ceea ce apăruse până în preajma primului război mondial, profesorul Ion Nistor era cel mai calificat pentru o asemenea lucrare. Curând studiul a fost tradus în limba germană (1919), iar, într-o formă dezvoltată și actualizată, el apare în 1934. Postum, în 1991, îi va apărea monografia privind istoria Bucovinei⁶, la care a trudit mulți ani, în condiții uneori vitrege (între anii 1950–1955 a fost deținut politic la închisoarea din Sighetul Marmăției). Desigur, în aceste condiții – istoricul s-a stins din viață la 11 noiembrie 1962 – Ion Nistor nu a dispus de informația bibliografică și arhivistică din acea perioadă.

A urmat o lungă perioadă când istoriografia românească nu a putut aborda problema Bucovinei, în binecunoscutele condiții istorice. Abia după 1990 s-au reluat studiile românești pe această temă. Recent, au apărut trei monografii – la care ne vom referi mai încolo – și care exprimă punctele de vedere ale celor trei istoriografii.

Istoriografia ucraineană vine mai târziu în problematica Bucovinei. O apariție notabilă este aceea a istoricului Mihailo Hrușevski, fost profesor la Kiev și apoi la Lvov, (citată de Ion Nistor). În schimb, după cel de-al doilea război mondial, în 1956, apare cartea lui Brendzan, Kwitkovskyj și Zukovskyj⁷, care s-a bucurat de mare circulație, mai ales în țările care au o diasporă ucraineană mai însemnată.

Într-o formă mai concentrată și cu semnătura unui singur autor, A. Jukovski, cartea apare în două volume (1991 și 1994), la Cernăuți⁸.

Vom stăruii asupra ei și pentru faptul că monografia a fost recomandată ca manual școlar în regiunea Cernăuți. Autorul, fiul unui preot ucrainean din comuna Mămăieștii-Noi (fostul județ Cernăuți), născut în 1922, a absolvit Liceul „Aron Pumnul“ din Cernăuți în 1940 (după cum rezultă din anuarul liceului). Printre profesorii săi l-a avut pe prof. dr. Teodor Balan (1885–1972), cunoscutul istoric.

Nu ne propunem să analizăm cartea lui A. Jukovski; a făcut-o dr. Ștefan Purici, istoric din Cernăuți. Ne vom referi însă la câteva teze care orientează întreaga concepție a cărții. În vol. I, p. 52–53, se spune că potrivit unor „eminenți istorici austrieci și maghiari“, „poporul român s-a format în Balcani, de unde a trecut apoi în

Valahaia, Oltenia și Transilvania înainte de secolul X și de aici în acele teritorii a migrat, la sfârșitul secolului al XIII-lea spre răsărit de Carpați și s-a așezat în Moldova, Basarabia și Bucovina numite astfel mai târziu“ și că „elementul de bază în spațiul carpato-nistrean a fost elementul ucrainean“ (p. 53). Asemenea teze sunt prezente în cele două volume și deci valoarea științifică a lucrării este pusă sub semnul îndoielii. Atacurile înverșunate la adresa istoricului Ion Nistor și a altor istorici, afirmații de genul „episcopul ucrainean Eugen Hacman“ (vol. II, p. 34) și altele, demonstrează că acel *sine ira et studio* este departe de a fi fost respectat.

În istoriografia de limbă germană a apărut cartea cunoscutului istoric Emanuel Turczynski⁹, profesor la Universitatea din Bochum, originar din Bucovina. Faptul în sine este semnificativ și îmbucurător. Istoriografia contemporană se apleacă tot mai stăruitor asupra aspectelor sociale și culturale asupra mentalităților – după exemplul școlii „Analelor“, ilustrată mai ales de Fernand Braudel –, iar cartea lui E. Turczynski aduce o contribuție însemnată în acest sens. Am aminti că în „Cuvânt înainte“ editorul, Johannes Hoffmann, vorbește de episodul din timpul primului război mondial când „un arhiepiscop și Mitropolit ia în păstrare sulurile Thorei ca să le apere împotriva unui atac al soldaților ruși antisemiți“ (p. VIII), pentru a ilustra spiritul de cooperare interetnică și toleranță care domnea în Bucovina. Este vorba de Mitropolitul Vladimir de Repta (1841–1926), pe care l-am evocat și noi în legătură cu salvarea unor copii evrei în acea perioadă.

Cum nu am citit încă lucrarea profesorului E. Turczynski nu pot să mă pronunț. În schimb, M. Grigoroviță, într-o recentă lucrare¹⁰, formulează o serie de observații critice, printre care și aceea că istoricul nu tratează în mod corespunzător perioada românească 1918–1940.

Istoriografia românească s-a îmbogățit cu lucrarea profesorului sucevean Mihai Iacobescu¹¹. Recenziile apărute până în prezent scot în evidență valoarea monografiei. Este deci așteptat cu cel mai mare interes volumul al doilea.

Printre semnele îmbucurătoare trebuie amintită sesiunea organizată de Academia Română, Secția de științe istorice și arheologice, la Universitatea „Ștefan cel Mare“ din Suceava, în zilele de 7–8 noiembrie, sub genericul „Populația și civilizația de la est de Carpați în secolele II–XIV după Hristos“, la care eminenti istorici și arheologi au prezentat cele mai recente rezultate ale cercetărilor lor. Cum perioada respectivă este obiectul unor aprinse controverse, publicarea comunicărilor, în acest an, prin grija Universității „Al.I. Cuza“ din Iași, are o importanță excepțională.

În aceeași ordine de idei trebuie consemnat un fapt mai puțin obișnuit. Acad. Radu Grigorovici, cunoscut fizician, ne oferă o modalitate riguroasă de analiză critică a recensămintelor populației din perioada austriacă. Din serialul publicat până în prezent în *Analele Bucovinei*, revista Centrului de Studii „Bucovina“ al Academiei Române, cu sediul în Rădăuți, vom menționa un studiu care aduce lămuriri la o problemă mai puțin cunoscută¹². Inițiativa academicianului Radu Grigorovici trebuie continuată, dar ea cere o muncă laborioasă și rigoare. Poate doctoranzii în istorie și unii cercetători s-ar dedica unei asemenea activități, mergând până la materiale de arhivă.

Fiind vorba – cum am anunțat – despre însemnări, mă voi opri aici, nu înainte de a constata, cu satisfacție, că se înmulțesc semnele bune cu privire la istoriografia Bucovinei. În acest sens, merită să fie subliniat și faptul că cele trei institute care se ocupă de istoria și cultura Bucovinei – din Augsburg, Cernăuți și Rădăuți – colaborează sub semnul aceleiași năzuințe de a reflecta obiectiv, științific istoria. Cel mai

recent moment este Conferința internațională cu tema „Bucovina, aspecte politice, sociale, economice, culturale și demografice”. O serie de proiecte vor putea fi realizate împreună. Valorificarea arhivelor din Austria, Ucraina (Cernăuți) și România (Rădăuți, Suceava, Iași) ar fi o contribuție însemnată. Ar putea fi organizată reeditarea unor lucrări de certă valoare care s-au ocupat de istoria Bucovinei. Perspectivele sunt promițătoare. Nu ne îndoim că în acest cadru vor fi abordate și problemele demografice, într-o manieră științifică. Un prim exemplu ar trebui să-l dea chiar autorul acestor însemnări.

NOTE

1. *Die Bukovina. Eine allgemeine Heimatkunde* verfasst anlässlich des 50. Jährigen glorreichen Regierungsjubiläums Seiner k.u.k. Apostolischen Majestät, unseres allergnädigsten Kaiser und obersten Kriegsherrn durch die k.u.k. Gendarmerie des Landesgendarmeriekommandos Nr. 13 Czernowitz, Czernowitz, 1899.
2. *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina*, Wien, 1899.
3. V. Trebici, *Bucovina. Populație și procesele demografice (1774–1993)*, în volumul: V. Trebici, *Demografie. Excerpta et Selecta*. Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 107–145 (a se vedea și bibliografia).
4. I.E. Torouțiu, *Poporația și clasele sociale din Bucovina* (cu 12 hărți), Biblioteca „Bucovina”, 1916.
5. Ion Nistor, *Românii și Rutenii*. Studiu istoric și statistic, Editura Academiei Române, București, 1915, XX, 209 p. (Cuprinde și: Ion Budai-Deleanu, *Kurzgefasste Bemerkungen über Bukowina*, 1805. Textul a fost tradus în limba română de Gh. Bogdan-Duică, în *Gazeta Bucovinei*, IV, Cernăuți, 1894).
6. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*. Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, Editura „Humanitas”, București, 1991.
7. Denys Kvitkovskyj, Théophil Brendzan, Arkadyj Žukovskyj, *Bukovyna, ii minule i sučasne* (Bucovina, trecutul și prezentul ei), Paris, Philadelphia, Detroit, Ed. Zelena Bukovyna, 1956.
8. Arkadii Jukovski, *Istoria Bukovyni*, Editura redacției ziarului „Ceas” și a Societății „Casa națională ucraineană” din Cernăuți (*Partea I. Până în anul 1774*), 1991, 120 p.; *Partea a II-a* (După anul 1774), 1994, 223 p.
9. Emanuel Turczynski, *Geschichte der Bukowina in der Neuzeit*. Zur Sozial und Kulturgeschichte einer mitteleuropäisch geprägten Landschaft (*Istoria Bucovinei în epoca modernă*. Cu privire la istoria socială și culturală a unei regiuni central-europene tipice), Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1993, 260 p. + anexe.
10. Mircea Grigoroviță, *Din istoria colonizării Bucovinei*. Editura Didactică și Pedagogică. București, 1996. Aceluiași autor, germanist ca formație universitară, îi aparțin alte două cărți tratând despre învățământul și cultura în Bucovina în anii 1775–1940.
11. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862). De la administrația militară la autonomia provincială, Editura Academiei Române, București, 1993, 550 p.
12. Acad. Radu GrigoroVICI. *Studiu critic al recensământului austriac din 1880 cu privire la populația Bucovinei*. III. *Bucovina, teritoriu de trecere a evreilor galițieni spre România între 1880 și 1900*, în: *Analele Bucovinei*, Centrul de Studii „Bucovina”, Editura Academiei Române, an. II, nr. 2, 1995, p. 339–356. (A se vedea în special graficele și hărțile).

SUMMARY

The author points out important aspects of Bukovina's demography and its relation between history and demography. The historical Bukovina had 10 442 sq.m. and a population of about 75–80 000 inhabitants in 1775, and of 850 000 in 1930. If the historical Bukovina were reconstituted, bringing together the Suceava county – nowadays part of România – and the Cernowitz county – part of Ukraine – the population would be over 1 million. The main feature of Bukovina's history is the fact that region has known successive domination. Between 1359–1775, the northern part of Moldova, later known as Bukovina, was part of the principality of Moldova which together with Wallachia had been under the Ottoman rule for a long period of time; between 1775–1918, Bukovina was incorporated in the Habsburg Empire. Between 1918–1940, and again between July 1941 and March 1944, Bukovina was reunited with Romania. In 1940, its northern part was annexed by the U.R.S.S., according to the Ribbentrop–Molotov Pact, and remained as such even after 1944. Today it belongs to Ukraine. What the historian is interested in is first of all the *nationality* of the Bukovineans and the *migrations*, because the most important demographic aspect is the profound change of the *ethnic structure*. The main factor is represented by the migrations and in a lesser measure by the birth and mortality rate – the latter aspect being taken into consideration assuming there are differences between Rumanians, Ukrainians, Germans and Jews.

ELITA ROMÂNILOR DIN BUCOVINA ANILOR 1775–1862*

Mihai Iacobescu

Suceava

În comparație cu teritoriile românești rămase sub suzeranitatea otomană și protectoratul rus, Bucovina a evoluat după 1774 în granițele Imperiului habsburgic sub înrâurirea unui ansamblu de factori favorabili. Bucovina a fost ferită de numeroasele invazii și raiduri de pradă ale rușilor și turcilor. Ea s-a bucurat de o îndelungată și fertilă perioadă de dezvoltare pașnică. A putut să beneficieze mai ales de faptul esențial că, o dată scoasă de sub împovărașorul monopol economic al Porții otomane, era introdusă într-un circuit de valori ale civilizației și culturii europene cu mult mai avansat și mai strâns legat de valorile materiale și spirituale, de progresele tehnice și informaționale ale Europei Centrale și Occidentale. Apoi, deși ținuturile ocupate în 1774 și anexate în 1775 de către austrieci aveau cel mai mare potențial demografic din toată Moldova – ținutul Cernăuți înregistra la acea dată 7 220 de familii, iar ținutul Sucevei, cu 8 834 de familii, se situa pe primul loc între celelalte ținuturi ale țării¹ – noua administrație, urmărind exploatarea cu maximă eficiență și integrarea acestei zone cât mai complet la imperiu, s-a străduit, prin colonizări și prin stimularea imigrărilor cu elemente alogene, să distrugă primatul populației majoritare românești și să sporească de peste 10 ori numărul locuitorilor², creând un mozaic etnolingvistic și confesional, acel Das völker-konglomerat, cu care se laudă o carte a istoriografiei oficiale³, încurajând o permanentă emulație creatoare și o benefică activitate concurențială, într-un cadru juridic superior celui existent anterior. Curtea din Viena a creat un climat de ordine, de stabilitate și legalitate, climat ce a permis adoptarea unei politici economice mercantiliste. Îndeosebi reformele josefiniste au stimulat, printr-un larg evantai de mijloace legislative, financiare și vamale, economia de piață, înlesnind trecerea lentă la o „revoluție” agrar-industrială, modernizarea și redistribuirea proprietății în folosul cercurilor imperiale, schimbarea și perfecționarea administrației și justiției, accelerarea procesului de urbanizare și transformarea Bucovinei într-un „stat model” al imperiului, cu rezultate dintre cele mai prospere în domeniile cerealier și animalier⁴.

Însă foloasele politicii imperiale habsburgice au evoluat pentru românii autohtoni odată cu ponoasele noii stăpâniri străine. Fiindcă, dacă până atunci teritoriul și bogățiile sale erau muncite și stăpânite exclusiv de către românii autohtoni, acum principalele beneficii reveneau elementelor alogene, care au invadat și acaparat cele

* Comunicare prezentată în cadrul Conferinței științifice internaționale, „Bucovina 1775–1862”, Rădăuți, 1996.

mai importante pârghii ale conducerii vieții economice, politice, administrației, justiției și vieții culturale. A vedea astăzi în mod idilic numai aspectele pozitive ale administrației habsburgice, fără reversul aceleiași situații, fără relevarea simultană și a consecințelor negative, înseamnă a reconstitui subiectiv realitatea obiectivă a trecutului, a anula caracterul științific al istoriei, proiectând în trecut dorințele noastre actuale sau aspirațiile de viitor. Teza falsă a creării de către imperiu a celui „homo bucovinensis”, definit prin „practica toleranței de către oamenii de înaltă și variată cultură”⁵, reprezintă tocmai o astfel de proiecție subiectivă, idilică, potrivnică realității istorice. Ar fi suficient să exemplificăm următoarea situație complexă: anulând și uzurpând toate drepturile și libertățile tradiționale ale răzeșilor și mazililor, ca, de pildă, ale țăranilor din fostul ocol al Câmpulungului Moldovenesc, Curtea din Viena a intrat într-un amplu și îndelungat proces cu ei, proces care a durat aproape o sută de ani, finalizându-se prin izbânda parțială a populației băstinașe. Tocmai de aceea, unul dintre fruntașii românilor, care a trăit sub administrația habsburgică și care a simțit deopotrivă și binefacerea și consecințele păgubitoare ale politicii imperiale, auzind încă de pe atunci despre acel scornit și imaginar „homo bucovinensis” replica, îndreptățit: un astfel de „homo bucovinensis” este un monstru, o creație fantastică, ieșită de sub bagheta de vrăjitor a habsburgilor⁶. Apoi ar mai fi de adăugat și un alt exemplu: dacă azi Bucovina este una din zonele turistice extrem de mult căutate și vizitate de oameni de toate vârstele și profesiile din țară și din străinătate, turiștii simpli sau specialiști ori delegații guvernamentale care vin în România, acest fapt se datorează exclusiv valorilor de patrimoniu național și universal create de autohtoni înaintea ocupării și anexării zonei de către trupele habsburgice. Teza celui „homo bucovinensis” este contrazisă de istoria complexă și veridică a Bucovinei și de însăși poziția și activitatea elitei românilor din Bucovina anilor 1775–1862, delimitarea cronologică incluzând cele două etape ale stăpânirii habsburgice: etapa administrației militare (1774–1786) și a administrației civile galițiene (1786–1848 și 1850–1862), perioadă la care ne vom referi pe scurt în rândurile ce urmează.

Dar, mai întâi: ce înțelegem prin *noțiune de elită*? Exact ceea ce explică îndeobște și autorii dicționarilor enciclopedice, adică: oameni aleși, oameni deosebiți, oameni care formează partea cea mai bună și mai demnă, mai instruită și mai plină de inițiative benefice a unei populații, națiuni, societăți, într-o anumită etapă istorică⁷. O elită nu se poate confunda cu nici o clasă socială, ori grup social ca, de pildă, cu intelectualitatea; într-o elită – care de fapt este un grup restrâns – pot intra oameni din clase și grupuri sociale diferite: oameni politici, intelectuali, țărani isteți și foarte activi, (cum au fost în cazul Bucovinei deputații țăranilor din districtele Câmpulung și Rădăuți, Miron Ciupercă (alias Ciupercovici) și respectiv Mihai Bodnar-Bodnărescu sau boieri cu vederi liberale, progresiste.

Abordând problema existenței și afirmării unei elite românești în Bucovina anilor 1775–1862 se poate constata, din analiza faptelor istorice referitoare la această perioadă, că elita din acești ani este continuatoarea firească, în alte condiții istorice și formate în noile împrejurări, a pleiadei de personalități din perioada anterioară, când acest teritoriu făcea parte integrantă din Moldova. Tocmai de aceea vom releva și argumenta, mai întâi, că, la ocuparea și anexarea acestei zone, în 1774–1775, aici nu trăiau – așa cum s-a scris, uneori, în lucrări oficiale, festive, cu ocazia diferitelor aniversări, în aprecieri pripite, conjuncturale, de conveniență, cum că noii stăpâni au găsit aici – „urși” și „ființe semisălbatică”, într-o „țară barbară”⁸; în Bucovina, când au intrat trupele austriece, „atît nobilimea, cît și preoțimea – nota istoricul R.F. Kaindl –

nu aveau aproape de loc studii și altă educație⁹; în Bucovina, când s-a instalat administrația imperială, în 1774–1775, adaugă Ferdinand Ziglauer, „sistemul școlar și cultural stătea încă pe treapta cea mai de jos a evoluției lor“ sau „școala și Biserica erau într-o situație foarte rea“, aprecia Johann Polek: „marea masă a poporului creștea fără nici o învățatură“¹⁰. În astfel de „condiții“, subliniază istoriografia oficială habsburgică, sistemul superior de învățământ și cultură, pe care l-a introdus după 1775 noua administrație habsburgică „a reușit să câștige de partea Austriei majoritatea boierimii și populației sătești“¹¹, conchidea într-o lucrare Erich Prokopowitsch. Astfel de aprecieri, credem noi, pot fi anulate chiar de un singur argument: valorile uriașe ale civilizației și culturii românești, concentrate în această zonă, monumentele și necropolele feudale de la Voroneț, Rădăuți, Putna, Sucevița, Moldovița, Dragomirna etc., toate datând din perioada anterioară stăpânirii austriece, foarte importante centre de spiritualitate românească în întreg evul mediu, cu picturi, cu fresce exterioare, cu manuscrise, opere de artă, care durează de patru-cinci veacuri și care prin calitățile lor artistice rivalizează cu creațiile renaștentiste din Apusul Europei (istoricul de artă francez Paul Henri, de pildă, socotea Voronețul „a opta minune a lumii“) și care justifică înscrierea lor în patrimoniul românesc din zonă, ca o recunoaștere recentă a semnificației lor artistice de interes universal, „Mărul de Aur“ aflat în muzeul monastic de la Vatra Moldoviței; toate aceste valori de patrimoniu, de interes național și universal, concentrate în sudul Bucovinei și datând din epoca anterioară ocupării și anexării ei de către austrieci – cărți, manuscrise, miniaturi, broderii, țesături artistice, podoabe și obiecte de cult, lucrări de orfevrărie etc. nu puteau fi create de niște „analfabeți“, cu atât mai mult cu cât pe frescele de aici apar pictați și filosofii antichității, iar tematica frescelor moldovenești exprimă o înaltă și elevată concepție filosofică și o mare erudiție a „zugravilor“ anonimi, în majoritatea lor născuți și învățați aici, în această zonă.

Elita care se formează și activează în anii 1775–1862 este așadar continuatoarea celei remarcate, dezvoltate și afirmate în această zonă în perioada anterioară – elită din care cităm doar câteva personalități reprezentative din „secolul luminilor“: învățatul *Jacob Putneanu (1719–1778)*, autor al primului abecedar *Bucvarul*, care apare la 1775 și se retipărește la Viena în 1781 (deși noua administrație imperială desființează Academia de la Putna, unde a lucrat și s-a afirmat acest cărturar la scurtă vreme după instalarea administrației militare); el pledează pentru un învățământ modern, laic, național, iluminist, „în graiul și obiceiul țării“; Putneanu propune să se introducă – înaintea venirii austrieșilor în Bucovina, înaintea reformelor josefine – obligativitatea și gratuitatea învățământului primar, cu o durată de 6 ani; el combate vehement intervenția fanarioților în treburile Bisericii ortodoxe române, ca și tendința elementelor grecești strecurate în Principate odată cu domnii fanarioți, de-a se urca și instala în diferite funcții eclesiastice, inclusiv încercarea de a pune mâna pe funcțiile de mitropolit sau de stareț al mănăstirilor noastre; adresându-se contemporanilor și mai cu seamă tinerilor, Jacob Putneanu spunea: „Când nu ai, Omule, cu ce te mângâia, în veacul acesta al plângerii (veac ce pentru Principatele române însemna seria nesfârșitelor războaie ruso-austro-turce și transformarea teritoriilor românești în principatul teatru al operațiunilor militare și al jafurilor acestor armate străine! – n.n.), numai *învățătura* este asemenea florilor frumos mirositoare, care tămăduiește toate rănilile cele trupești, iar cel neînvățat este asemenea copacului uscat“¹². *Vartolomeu Măzăreanu (1720–1805)*, originar chiar de pe meleagurile sucevene, este un om

erudit, poliglot, autor de cărți laice și eclesiastice, „îndrumător al școlilor domnești, episcopoști și mănăstirești din Moldova“. El continuă strădaniile pentru modernizarea și reorganizarea învățământului în sensul dezideratelor iluministe, raționaliste, sporind locul și rolul disciplinelor laice și al limbii vorbite de popor. Tot astfel cărturarul *Gherasim Clipa* de la Vicovul de Sus, cu studii temeinice făcute la Putna, Iași și Leipzig, acționează pentru realizarea aceluiași înalt ideal iluminist, desfășurând o prodigioasă activitate culturală și realizând mai multe traduceri valoroase, între care *Istoria lui Carol al XII-lea*¹³ a lui Voltaire.

Elita românilor bucovineni din etapele administrației militare (1774–1786) și a celei galițiene (1786–1861) este formată din cărturari laici, ca boierul *Vasile Balș* sau ierarhi ai Bisericii, precum *Dositei Herescu* și *Isaia Băloșescu*, preoți ca *Vasile Țântilă*, *Porfiriu Dimitroviță*, *Iraclie Porumbescu* și *Samoilă-Andreievici Morariu*, care va ajunge ulterior mitropolit, ori funcționari poligloți, ca *Teodor Racoccea*, dar mai presus de aceștia, membrii familiei Hurmuzachi, în general, și dintre ei, în special, *Constantin Hurmuzachi*, *Gheorghe Hurmuzachi*, *Alexandru Hurmuzachi*, cu o temeinică pregătire umanistă, juridică, politică la Viena. La aceștia s-ar putea adăuga și deputații țărani *Mibai Bodnar-Bodnărescu* și *Miron Ciupercă*.

Față de perioada în care s-au format și afirmat personalitățile din vremea în care zona aceasta aparținea Moldovei aflate sub suzeranitatea otomană și protectoratul rus, în constituirea și în opera elitei românești din Bucovina anilor 1775–1861 intervin factori noi, mai complecși, deosebit de importanți: iluminismul josefinist, contactul între spiritualitatea de factură latină și cea germano-austriacă; aducerea în Bucovina a unor învățați și pedagogi transilvăneni, între care Anton de Marki și Ion Budai-Deleanu – acesta din urmă era un însemnat cărturar format în universitățile vieneze, cunoscător al culturilor germană, austriacă, engleză, franceză, italiană; știa 14 limbi, era adept al iluminismului transilvănean. S-au adăugat și alte împrejurări ce au influențat formarea și afirmarea elitei românilor bucovineni: legăturile permanente cu cărturarii din întreg spațiul locuit de români, în general, și cu cei din Moldova și Transilvania în special, prezența refugiaților, a conducătorilor revoluțiilor române de la 1821 și 1848, fapt ce explică în bună parte de ce programul de activitate al elitei românești bucovinene vizează o dublă preocupare: 1) îmbunătățirea vieții materiale și spirituale în acest teritoriu și totodată 2) abordarea, de către majoritatea reprezentanților de seamă ai românilor bucovineni, ca *Vasile Balș* și membrii familiei Hurmuzachi, a cauzei mai largi a tuturor românilor – așa cum se va constata în rândurile ce urmează din analiza activității acestora.

Față de administrația imperială habsburgică, elita românilor bucovineni adoptă o atitudine diferențiată, dar în ansamblu bine chibzuită, bine individualizată, nici servilă, dar nici ostilă, mai adesea de colaborare și întotdeauna constructivă, prudentă, moderată, cuviincioasă, fiindcă fără s-o poată întotdeauna spune sau scrie, ei sunt convingși că, dintre cele trei imperii – otoman, rus și habsburgic, care îi pândesc și asupresc pe români – Imperiul habsburgic este de preferat celorlalte două: cu ajutorul Curtii din Viena, în general, și al statelor germane – cred unii – ar trebui să încerce românii să-și salveze situația critică în care se află la această răscruce blestemată a interferenței celor trei coloși care se spionează și se concurează reciproc în stăpânirea și asuprirea popoarelor mai mici și mijlocii din sudul și sud-estul european.

Vasile Balș, descendentul unei străvechi și influente familii boierești din această zonă, prin memoriile sale din 13 noiembrie 1780, aprilie 1781, ca și prin noile propuneri și memorii, din februarie și noiembrie 1791 se implică, direct și plenar, atât

în realizarea reformelor pe care le crede necesare „în folosul obștesc“ în teritoriul Bucovinei, ca și în strădaniile sale mai ample pentru emanciparea generală a întregii națiuni române. Astfel, în *Descrierea Bucovinei și situația ei internă*, Balș condamnă și dezvăluie starea jalnică în care se află această zonă de pe urma faptului că „strămoșii noștri au fost siliți să accepte, de nevoie, ca țara să devină o feudă a Porții otomane“; Balș se pronunță pentru menținerea administrației militare habsburgice – și nu pentru integrarea Bucovinei în Galiția – pentru ca astfel domnul Moldovei, pașalele din Moghilev și Hotin să respecte noile realități istorice, care ar fi create în Bucovina, iar proprietarii moldoveni, cu moșii în Bucovina, să poată admira și urma „exemplul de organizare“ de aici, iar la nevoie să găsească aici „un dulce refugiu“. Balș mai propune să se introducă în Bucovina „o bună legalitate“, încât cetățenii să fie „supuși unei purtări morale“, respectând tradițiile locale, între care Balș înscrie obiceiul ca „boierul, clerul, mitropolitul, episcopii și egumenii mănăstirilor să fie totdeauna scutiți de orice fel de contribuție“.

În domeniul reformelor interne, Balș considera ca noua administrație să fie capabilă să înlăture „dezordinea, mizeria, neștiința și abuzurile“ vechiului regim politic turco-fanariot, pentru care – preciza Balș – „unicul țel era stoarcerea banilor“. Erau necesare – continua Balș – reforme care să asigure „dezvoltarea societății în Bucovina spre folosul obștesc“ și „pentru fericirea generală“, adică pentru „prosperitatea Patriei“.

Din analiza memoriilor și proiectelor redactate de Balș între anii 1780–1791 se desprind câteva soluții concrete. Problema problemelor, mobilul prosperității industriei, agriculturii și comerțului îl constituia emanciparea și împrumărirea țăranului. „Țăranul – scria Balș – este izvorul cel mai bogat al trebuințelor comune ale țării“, dar, în Bucovina, „agricultura este în starea cea mai proastă“; țăranii bucovineni „sunt lipsiți de loturi proprii și îndestulătoare“, țăranii „nu au case acătării, ci niște sărmame colibe, împrăștiate ici și colo, iar cele mai multe din locuințele lor sunt fără grădini, fără curți și fără fântâni“. Țăranul bucovinean, fiind sărac, „seamănă și recoltează de-abia atât cât îi este de trebuință până la anul viitor, motivul acestei purtări se bazează pe îndoiala dacă această colibă a sa, mică, o va păstra în anul care vine sau va pribegi aiurea“. Ce e de făcut? Soluția fundamentală și singura, care o vedea și propunea Balș era ca „pământul să fie împărțit fiecărui țăran, după starea averii sale“; numai împrumărirea țăranului „ar încuraja pe oameni de la sine să puie pământul roditor într-o stare cât mai înfloritoare și atunci niciodată nu și-ar mai părăsi coliba“. Devenind proprietar deplin, dispunând de „dreptul de succesiune“, de „legile și bunele rânduieli din alte țări înfloritoare“, stimulat și prin „înființarea câtorva colonii, care să devină un model pentru localnici“, țăranul bucovinean s-ar preface într-un „om bun și instruit“, care s-ar preocupa de „exploatarea cu maximă eficiență a pământului“¹⁴.

Odă cu împrumărirea țăranilor – considera Balș – s-ar efectua și cartografierea, întabularea și hotărnicirea proprietăților, ceea ce ar lichida certurile interminabile pentru pământ, procesele nenumărate ce constituie „un rău fundamental“ și creează deținătorilor de pământ „o stare permanentă de nesiguranță“, fiindcă „aproape nu este nici un lot de pământ fără să fie încurcat în certuri și procese de hotare sau fără să fie supus justiției în felul oriental al acestora de-a face dreptate“¹⁵.

În strânsă legătură cu emanciparea și împrumărirea țăranilor, Balș are în vedere și un ansamblu de reforme ce vizează creșterea animalelor. În acest sens el scria în 1780 lui Iosif al II-lea: „Averea țăranilor constă în vitele lor“, dar, din cauza

sărăciei, „pentru ca vitele lor – care sunt expuse tuturor schimbărilor și intemperiiilor iernilor – să ajungă la o situație și la o creștere și o îngrijire mai bune, trebuie să nu lipsească țăranilor nimic din tot ce le este necesar, adică, pentru început să fie ajutați țăranii și să li se și poruncească să-și construiască grajduri convenite“, apoi să fie învățați și totodată ajutați să poată da vitelor „un consum mai bun de hrană și de sare“. Balș insista asupra faptului că țăranii din Bucovina au nevoie de „sare mai multă, mai ieftină și de mai bună calitate“ – problemă ce nu era rezolvată nici la 1848, când, în mai toate memoriile țăranilor se relevă necesitatea ca statul să-i ajute în acest sector. Balș explica în memoriul lui că cererile formulate de el în numele crescătorilor de vite sunt rezultatul consfăturii lui cu țăranii și negustorii din Bucovina. Pentru îmbunătățirea acestui sector de însemnătate vitală în economia Bucovinei, Balș înainta și alte propuneri importante ce urmăreau selecționarea și ameliorarea raselor autohtone de bovine, ovine și cabaline. Astfel, în memoriul său din 1780, el releva împăratului că în Bucovina „caii țăranilor sunt mici și inapți pentru anumite lucrări“; de aceea „ar trebui să se poarte de grijă și să se acționeze pentru aducerea unor armăsari de rasă din străinătate“, să se înființeze crescătorii model. Într-adevăr, în 1783, s-a înființat herghelia de la Coțmani, care în 1788 a fost mutată la Vășcăuți, apoi în 1792 la Rădăuți, în clădirile fostei episcopii și pe întinsele moșii ale acesteia. S-a creat și dezvoltat astfel o mare și excelentă unitate-model, un complex agro-zootehnic, cu o herghelie vestită în toată Europa, cu filiale la Dornești, Volovăț, Vicovul de Sus, Straja, Sucevița și Lucina, cu secții pentru introducerea, aclimatizarea, ameliorarea, selectarea și înmulțirea a noi rase de cabaline, ovine și bovine, cu o școală de cavalerie și altele de învățământ agricol, cu loturi experimentale și pepiniere deservite de specialiștii cei mai buni din tot imperiul și din diverse părți ale Europei¹⁶.

Pădurea, „aurul verde“, ocupa la acea dată peste 60 la sută din teritoriul Bucovinei. Ea constituia o imensă avuție naturală. De aceea Balș, în memoriile sale, atrăgea, cu multă stăruință, atenția Curții din Viena asupra acestui domeniu: „Luncile, râurile, sălcile, pădurile sunt după obișnuita practică de guvernare dezordonată orientală în cea mai mare încurcătură și neglijență: nici un proprietar funciar nu se recunoaște răspunzător asupra acestora“. Condamnând nepăsarea și ignoranța localnicilor față de modul în care se gospodărea această imensă avuție naturală, Balș scria că „fiecare țăran se crede împluternicit să taie, fără să țină seama de vreo regulă, de proprietar, ba chiar fără știrea acestuia, ceea ce face adesea ca unele din cele mai bune și mai frumoase păduri să fie distruse numai din rea credință“; țăranii, continua Balș, „taie cei mai buni și mai frumoși copaci și lasă crengile pentru alții, să se usuce, fără să le care și să le utilizeze. La aceasta se adaugă multe alte abuzuri la care sunt expuse pădurile, spre paguba proprietarilor, din partea poporului încăpățânat și imoral“. Balș arată că, în urmă cu numai trei ani, au fost distruși codrii din Zalisca, Suceava și Coțmani, iar neocrotirea pădurilor ar putea face în viitor ca să devină fără sens însuși numele de Bucovina, Țara Fagilor¹⁷.

Necesitatea reformării și reglementării averilor mănăstirești erau – în concepția și programul formulat de Balș – un alt domeniu prioritar. La data anexării, Bucovina avea 17 mănăstiri, 15 schituri, 4 sihăstrie, 247 de biserici cu circa 1 000 de preoți și călugări, care stăpâneau circa 60 la sută din suprafața Bucovinei și 267 de moșii – terenuri arabile, păduri, pășuni, fânețe, vii, iazuri, depozite de mărfuri, dughene, pivnițe, mori, braniști, heleșteie cu pește etc., datorite de domnii țării de la întemeierea statului și răspărate în aproape toate ținuturile Moldovei. În Bucovina, din cele 229 de comune, 115 se aflau pe moșiile mănăstirești¹⁸. Balș arăta că pentru prosperitatea și

fericirea locuitorilor Bucovinei trebuia să se înființeze o episcopie la nivelul întregii zone, să se treacă la inventarierea averilor și veniturilor Bisericii, să se creeze Consistoriul Bisericii ortodoxe, format din episcop, doi clerici și doi funcționari laici numiți de stat, iar egumenii să prezinte anual rapoarte detaliate asupra utilizării veniturilor acestora. De fapt Balș mergea încă mai departe cu propunerile sale, sugerând Curții din Viena ca din veniturile mănăstirilor și bisericilor să se salarizeze călugării, preoții, învățătorii și profesorii din toate școlile – el preconizând ca întreaga rețea de învățământ să fie întreținută din veniturile Bisericii, iar școlile, care trebuiau să ia ființă în toate așezările rurale și urbane să formeze „cetățeni instruiți și demni”¹⁹. Balș nu voia desființarea mănăstirilor și schiturilor, cum propunea programul reformator josefinist, dar cele mai multe din propunerile sale și-au găsit împlinirea în cadrul acestor reforme. Devenind, rând pe rând, director al așezământului rezidențial din Cernăuți (în 1779), însărcinat imperial cu editarea și traducerea publicațiilor și patentelor imperiale pentru Bucovina, apoi înalt funcționar la Consiliul Aulic de Război din Viena (din 1783), dar mai ales fiind promovat în cea mai înaltă funcție, aceea de căpitan al Bucovinei între anii 1792–1808, Balș a avut posibilitatea să transpună el însuși în viață cele mai multe din propunerile și proiectele sale. Una din ultimele sale misiuni asumate a fost aceea de sfetnic al împărăției austriece, care a negociat și încheiat 6 tratate de vânzare a moșiilor Fondului Bisericesc Ortodox din Bucovina, moșii aflate pe teritoriul Basarabiei și pe care Balș le-a vândut în favoarea Curții din Viena în 1812, aducând în vistieria acesteia suma de 6 000 de guldeni²⁰.

În domeniul vieții spirituale, Balș s-a remarcat, în primele decenii de după ocuparea și anexarea nordului moldav, drept unul dintre principalii promotori, organizatori și împlinitori ai învățământului modern, laic de stat, în Bucovina. Sub influența iluminismului, el preconiza construirea de „școli publice”, școli „moderne, model”, la care să învețe nu numai copiii orășenilor și țăranilor din Bucovina, ci și ai celor din Moldova. În acest scop, Balș participă în mod direct, nemijlocit la efectuarea recensământului școlar în primii ani ai administrației militare, elaborează și editează el însuși 16 manuale școlare, în colaborare cu cărturarul transilvănean Ion Budai-Deleanu, pe care îl cheamă în Bucovina și îl angajează în funcția de „traducător, copist și scriitor”; aduce el însuși de la Viena 4 275 de manuale școlare pentru cele 300 de localități în care urma să se deschidă școli primare²¹. În 1781 reia și dezvoltă mai pe larg, într-un memoriu către Iosif al II-lea, argumentarea referitoare la necesitatea înființării școlilor sătești și orășenești; el propune ca noul sistem de învățământ, de factură iluministă, să aibă la bază „studierea cu precădere a limbii latine”, care mai era încă limba universală în biserica catolică și în știință; cum românii bucovineni erau descendenți din daci și latini, limba latină – aprecia Balș – „va place poporului bucovinean, fiindcă va avea ocazia să-și instruiască fiii în mod gratuit și pe deasupra va avea avantajul însemnat că, neexistând în Moldova astfel de școli publice, dacă se va răspândi o dată renumele bun al școlilor bucovinene, moldovenii își vor trimite negreșit și ei copiii să învețe în Bucovina”²², – previziune ce s-a și împlinit: printre cei ce învățau în primele decenii de la începutul celei de-a doua jumătăți ale veacului al XIX-lea la Cernăuți aflându-se și Mihai Eminescu.

La prima vedere – și o parte din istoriografia austriacă s-a și pronunțat în acest sens – Balș pare câștigat definitiv și total de partea intereselor habsburgice, după cum se afirmă tot atât de greșit de către unii istorici și în cazul activității lui Eudoxiu Hurmuzachi. Dar analizând programul național al activității preconizate de Balș – ceea ce este valabil în cea mai mare parte și în cazul lui Eudoxiu Hurmuzachi –

constatăm că acest fruntaș al românilor bucovineni se pronunță cel dintâi în mod consecvent pentru apărarea intereselor tuturor românilor și pentru conservarea și afirmarea individualității românilor bucovineni. Astfel, el cere mai întâi să se păstreze nealterată autonomia națională a Bucovinei – în acest scop Balș respinge atât ideea dezmembrării teritoriale a provinciei (o jumătate din aceasta să se alipească la Transilvania, iar cealaltă jumătate la Galiția!), cât și alipirea ei integrală la provincia Galiția – propuneri formulate în Consiliul de Război în cadrul conferinței din 1780, care a dezbătut problema organizării Bucovinei. „Bucovina – se arăta la 10 martie 1781 în nota de răspuns a șefului Cancelariei Aulice din Viena, după lecturarea memoriului redactat de Balș pe această temă – în nici un caz nu trebuie să fie unită cu altă provincie, ci să fie tratată ca o provincie cu totul separată“, pentru ca în acest fel „să se câștige simpatia și încrederea națiunii moldovene“²³.

Balș revine în mod insistent asupra necesității păstrării autonomiei Bucovinei într-un memoriu înaintat împăratului Leopold al II-lea în 1790 în care se arăta – și fapt deosebit de important: Cancelaria Aulică din Viena recunoștea oficial că Bucovina este o țară cu totul deosebită de Galiția, prin „obiceiuri, religie, limba locuitorilor“, care descind din daci și romani, iar bucovinenii au făcut veacuri în șir parte integrantă din Moldova. Din nefericire, această recunoaștere oficială înscrisă într-o diplomă imperială n-a fost urmată și de separarea Bucovinei de Galiția așa cum cerea Balș. A avut oare Curtea din Viena motive speciale, cerute de cheltuielile de administrație pentru acceptarea păstrării separate a Bucovinei sau a voit să dea satisfacție nobilimii galițiene, care cerea cu insistență „o recompensă“ oricât de modestă pentru serviciile aduse de polonezi cu prilejul depresurării Vienei de primejdia invaziei otomane în timpul asediului din 1683?²⁴

Însă problema națională abordată de Balș nu s-a rezumat la simpla păstrare a autonomiei naționale a Bucovinei. Programul său are cu mult mai multe laturi, care nu pot fi decât rezumate, într-un text atât de restrâns. El, Balș, explică printre primii români din Bucovina „în ce sens văzuse Curtea din Viena în 1774 că ocuparea părții acesteia reprezintă intrarea în posesie a ceea ce se cheamă „Cheia Moldovei“²⁵. „Progresul și însuși existența Bucovinei – scrie Balș – atamnă de legăturile sale cu Moldova“, fiindcă – scria el în 1780 și completa într-un memoriu din 1791, că Bucovina „se află cu Moldova într-o foarte strânsă relație, prin natura granițelor, a locului, a simpatiei părții pentru întreg și a întregului pentru parte“; și „Moldova își caută în soarta Bucovinei, într-o anumită măsură, pe a sa“²⁶. Bucovina, adaugă Balș, este „încă un pod de aur“ pentru legăturile cu întreaga suflare românească din spațiul vechii Dacii; el consideră că, în contextul istoric de atunci, „Moldova și Valahia sunt primele a căror situație și soartă se adresează țărilor ereditare cezaro-crăiești și următoarele în care revoluțiile pot fi iminente“; în împrejurările devenite atât de vizibile ale decăderii Porții otomane și ale expansiunii permanente ale Rusiei spre gurile Dunării, trebuia să se vadă clar – scrie Balș – că „Moldova și Valahia garantează țărilor ereditare, cezaro-crăiești, avantaje și perspectiva, aproape de același rang și greutate, ca acelea pe care le oferă Crimeea, Rusiei“²⁷.

Balș are, așadar, meritul de a fi schițat primul dintre românii bucovineni principalele reforme ce urmau să fie introduse în Bucovina, și prin funcțiile publice deținute, de a se fi implicat în realizarea lor. El are, totodată, și meritul de a fi elaborat și difuzat coordonatele fundamentale ale activității elitei românești pentru aproape o sută de ani în problema națională. Fiindcă, după repudierea reformelor jusefine, după trecerea Bucovinei la Galiția și resimțirea efectelor negative ale politicii conser-

vatoare ale sistemului Metternich, în general, și ale guvernului de la Lemberg, în special, care împărțea puterea cu Consistoriul Catolic – căruia i-au fost restaurate vechile privilegii de a controla școala și viața spirituală – politica expansivă a Rusiei în Bucovina se resimte din ce în ce mai grav, voind să contracareze acțiunea Curtții din Viena de a atrage la imperiu pe toți ucrainenii, încurajând gruparea habsburgofilă a tinerilor ucraineni din Bucovina. De aceea, în anii ce urmează repudierii reformelor josefine, elita românilor bucovineni își concentrează activitatea spre apărarea și dezvoltarea limbii române, a înființării și diversificării rețelei școlare; se impulsionează activitatea de traducere, adaptare și elaborare a manualelor școlare, se înmulțesc considerabil scrierile cu caracter religios ortodox, dar și cele lingvistice, filologice, literare și chiar cu conținut istoric, în care pulsează ideologia daco-românismului, idealul apărării și afirmării unitare a întregii națiuni române, amenințate prin politica Rusiei sau a Austriei. În prima jumătate a veacului al XIX-lea, chiar înainte sau în sincronizare cu aceleași preocupări în Principate se editează și se difuzează în Bucovina primele calendare și publicații în limba română. Se cere recunoașterea egalității pe plan politic, cultural și confesional a naționalităților din imperiu, dobândirea și lărgirea autonomiei naționale – deziderate ce capătă o maximă claritate și pregnanță în programele elaborate și difuzate la 1848–1849, mai ales în condițiile în care cărturarii români din familia Hurmuzachi reiau și dezvoltă principalele deziderate ale emancipării întregii națiuni române, din programul formulat de Balș anterior, Hurmuzăcheștii cerând chiar unirea tuturor românilor cu ajutorul Austriei, în special, și al statelor germane, în general.

Astfel, întreținerea și stimularea interesului pentru procurarea și difuzarea cărților în limba română este ilustrată și de următoarele date statistice: dacă între 1600–1700 circulă în zonă doar 47 de tipărituri românești, între 1700–1750 numărul lor urcă la 238, adică de peste 5 ori; între 1750–1800 circulă în zonă 772 de cărți românești, adică de 3 ori mai multe, ca în întreg veacul anterior; între 1800–1825 alte 776 de cărți românești sunt aduse din tiparnițele moldovene, muntene sau transilvănene, dar și din tipografiile românești de peste granițele spațiului locuit exclusiv de români, adică de la Viena și Buda, la care se mai adaugă și cărțile ieșite din tipografiile special înființate pentru românii bucovineni, la Cernăuți și Lemberg. Crește, totodată, preponderența cărților cu conținut laic, extrem de divers: literar, filosofic, umanist, științific, juridic, economic, fiscal, militar, istoric, vama etc.²⁸ Apoi, în pofida emigrării unor cărturari bucovineni în Moldova, în ciuda desființării majorității mănăstirilor – care erau focare de cultură și spiritualitate românească – în umbra acestor ziduri continuă să se scrie încă multe lucrări; numai în etapa de până la 1848 au fost identificate peste 120 de manuscrise, între care circulau în zonă și patru variante ale celebrei lucrări populare *Alexandria*²⁹.

Dacă guvernul din Lemberg renunță public la obligativitatea învățământului primar în 1793, iar după 1805 restaurează monopolul Consistoriului Catolic asupra școlilor, lupta elitei românești pentru înființarea de școli românești sau bilingve, româno-germane, se desfășoară sistematic și cu perseverență, îndeosebi sub conducerea unor ierarhi ai Bisericii ortodoxe. Într-un apel către preoți și credincioșii ortodocși, Dositei Herescu le cerea acestora „să se așeze la fieștecare sat, unde există parohie, o școală pentru învățatul copiilor“. Prin stăruința lui Dositei Herescu și Isaia Băloșescu iau naștere mai multe școli, ca, de pildă: la Ițcani, Dornești, Pătrăuții Vechi, Ilișești, Câmpulung Moldovenesc, Rădăuți, Sadagura, Prisaca Dornei, Măneuți, Putna, Solca, Iacobeni, Tereblecea, Bucșoiaia, Boian, Crasna, Satu Mare, Vatra Dornei etc. În

1823 erau 27 de școli noi „poporale“, întreținute din veniturile Fondului Bisericesc Ortodox din Bucovina, care oferea preoților și diaconilor slujitori ai școlilor câte 25 de florini pe an, ca leafă pentru învățământ. „M-am ostenit înainte de toate – scria Dositei Herescu – să înființez școli“, preciza el, „în folosul Patriei“ și pentru ca „timpul să nu treacă fără folos“³⁰. Tot astfel, după ce în 1818 guvernul leMBERGHEZ a desființat modestul seminar teologic din Cernăuți, după numeroase memorii și stăruinți la Viena s-a reușit, grație îndeosebi episcopului Isaia Băloșescu, să se înființeze în 1827 Seminarul și Institutul teologic din Cernăuți, unitate școlară la nivelul institutelor similare europene – și care a avut un rol însemnat în formarea de cadre preotești nu numai pentru Bucovina, ci și pentru Moldova și celelalte teritorii românești. Au urmat apoi alte acțiuni ale elitei românești pentru scoaterea învățământului din Bucovina de sub îndrumarea și controlul Consistoriului Catolic din Galiția, reușindu-se după îndelungi și stăruitoare intervenții la Viena să se obțină această izbândă în 1844.

După ce în 1803 se semnalează în Bucovina prima încercare din partea învățătorului român Ion Bălea (alias Bilewicz) de-a edita o publicație în limba maternă a populației din zonă, între 1809–1814 un alt slujitor al școlii din Tereblecea, Vasile Țântilă scoate mai multe calendare care se vor continua neîntrerupt din 1841 de către Porfiriu Dimitroviță (1801–1865)³¹.

Un moment aparte îl reprezintă încercările lui Teodor Racoce, un erudit cărturar român din nordul Bucovinei, știutor a șase limbi care, ca funcționar la Cercul imperial din Cernăuți, în Înștiințarea sa din 8 martie 1817, trimisă în întreg spațiul locuit de români, trasează un veritabil program cultural în vederea creării unei prese românești, conchizând în finalul manifestului său că „neamul românesc, măcar că este împărțit întru mai multe țări și trăind sub mai multe stăpâniri osăbite, totuși o limbă are, aceeași lege și aceleași obiceiuri, precum și aceleași cărți și aceleași scrisoare; deci, românii, socotiți împreună, fac o nație de mai multe milioane, care de mult dorește a fi părtașă culturii celorlalte neamuri ale Europei“³². Publicația sub forma unui magazin, *Chrestomaticul Românesc* din 1820, *Dicționarul Româno-Germano-Francez* a lui Vasile Cantemir, înființarea Societății Literare din 1846, care își propunea „cultivarea și dezvoltarea limbii naționale“³³ reprezintă alte momente și izbânzi ale afirmării elitei românești.

Revoluția de la 1848, care ar putea forma ea însăși tema unei lucrări aparte și detaliate, reprezintă un moment de însemnătate crucială în afirmarea și fundamentarea conștiinței naționale, în conștientizarea și angajarea intelectualității bucovinene, în organizarea și conducerea activității de apărare și emancipare a românilor din acest teritoriu. Acum elita românească și-a sporit în mod considerabil numărul și forța de înrăurire, formulând câteva idei-forță, care au devenit pilonii activității de până la eliberarea și unirea din 1918.

Noile revendicări sociale, politice, economice, culturale, religioase cu un pronunțat caracter național au fost gândite și răspândite printre cercurile politice cu mult mai largi ale populației. A fost depășită considerabil faza anterioară a inițierii și menținerii unor idei-proiecte de emancipare doar la nivelul unui grup restrâns de inițiați. S-a lărgit și consolidat colaborarea cu românii din celelalte teritorii ale vechii Dacii. S-a lucrat și înaintat pe o mulțime de planuri economic, politico-național, spiritual pentru emanciparea generală a românilor și a întregii populații din Bucovina.

Astfel, la inițiativa elitei românilor bucovineni – elită mult sporită numericeste și calitativ superioară etapei de dinaintea anului 1848 – activitatea și lupta împotriva regimului absolutist feudal, condus de cancelarul Metternich se desfășoară sub

diverse forme: participarea tinerilor, în frunte cu Eudoxiu Hurmuzachi, la luptele revoluționare pe baricadele vieneze, convocarea la 22 martie 1848 a adunării naționale în capitala Bucovinei, alegerea Comitetului Național de Acțiune, condus de Doxachi Hurmuzachi, elaborarea programului principal al revendicărilor, *Petiția Țării*, constituirea gărzilor naționale în principalele orașe ale provinciei, extinderea la sfârșitul lunii martie și în lunile următoare a frământărilor țărănești și a acțiunilor politice cu caracter de masă, luarea cu asalt a primăriilor, sediilor administrative și a unor conacuri boierești de către țărani, înlăturarea unor funcționari imperiali din unele localități, editarea unor memorii, care sporeau considerabil seria revendicărilor social-politice și naționale, editarea și difuzarea unei gazete bilingve, româno-germane, *Bucovina* (1848–1850) etc. Programul revendicărilor este explicat și diversificat în memoriile ale țăranilor, orășenilor, boierimii liberale, clerului sau în paginile gazetei *Bucovina*, stând sub semnul maturizării considerabile și a afirmării puternice a elitei românești, animate profund de idealul daco-românismului³⁴.

În domeniul gândirii economice, elita românilor bucovineni se pronunță pentru stimularea industriei și comerțului, pentru înființarea unui institut de credit, pentru desființarea numeroaselor restricții și piedici în relațiile comerciale dintre Bucovina și celelalte teritorii românești, „vecine și consângene”³⁵. În *Petiția Țării* se relevă că relațiile existente între teritoriile românești „exercită o înrăurire puternică asupra industriei și comerțului”³⁶. În Memoriul din 16 iunie 1848 al locuitorilor orașului Suceava către Prezidiul Galiției se face o incursiune în trecutul acestei așezări glorioase, relevându-se că fosta capitală a Moldovei a decăzut considerabil după anexarea sa la Imperiul habsburgic, datorită regimului sever de frontieră, a piedicilor impuse în calea dezvoltării sale firești, a obligațiilor numeroase care împovărează toate clasele și păturile sociale; de aceea, mai mult de jumătate din populația orașului s-a refugiat în Moldova. Semnatarii memoriului propun înlăturarea cât mai grabnică a restricțiilor vamale în comerțul cu Moldova³⁷. Și în memoriul locuitorilor din comunele Gura Humorului, Ilișești și Brașca, din 30 iulie 1848, sunt denunțate restricțiile impuse de habsburgi în calea schimburilor dintre Bucovina, pe de o parte, și Muntenia, Moldova și Transilvania, relevându-se că în pofida acestor restricții, românii bucovineni dezvoltă în mod clandestin relațiile cu confracții lor și chiar în condițiile în care „mai mulți oameni – spre indignarea poporului – au fost împușcați în mod arbitrar”³⁸.

În manifestul *Fraților țărani din Bucovina*, din 17 noiembrie 1848, deputatul țăranilor din zona Rădăuți, Mihai Bodnar-Bodnărescu, împreună cu deputatul Miron Ciupercă, precum și țărani George Timiș, Ilie Niculiță, Vasile Știrbu și profesorul Anton Kral, reprezentantul minorității germane și directorul liceului din Cernăuți explică populației conținutul revendicărilor susținute în Parlament și relevă, între altele, că ei au cerut: încetarea colonizărilor în Bucovina, dreptul bucovinenilor de a fi stăpâni pe propria lor soartă și pe bogățiile locului: „Judecați, fraților, voi singuri – se relevă în documentul sus-menționat – nu-i mai bine dacă-și face cineva mămăliga singur, cum vrea el, decât să i-o facă altul, cum vrea acela? Nu-i mai bine să fie cineva singur gospodar în casa lui și stăpân pe livada lui, pe grădina lui și pe pământul lui, decât să fie slugă la altul?” Se pledează și în acest document pentru liberalizarea legăturilor comerciale cu Moldova: „Oare dacă ne trebuie într-o nevoie un Coreț de păpușoi, de la Galiția ne ducem să aducem? Sau de ne trebuie o vită, din Galiția o aducem?” Drept urmare, se cere: „Să se rădice sau să se ușureze cordonul de la granița Moldovei, care negoțul cu această megieșă țară așa tare îl împiedică” și „să se mai

coboare prețul sării, de vreme ce în megieșa Moldovă, mult mai bună și mult mai ieftină este sarea, ca la noi, din care pricină mulți sunt siliți să calce granița, ca să-și aducă sare mai bună și mai ieftină; câți prin acel încriminal au căzut sau pe graniță de cătane s-au împușcat³⁹.

Pe tărâmul gândirii și al acțiunilor politico-naționale elita românilor bucovineni cere, în *Petiția Țării*, „păstrarea naționalității, adică a legii, limbii și obiceiurilor noastre, care noi, din moși, din strămoși le avem⁴⁰. În acest scop, singura soluție era acordarea statutului de autonomie națională, cu toate prerogativele ce decurgeau din aceasta. Dar dacă aceasta era cererea minimă ce se putea obține, s-a încercat și unirea, într-un mare ducat românesc, a tuturor provinciilor românești aflate la imperiu: Transilvania, Banatul și Bucovina – Eudoxiu Hurmuzachi acționând în acest scop alături de Andrei Șaguna, în cadrul unei deputațiuni a românilor din imperiu, care s-a deplasat la Viena, Praga, Kremsier și Olmütz; acest mare ducat al tuturor românilor din imperiu urma să fie organizat pe baza unei largi autonomii, având organe proprii cu caracter legislativ, executiv și juridic, în care românii trebuiau să fie reprezentați în directă proporție cu numărul lor majoritar în Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina⁴¹. Constituția din 5 martie 1849 nu admitea decât autonomia Bucovinei. Dar, dincolo de cerințele înscrise în actele oficiale – așa cum pe Câmpia Libertății de la Blaj mulțimea adunată striga „noi vrem să ne unim cu țara!“ – problema unirii tuturor românilor era la ordinea zilei. Comitetul revoluționar al refugiaților moldoveni aflat la Cernăuți hotărâ la 2 iulie 1848 să-l trimită la București pe Iancu Alecsandri și împreună cu o deputațiune trimisă la Viena, Frankfurt și Paris să acționeze și pe cale diplomatică, pentru a câștiga cercurile politice europene în favoarea constituirii unui stat național român, sub egida Casei de Habsburg; acesta urma să se formeze prin ieșirea Moldovei și Munteniei de sub suzeranitatea Porții otomane și protectoratul Rusiei și împreună să se unească cu teritoriile românești din Imperiu: Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia. În același scop acționa în luna august 1848 și o delegație a românilor moldoveni, munteni, transilvăneni, bănățeni și bucovineni, care prezenta împăratului de la Viena proiectul detaliat al constituirii statului național român. Membrii delegației românilor din întreg spațiul locuit de români s-au străduit să câștige de partea lor și simpatia Parlamentului; românii s-au încredințat că unii deputați austrieci și polonezi se arătau favorabil acestei idei; dar, agravarea situației din Imperiul habsburgic, în general, și amenințările din partea revoluției ungare, în special, ca și teama de unele complicații internaționale, mai ales nevoia în care s-a văzut Curtea de la Viena de a face apel la intervenția trupelor țariste contra armatei revoluționare ungare, toate acestea au determinat căderea planului românesc al unirii tuturor românilor într-un stat național sub egida Casei de Habsburg⁴². Planul unirii tuturor românilor sub egida și cu ajutorul Casei de Habsburg era urmărit îndeaproape și de cercurile reacționare și guvernamentale din Rusia; în vreme ce delegația tuturor românilor acționa la Viena, ministrul afacerilor externe al Rusiei își informa reprezentanții din principalele centre politice europene că „boierii moldoveni, refugiați în Bucovina, strângeau forțe pentru a merge asupra Iașului și de comun acord cu cei ce s-ar fi alăturat lor, din Transilvania și chiar din Basarabia, rebelii au pregătit o răscoală generală, al cărei rezultat ar fi trebuit să fie, ca și în Valahia, asasinarea sau expulzarea domnitorului, răsturnarea ordinii stabilite și unirea celor două Principate într-un singur stat, fără nici o legătură cu Rusia sau cu Poarta otomană⁴³. Unirea mai era la ordinea zilei și în septembrie 1849, când țărani răsculați în zona Rădăuți cer „unirea cu Moldova“ – iar căpeteniile răscoalei în frunte cu Ioan Tolocariu sunt executate⁴⁴.

Elita românilor bucovineni protestează împotriva intrării trupelor otomane și rusești în Principate: bucovinenii strâng bani și hrană pentru trupele lui Avram Iancu, iar portretul acestuia se răspândește în Bucovina, odată cu îndemnul ca bucovinenii să-i ajute pe frații lor din Transilvania. Refugiaților din cele trei țări române li se oferă o caldă ospitalitate în capitala Bucovinei, în sânul familiei Hurmuzachi⁴⁵.

Conceptia politică a elitei românilor din Bucovina cu privire la caracterul unitar al revoluției române de la 1848 este extrem de semnificativă. În paginile gazetei *Bucovina* se scrie limpede: „revoluția este cea mai frumoasă pagină din istoria nouă a României“. Cuvântul *România* revine frecvent în paginile *Bucovinei*, prefigurând o realitate istorică în devenire. Revoluția a deschis „o pagină nouă“ și este „un lucrător pentru *România* întreagă“, revoluția română – apreciază elita românilor bucovineni, concentrată în redacția gazetei – a fost determinată nu atât de „efectul revoluției europene“, cât de trecutul nostru, care „este pentru *România* de un caracter cu totul istoric“⁴⁶. Gazeta se referă și la apropiata și sperata unire a Principatelor, scriind „această unire, între două țări ale aceleiași nații, de la întemeierea Principatelor s-au dorit pururea, de cei mai însemnați bărbați ai *României*“⁴⁷. Elita românilor bucovineni ia apărarea confrăților lor din Transilvania: „Poporul român este una în principii, ca și în fapte și aceste principii sunt acelea a adevăratei libertăți, egalități și frățietăți, principii proclamate atât la București, cât și la Blaj. Româniii vor să fie frați liberi, nu sclavi“⁴⁸.

În *activitatea culturală din anii 1848–1849*, elita românilor bucovineni este animată de înalte idealuri democratice, umaniste, purtând amprenta aceleiași ideologii a daco-romanismului. Eufrosina Petrino, fiica lui Doxachi Hurmuzescu este preocupată în deceniul premergător revoluției de la 1848 (aflăm dintr-o mărturie contemporană) „de a îmbogăți colecțiunea cântecelor populare, naționale, din toate țările locuite de români“, ajutând la strângerea și publicarea celebrilor fascicule de *Arii naționale românești* (1841), puse pe note de compozitorul român Carol Miculi⁴⁹. În Cernăuți, în centrele intelectuale se recită versuri ale lui Cârlova și Bolintineanu, iar gazeta *Bucovina* publică poezii și proză din toate teritoriile locuite de români, fiind o veritabilă *Dacie literară* și un „organ al întregii revoluții românești“⁵⁰. În paginile gazetei *Bucovina* apare celebra nestemată folclorică *Miorița*, apar poezii de Vasile Cârlova, Vasile Alecsandri, pamflete ale lui Mihail Kogălniceanu, fragmente literare din scrierile lui Andrei Șaguna, George Barițiu, Costachi Negruzzi, Dimitrie Bolintineanu etc.⁵¹ Cu prilejul instalării ardeleanului Aron Pumnul ca profesor titular la prima catedră de limba și literatura română din Bucovina, la Cernăuți, unul dintre tinerii săi „studenți“ îi urează ca sămânța aruncată de el pe ogorul cunoașterii să însemne „începutul unei îndoite Primăveri, a Primăverii anului și a Primăverii noastre naționale celei adevărate“, dorind „să rodească nu numai în Bucovina, ci până la ultimele margini ale întregii *României*“⁵².

Profesorul Aron Pumnul avea să îndeplinească în scurtă vreme această caldă profetică urare: el a publicat la Viena celebrul său *Lepturariu*, în 4 tomuri și 6 părți, cu texte din peste o sută de scriitori români, din toate timpurile și din toate teritoriile locuite de români, prefigurând, pe plan literar, Marea Unire, România Mare, ce se va realiza în 1918⁵³.

Faptul cel mai semnificativ este acela că spiritul și zelul activității de la 1848–1849 s-au prelungit și împlinit în deceniul următor prin câteva succese importante: dobândirea autonomiei provinciale a Bucovinei, înființarea Dietei Bucovinei, crearea Catedrei de limba și literatura română la Gimnaziul, Liceul și Institutul

teologic din Cernăuți, desființarea clăcii și servituților feudale, înființarea Bibliotecii Țării și a Reuniunii de lectură, devenită la scurtă vreme Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina – „Astra“ Bucovinei. Iar unirea cea mică, a Moldovei și Munteniei, din 1859, era salutăată de Hurmuzăcheștii bucovineni ca „răsărit de soare“ care dădea elitei românilor din acest teritoriu „lumina și căldura“ de care aveau nevoie⁵⁴.

NOTE

1. P.G. Dimitriev, *Moldova în epoca feudală. Recensământul populației din anii 1772–1773*, Editura Academiei Moldovei, partea a II-a, Chișinău, 1975, p. 1–11.
2. Vladimir Trebici, *Bucovina. Populația și procesele demografice în anii 1775–1993*. Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 13.
3. W. Messner, *De Kaindl-Archiv*, Hernbach/Württemberg, 1985, p. 15–17.
4. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862), Editura Academiei Române, 1993, p. 182.
5. Expresia „homo bucovinensis“ a fost lansată și definită de Hans Prelitsch, în 1955.
6. Vasile Schipor, *Țara Fagilor – buletin cultural*, „Analele Bucovinei“, an. I, nr. 2/1994, p. 528.
7. *Mic dicționar enciclopedic*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 328.
8. „Calendariu“, Cernăuți, an III/1878, p. 82; P.S. Aurelian, *Bucovina. Descriere economică*, București, 1916, p. 34–45.
9. *Bukowina in Wort und Bild*, Czernowitz, 1903, p. ?19 (219).
10. *Ibidem*, p. 126.
11. Erich Prokopowitsch, *Die Rumanische Nationalbewegung in der Bukowina und der Dako-Romanismus*, Graz-Köln, 1965, p. 35–36.
12. Teoctist, *Mitropolitul Iacob Putneanul (1719–1778)*, Neamț, 1978, p. 71.
13. Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 276–277.
14. Bassilius Balsch, *Beschreibung der Bukowina und deren inneren Verhältnisse*, J.J.L.M., nr. 3/1885, p. 103–112.
15. N. Grămadă, *Sătenii și stăpânii în Bucovina între 1775–1843*, „Anuarul Muzeului Bucovinei“, Cernăuți, an. I–II/1944, p. 41–44.
16. Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 217–220.
17. *Ibidem*, p. 222.
18. *Ibidem*, p. 288–289.
19. *Ibidem*, p. 192–194.
20. *Ibidem*, p. 118, 122, 125, 145, 209.
21. *Ibidem*, p. 323–324.
22. R. Zieglauer, *Geschichtliche Bilder aus der Bukowina*, Cernowitz, 1908, p. 95–96; Mihai-Ștefan Ceaușu, *Vasile Balș, un josefinist bucovinean*, „Suceava“, XVII–XIX/1993, p. 407–418.
23. Mihai Iacobescu, *Un memoriu din 1780 al iluministului Vasile Balș*, „Codrul Cosminului“, serie nouă, nr. 1 (11), 1995, p. 214–225; Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 412.
24. H.I. Biderman, *Die Bukowina unter österreichischer Verwaltung 1785–1875*, Viena, 1875, p. 6–8.
25. *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, București, 1871, p. 38–39.
26. Mihai-Ștefan Ceaușu, *Ideii politice în Bucovina la sfârșitul sec. al XVIII-lea: cazul Vasile Balș*, în vol. *Istoria ca lectură a lumii*, Iași, 1994, p. 494.
27. *Ibidem*, p. 495–496.
28. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei...*, p. 317–319.

29. *Ibidem*, p. 322.
30. „Suceava“. *Documente*, 1989, p. 468.
31. Vasile Schipor, *Calendarele românești din Bucovina*, „Analele Bucovinei“, an. I, nr. 2/1994, p. 312.
32. Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 347.
33. *Ibidem*, p. 348–349.
34. Mihai Iacobescu, *Idealul unității național-politice în gândirea și acțiunile românilor din Bucovina în timpul revoluției de la 1848–1849*, „Analele Științifice“ ale Universității „Al.I. Cuza“, Iași, serie nouă, III, istorie, tom XXXI, 1985, p. 57–62.
35. *Ibidem*, p. 58.
36. *Ibidem*.
37. Arh. Mănăstirii Sfântul Gheorghe, Suceava, inventar 1421.
38. Arh. Muzeului Bucovina, „Suceava“, *fond 1848*, inv. 1326.
39. *Idem*, inv. 1328.
40. Mihai Iacobescu, Eugen Dimitriu, *Documente ale revoluției de la 1848 în Bucovina*, „Suceava“, vol. V/1978, p. 490–492.
41. Teodor Balan, *Eudoxiu Hurmuzachi și memoriul românilor ardeleni din 1849*, Cernăuți, 1943, p. 1–33.
42. I.C. Sbiera, *O pagină din istoria Bucovinei din 1848–1849*, Cernăuți, 1899, p. 18–19.
43. Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 812.
44. Petru Rezuș, *Contribuții la istoria orașului Rădăuți*, Editura Litera, București, 1982, p. 71–72.
45. Mihai Iacobescu, *Idealul unității naționale...*, p. 60.
46. *Idem*, *Preocupări de istorie națională la românii din Bucovina. Revoluția de la 1848–1849 reflectată în paginile gazetei „Bucovina“ (1848–1850)*, „Suceava“, vol. X/1984.
47. *Bucovina*, nr. 3/1848, p. 23–25.
48. Supliment, *Bucovina*, nr. 3/1848, p. 23.
49. Ion Nistor, *Un capitol din viața culturală a românilor bucovineni (1774–1859)*, București, 1916, p. 43.
50. N. Iorga, *Istoria literaturii române*, f.a., vol. III, p. 20.
51. Mihai Iacobescu, *Idealul unității naționale...*, p. 62.
52. *Bucovina*, nr. 22/1850, p. 94.
53. Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 62.
54. *Idem*, *Din istoria Bucovinei*, vol. I, p. 473.

SUMMARY

The Rumanian Bukovinean elite that asserted itself between 1775–1862 followed the way opened by its predecessors: Iacob Putneanu (1719–1778), Vartolomeu Mazareanu (1720–1805) etc. During the military administration (1774–1786) and the Galitian administration (1786–1861) the Rumanian elite consisted of secular scholars, such as Vasile Bals, of hierarchs such as Iraclie Porumbescu and Samoila Andrievici Morariu, who would later become metropolitan bishop, and also multi-lingual officials, such as Teodor Racoccea. But mainly of the members of the Hurmuzachi house, among them Constantin Hurmuzachi, Gheorghe Hurmuzachi, Alexandru Hurmuzachi. There were also Mihai Bodnar (Bodnarescu) and Miron Ciuperca, both peasant deputies. The author points out that in the years 1848 and 1849 their cultural activity was animated by great democratic and humanistic ideals, bearing the mark of the same ideology of the Daco-Rumanian spirit.

CULTURA ROMÂNEASCĂ ÎN BUCOVINA ÎN CEA DE-A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA* (Privire de ansamblu)

Ilie Luceac

Cernăuți

*

* *

Fărămintările politice, care cuprinseseră Europa Centrală, evenimentele ce se precipitau și în întreaga Bucovina nu erau cunoscute de majoritatea populației. Tinerii intelectuali, fii de boieri, care-și făcuseră studiile la Viena sau erau încă studenți, înțelegeau că înființarea la Cernăuți a unui ziar care să slujească drept tribună de luptă pentru salvagardarea intereselor naționale ale românilor era o necesitate.

Această misiune de pionierat, nobilă în intențiile ei, au îndeplinit-o, în Bucovina, Hurmuzăcheștii.

Apariția publicației *Bucovina*, gazetă românească pentru politică, religie și literatură (Cernăuți, 4 octombrie 1848 – 20 octombrie 1850), devine un adevărat triumf pentru românii bucovineni. Gazeta apare la început săptămânal, iar de la 20 ianuarie 1850 – de două ori pe săptămână. Partea politică era tradusă în limba germană, în coloană paralelă celei românești, ca autoritățile austriece să cunoască adevărata situație a românilor din Bucovina. Gheorghe Hurmuzachi, sufletul gazetei și redactorul ei responsabil până la 7 octombrie 1849 (după aceea îi urmează fratele său Alexandru Hurmuzachi), scria: „Bucovina nu trebuie să rămână înapoi în lupta intelectuală ce s-au ațâțat pentru aceste mai înalte bunuri ale omenirii, Bucovina care deși la cea mai extremă margine a Monarhiei, nu este însă prin aceasta și cea mai de pe urmă perlă a ei...”¹. Articolul-program din 4 octombrie 1848, publicat în primul număr și semnat de Gheorghe Hurmuzachi, „ne lămurește pe deplin asupra programului politic al gazetei, program ce nu putea fi altul decât cel al revoluției române de la 1848 din Bucovina, exprimat cu claritate în *Petiția Țării* și în *Promemoria zur Landespetition...*”, notează cercetătorul sucevean Ioan V. Cocuz².

Apariția gazetei a fost ca o explozie întârziată de vulcan, care a cuprins, cu lava lui informativă, toate sferile vieții politice, indicând calea de afirmare a românilor în plan cultural. În paginile ei au fost abordate problemele cu care erau confrunțați românii bucovineni în perioada respectivă: revendicarea drepturilor politice; solidaritatea cu frații din Moldova, Muntenia și Transilvania în lupta pentru unitate națională (*Bucovina* publică parțial *Dorințele partidei naționale în Moldova*, program al

* Începutul acestui studiu în *Glasul Bucovinei*, nr. I (13), 1997.

revoluției române din Moldova, elaborat de Mihail Kogălniceanu, la Cernăuți, în august 1848)³; căile de realizare a reformelor învățământului național românesc; necesitatea înființării unei universități românești la Cernăuți.

„Revoluționarii transilvăneni refugiați la Cernăuți, între care Timotei Cipariu, Iacob Bologa, Grigore Mihali, dar cu deosebire Aron Pumnul și Gheorghe Bariț, și-au adus prin activitatea desfășurată în cadrul redacției ziarului o importantă contribuție la dezvoltarea legăturilor Bucovinei cu Transilvania. Astfel, Aron Pumnul insera în revista *Bucovina* articole și note privitoare la viața politică și culturală a românilor ardeleni, în timp ce Bariț publica în *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură* articole referitoare la românii bucovineni”⁴. De altfel, *Bucovina* a avut colaboratori străluciți, cum au fost Costache Conachi, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Pogor, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu dintre munteni și moldoveni, Andrei Mureșanu, Aron Pumnul, Gheorghe Bariț dintre ardeleni.

Gazeta a pledat pentru înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin în scrierea românească, ridicând lupta pentru limbă la rang de crez politic. În acest sens, Alecu Hurmuzachi scria în articolul *Catedra pentru limba și literatura română în Cernăuți*: „Limba este sufletul naționalității, mijlocul dezvoltării acesteia, și prin urmare chemarea bărbatului, care să ne-o învețe este atât de importantă, cât de grea, fiindcă se însărcinează cu păstrarea celui mai prețios tezaur a nației”⁵.

Istoria ne-a demonstrat că Alecu Hurmuzachi nu a greșit când a fost pus în fața situației să aleagă, între Teoctist Blajevice (viitorul Mitropolit) și Aron Pumnul, pe cel din urmă, care va prelua, în februarie 1849, Catedra de limba română la Liceul din Cernăuți.

Gazeta *Bucovina* a orientat intelectualitatea bucovineană pe făgașul unei gândiri politice rezonabile, comentând cauzele înfrângerii revoluției de la 1848, ce se datorau reacțiunii interne și intervenției militare a imperiilor, otoman, țarist și habsburgic. Această înfrângere a lovit în „cea mai frumoasă pagină a istoriei nouă a României”⁶, scria Gheorghe Hurmuzachi.

Nu întâmplător am stăruit asupra analizei mai detaliate a activității acestei Dacii literare (aprecierea îi aparține lui Iorga) a Bucovinei, deoarece după 2 octombrie 1850, când gazeta a apus definitiv, circa 16 ani vor trebui să dureze până la apariția altei publicații de valoare, fondată de Societatea pentru Literatura și Cultura Română. Publicația Hurmuzacheștilor însă a rămas în memoria tuturor.

Gazeta *Bucovina* a avut menirea să trezească la viață intelectualitatea română din provincia anexată. Ea a pus bazele unei adevărate opere culturale și naționale, cu rezonanțe în conștiința secolului.

Această operă culturală va fi preluată și continuată de Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina.

Societatea... a apărut în 1862 la îndemnul „unui număr îndestulător de bărbați zeloși și înzestrați cu științe”⁷. Din inițiativa aceluiași frați Hurmuzachi și a altor români luminați, dintre cei tineri – foști elevi ai lui Pumnul – se organizează o asociație de cultură care urma să valorifice și să unească talente naționale. Sub președinția lui Gheorghe Hurmuzachi se întemeiază „Reuniunea română pentru lectură”. La 1 mai 1862, într-un *Cuvânt de deschidere* a Adunării constituante a „Reuniunii”, Alecu Hurmuzachi spunea: „Societatea noastră s-a născut în puterea ideii de conștiință și demnitate națională, recunoscută ca principiu de toate popoarele civilizate. Dacă un asemenea adevăr, astăzi mai presus de toată îndoiala, că știința este putere, atunci este tot așa de adevărat, că cultura este viață. Am simțit trebuința culturii, fiindcă am simțit trebuința vieții, adică a vieții cu conștiința de sine (...). Să ne dezvoltăm cu ființa pe care o avem din fire, după plăcerile, însușirile și facultățile geniului propriu”⁸.

În ianuarie 1865, odată cu prima adunare generală, „Reuniunea pentru lectură“ se transformă în Societatea pentru literatura și cultura română în Bucovina. Președinte va fi ales Gheorghe Hurmuzachi, adevăratul întemeietor și organizator al Societății în forma ei nouă. El va sta în fruntea ei de la 1865 și până la 1882, când a încetat din viață. Au mai funcționat și alte societăți culturale, studentești, ca bunăoară „Armonia“ (1881), „Societatea doamnelor române din Bucovina“ (1891), Societatea academică „Arboroasa“ (1875), Societatea politică „Concordia“ (1885), însă Societatea pentru literatură și cultura română în Bucovina a avut o viață lungă și a fost cel mai de nădejde scut și modalitate de afirmare a cărturarilor români bucovineni. Scopul ei a fost de la bun început sprijinirea și întărirea culturii naționale în toate direcțiile de activitate, editarea de cărți și tratate științifice, promovarea diverselor ramuri ale științei și artei.

Constantin Loghin notează în *Istoria literaturii române din Bucovina*: „Tot de la Gheorghe și Alecu Hurmuzachi, pe vremuri redactorii ziarului *Bucovina*, va fi purces ideea înființării unei reviste a *Societății* cu modestul nume de *Foaie*, care – o putem spune astăzi – este cel mai trainic monument despre activitatea literară a *Societății*“⁹.

Așadar *Foia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*, care apare la Cernăuți, începând din ianuarie 1865 până în decembrie 1869, va continua opera începută de gazeta Hurmuzăcheștilor cu însemnate producții literare ale scriitorilor bucovineni și ale celor din Principatele unite. Primul ei redactor, Ambrosiu Dimitroviță, o va conduce până în anul 1866. La 1 august 1866, redactor și editor îi va deveni elevul lui Aron Pumnul, profesorul de mai târziu, Ion al lui Gheorghe Sbiera.

Istoricii literari o consideră ca fiind prima revistă literară românească în Bucovina. În articolul-program, intitulat *Către cetitorii noștri*, statornicul și devotatul propagator al culturii românești în Bucovina, președintele Societății..., Gheorghe Hurmuzachi, scria: „Menirea *Foaiiei* este dar de a conlucra la reînvierea noastră spirituală... *Foiaia* noastră se va ocupa (...) mai înainte de toate cu literatura națională în osebitele ei ramuri, contribuind prin lucrări originale și alese la înavișirea ei“¹⁰.

Cronica politică în *Foiaie* este întreținută de Gheorghe Hurmuzachi. Cronica literară (parțial) și cea culturală este semnată de Alecu Hurmuzachi, care a scris și a publicat în paginile *Foii* importante articole ce vizau problemele cu care era confruntată școala românească din Bucovina în perioada respectivă¹¹.

Cât privește producția literară, poeții care s-au afirmat în *Foiaie* au fost Dimitrie Petrino, Vasile Bumbac, G. Tăutul.

Dar credem că una dintre cele mai rodnice și benefice colaborări, pe care le-a avut *Foiaia* în contextul legăturilor culturale cu românii din Principate, a fost cea a poetului V. Alecsandri. Despre această colaborare s-a scris foarte mult. Amintim aici frumoasa evocare a Elenei Rădulescu-Pogoneanu despre Alecsandri și Bucovina, în care autoarea informează cititorii cum a fost primit Alecsandri de către „mădularii“ Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina și care sunt lucrările literare ale poetului apărute în *Foiaie*¹². Merită amintit articolul prof. dr. Maria Platon, *V. Alecsandri și Bucovina: o lecție de patriotism și iubire*. În paginile acestui articol publicat în *Analele Bucovinei* se dezvoltă un alt aspect al colaborării poetului la *Foiaia* bucovineană. Cităm din articol: „Relațiile lui Alecsandri cu Bucovina constituie nu doar un capitol important al existenței sale, ci și un domeniu semnificativ al unității spirituale a românilor de pretutindeni“¹³.

La *Foiaia Societății* au mai colaborat scriitorii D. Bolintineanu, A. Russo, C. Negri.

Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina rămâne pentru istorie un document literar de epocă. Ea a avut noroc de colaboratori și redactori de mare valoare, cărturari care au pus bazele unei adevărate renașteri culturale românești, cu profund caracter național. Faptul că unii dintre scriitorii și-au retras colaborarea de la *Foaie* în ultimul an de apariție a ei, nu umbrește cu nimic valoarea acestui autentic document literar.

Presa din Bucovina în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea merită o discuție aparte, cu investigații mai adânci. Toate publicațiile, care au apărut în această perioadă, își au fiecare valoarea pe care o merită, în dependență de gradul de angajare a lor și contribuția pe care au adus-o la dezvoltarea culturii în Bucovina istorică.

După cum bine se știe, presa și alte publicații (cărți, almanahuri, calendare) sunt cele mai indicate surse de oglindire autentică a vieții și preocupărilor culturale ale unei societăți. Încercând să vorbim despre unele succese literare și artistice ale românilor bucovineni prin prisma publicațiilor din epocă, vom raporta importanța pe care au avut-o acestea la perioada care ne interesează.

E normal că într-un singur material nu se poate cuprinde o analiză detaliată a întregii evoluții a presei care a apărut într-o perioadă de circa 50 de ani, cu atât mai mult că avem deja o carte de referință în acest domeniu intitulată *Presa românească în Bucovina (1809-1944)* (autori Ioan V. Cocuz în colaborare cu Hulubei Matei). De aceea vom aminti doar prezența câtorva publicații, care ne-au părut importante în descrierea evoluției procesului politic și cultural al Bucovinei istorice.

Referitor la *Revista politică* – prima gazetă românească apărută al Suceava în 1886, autorii cărții amintite semnalează: „Împotriva politicii de «oportunitate» promovată de marii boieri români adepți ai doctrinei «bucoviniste» se ridică tinerii intelectuali proveniți din rândurile burgheziei și țărănimii. În anul 1885 aceștia pun bazele societății politice «Concordia», al cărui scop era deșteptarea interesului pentru o viață politică națională (...). În acest sens colectivul redacțional și colaboratorii de la *Revista politică* au acordat o deosebită importanță problemelor culturale, cu deosebire societăților culturale, școlare, cluburilor de lectură și bibliotecilor, creațiilor literare, învățământului în general și celui în limba română în special¹⁴. Referitor la învățământ, Constantin Morariu publică în Foiața *Revistei politice* un istoric al școlii din Bucovina până la 1890, intitulat *Pedagogia română în Bucovina (1774-1889)*¹⁵, studiu care prezintă un deosebit interes pentru specialiști. La această revistă au mai colaborat Iraclie Porumbescu, Ștefan Ștefureac, Dimitrie Dan, Zaharia Voronca. Creații literare originale publică T. Robeanu, Teodor Stefanelli, Vasile Bumbac. Revista omagiază moartea poetilor M. Eminescu și V. Alecsandri^{16 și 17}.

Situația școlii românești din Bucovina secolului trecut era oglindită aproape în toate publicațiile mai importante. Bătălia care s-a dat în paginile diferitelor ziare și reviste în problema susținerii școlii a avut efecte benefice. Iată câteva din ele. La Liceul din Cernăuți, înființat în 1808 ca *Landgymnasium*, la 28 februarie 1849, Aron Pumnul își rostește prima lecție în limba română¹⁸. În 1861-1862 începe să funcționeze Liceul greco-oriental din Suceava. În 1848, la Cernăuți, ia ființă o *Preparandie* pentru pregătirea învățătorilor de la școlile ortodoxe. Această *Preparandie* a fost unită în 1858 cu vechea școală moldovenească a lui Grigore Vodă Ghica și lărgită într-o *Școală Normală*. Ion Nistor scrie referitor la acest lucru: „În urma stratificării învățământului primar de la 1869, *Preparandia* din Cernăuți fu transformată într-o *Școală Normală* nemțească în care candidații primeau instrucția în limba germană, pentru a îndeplini apoi funcțiunea de învățător la o școală românească¹⁹.

Abia mai târziu se vor diviza secțiile română, germană și ruteană. În 1875, cu prilejul sărbătoririi de către austrieci a unui centenar de la anexarea Bucovinei, guvernul austriac înființează Universitatea de la Cernăuți. E adevărat că doar la Facultatea de Teologie și doar câteva discipline se țineau în limba română. „Cât privește Catedra pentru istoria Românilor, scrie Loghin, ea nu exista în acest adevărat muzeu de antichități românești”²⁰. Visul se va realiza abia în 1912, când tânărului profesor Ion Nistor i se încredințează Catedra de istorie sud-est europeană la Universitatea din Cernăuți.

Au existat însă în învățământ, ca de altfel în toate timpurile, și lucruri care nu făceau cinste unor cadre didactice. Iată ce semnaleză ziarul *Deșteptarea* – ziar destul de combativ la începuturile sale – în legătură cu activitatea unui oarecare consilier Isopescul, inspector școlar la vremea aceea: „Ce face însă șeful școalelor noastre și ce fac inspectorii noștri? Ei fac reuniuni școlare de caracter străin, cosmopolit, spre a fi numiți membri onorari, sau nu fac nimic, curat nimic pe terenul național român. Ba și mai rău. Ei împiedică orice manifestare națională ca niște adevărați sbiri ai guvernului (...). Ce pot deprinde copiii de la învățătorii de caracter cosmopolit?”²¹.

Încercând să respectăm una din poruncile testamentului politic al înțeleptului boier Doxachi Hurmuzachi, se cuvine să spunem câteva cuvinte despre biserica ortodoxă din Bucovina, care a avut un rol hotărâtor atât în rostul ei esențial de propovăduitor al Cuvântului lui Dumnezeu, cât și unul de propagator al cuvântului ce luminează mintea omului, nu numai sufletul lui.

Credința la români a marcat de-a lungul secolelor mentalitatea acestui popor, biserica și mănăstirea slujindu-i loc sfânt și prilej de reculegere, la bucurie și în momente de tristețe.

O istorie a bisericii din Bucovina mai amplă și mai documentată ca cea a profesorului Ion Nistor nu avem până în prezent, cu toate că s-au scris multe lucrări în acest domeniu, cum sunt cele ale lui Nicolae Iorga²² sau ale lui Simeon Reli²³. Cu atât mai mult că însuși titlul cărții sugerează destinația ei: *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*²⁴.

Nistor ne caracterizează cu exigență perioadele ctitoririi lui Dositei Herescu, Daniil Vlahovici, Isaia Baloșescu, a Mitropoliților Eugenie Hacman, Teofil Bendella, Teoctist Blajevici, Silvestru Morariu-Andrievici, Arcadie Ciupercovici și Vladimir de Repta, cu toate împlinirile și neajunsurile fiecăreia dintre păstoriri.

În paginile cărții sunt ilustrate cele mai importante momente, când biserica a susținut cu toată puterea ei caracterul românesc al Bucovinei.

Perioada cea mai frumoasă de înflorire a vieții culturale și manifestările ei plene în toate domeniile de activitate a fost cea a păstoririi Mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievici. Apreciat de Eminescu drept „unul din bărbații cei mai de caracter și mai învățați dintre români din Austro-Ungaria”, el „ocupă un loc foarte onorabil în literatura română și este unul dintre scriitorii cei mai productivi. El este fondatorul cărților școlare române din Bucovina, dintre care mai cu seamă cărțile religioase gr.-or. pentru clasele superioare ale școalelor secundare merită a fi numite”²⁵.

Mitropolitul Silvestru a sprijinit, deopotrivă, toate artele frumoase care se manifestau în Dieceza Sa. Odată cu creșterea influenței acestui iubitor de artă și animator al culturii în afacerile bisericesti din Bucovina, el invită pe pictorul bucovinean Epaminonda Bucevschi, care se afla atunci la Viena, pentru realizarea unor lucrări bisericesti în Bucovina. Crescut într-o atmosferă duioasă, caracteristică satului moldovenesc din Țara de Sus, fiind, ca și Mihai Eminescu, elev al lui Aron Pumnul la Cernăuți și sorbind apoi din izvorul fântânii răcoritoare a românismului școlii de la Blaj, nu e de mirare că Bucevschi și-a iubit cu patimă plaiul natal, fiind pătruns de

cele mai calde sentimente, ce și-au găsit o întruchipare vie în multe creații ale sale de mai târziu. Destinul artistic al lui Epaminonda poartă aceeași amprentă ca cel al lui Mihai Eminescu sau a lui Ciprian Porumbescu. Creând în genuri diferite, dar gândind la fel, ei și-au adus contribuția cuvenită în domeniul valorificării și sporirii artei românești, reușind să ridice, prin operele lor, Bucovina artistică la un rang de „Venetie“, unde pe timpuri se zămislea și se cristaliza arta și cultura, în favoarea și pentru cauza căreia vegheau mecenaiți de renume. În Bucovina, unul dintre aceștia a fost Mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici, care a slujit nu numai cultele, ci a și avut un cult al frumosului, de vreme ce a intuit și apreciat atât de bine arta lui Bucevschi.

Ideea de care Bucevschi a fost condus în pictura bisericească pare a fi revelatoare. El nu a știrbit tradiția încetățenită în pictura murală sau a icoanelor, ci, dimpotrivă, a întinerit-o și mai mult, insuflând chipurilor pictate pe icoane ceva sărbătorec, în pofida influenței pe care a exercitat-o școala vieneză asupra picturii sale, influență care nu putea să nu-și lase amprenta în maniera de exprimare artistică, dacă ținem cont de studiile pe care le-a făcut la școala germană. Sobrietatea școlii occidentale, într-o fericită și armonioasă îmbinare cu coloritul național, este, după părerea noastră, nota caracteristică esențială a iconografiei bucovinene, în stil mare, a lui Bucevschi²⁶.

Mitropolitul Silvestru Morariu a fost acela care l-a susținut și pe talentatul compozitor Ciprian Porumbescu, despre a cărui soartă tragică eminescologul Dimitrie Vatamaniuc scrie: „Bucovina nu va ierta niciodată Austriei întemnițarea lui Ciprian Porumbescu și grăbirea sfârșitului uneia dintre cele mai mari speranțe ale muzicii românești“²⁷.

Cernăuțiul înscrie în agenda istorică a valorilor culturale care s-au zămislit aici și prima compoziție a lui Ciprian Porumbescu, intitulată *O dorință*, pe versuri de Matilda Cugler, și catalogată în opera sa muzicală ca Op. 1, și prima vibrație poetică a lui Mihai Eminescu, *La mormântul lui Aron Pumnul*, prilejuită de moartea profesorului său iubit.

Ceea ce i-a asigurat prețuirea imediată a muzicii lui Ciprian Porumbescu a fost largă melodicitate a întregii creații, secretul accesibilității explicându-se în bună măsură prin faptul că s-a inspirat din folclor. Astfel, *Balada* pentru vioară a devenit nu numai cea mai cunoscută și reprezentativă lucrare instrumentală a lui Ciprian Porumbescu, ci și partitura de referință a creației clasice românești din secolul al XIX-lea²⁸.

Despre viața și opera lui Ciprian Porumbescu au scris N. Petra-Petrescu, Dragoș Vitencu, Nina Cionca, Valeriu Braniște, Constantin Morariu și alții. Însă cea mai documentată monografie despre preotul Iraclie Porumbescu – fost secretar de redacție al gazetei *Bucovina*, scriitor, mare animator al vieții culturale de aici – și fiul său Ciprian, rămas să strălucească ca un Crai nou pe cerul muzicii românești, ne-a dat-o profesorul universitar, filologul, istoricul și criticul literar Leca Morariu²⁹.

Ceilalți doi compozitori ai Bucovinei – Isidor Vorobchievici și Tudor cavaler de Flondor ne-au lăsat manuale de teorie muzicală, lucrări corale și instrumentale, care au îmbogățit muzica națională românească. Aceste lucrări și-au găsit sursa de inspirație în creația populară. Iată ce scria un cronicar teatral al timpului, semnând cu pseudonimul Ovid, după premiera operetei *Moș Ciocârlan* de Tudor cavaler de Flondor, prezentată într-un concert festiv jubiliar al Societății *Armonia* din Cernăuți: „Nepretențios, compozitorul a numit compoziția sa o operetă. În realitate, ea are în privința muzicală toate calitățile unei opere adevărate. Două zile de recreare, două seri de transportare în cele mai înalte regiuni ale artei, producțiuni impozante,

nepomenite încă pe pământul și la Românii bucovineni; stăm cu cugetele uimite și cu inimile entuziasmate străbătuți de-o bucurie nespūsă.

Frumos și-a serbat *Armonia* jubileul; iar în istoria artei naționale s-a înghebat pentru totdeauna numele și renumele compozitorului-maestru Tudor cavalier de Flondor³⁰. La fel ca și cel al lui Ciprian Porumbescu, care prin opereta *Crai nou* anunța apropiata înflorire a școlii muzicale naționale. Regretabil este că a murit tânăr și „a luat cu sine în mormânt o comoară de cântece“, după cum spunea Alecsandri. Murind mire, el a reușit însă în scurta lui viață să încheie o legătură dintre cuvânt și muzică, care s-a dovedit a fi una dintre cele mai frumoase căsătorii încheiate vreodată.

Prima prezență a unui teatru profesionist român la Cernăuți e semnalată în anul 1864. Este vorba de trupa Ștefaniei Tardini, care l-a fascinat pe tânărul Eminescu cu spectacolele sale. Această trupă teatrală a mai revenit la Cernăuți în anul 1867. În legătură cu o stagiune a artistului Matei Millo la Cernăuți, în iulie 1868, Alecu Hurmuzachi nota în *Foaia Societății...*: „Care Român bucovinean, cu înțelegere și interes pentru dezvoltarea națională, nu s-ar simți pătruns de bucurie la știrea că va dobândi în fine ocaziunea de a admira, deși numai puține zile, pe «celebrul Millo», cum îl numește cel mai competent judecător, marele nostru poet Alecsandri, acela, carele cu dl. Millo împreună au fost creatorul, fondatorul teatrului național³¹. Tot Alecu Hurmuzachi ne relatează în același articol din *Foaie* afirmația unui „Neromân, altfel om de o judecată sănătoasă și fără vreo preocupare (...), că puținele stagiuni de teatru român, ce le-am avut acum, au înrăurit foarte mult asupra deșteptării simțului național³²“.

Prin 1860, odată cu trupa lui Mihail Pascaly, publicul cernăuțean a avut posibilitatea să-i admire pe actorii Ion Lugoșianu, mai târziu pe C. Nottara, Lache Chirimescu, Aristizza Romanescu.

Referitor la activitatea teatrală de mai târziu a Societății studentești *Junimea*, Constantin Loghin scria: „Oricât de puțină importanță ar avea astfel de reprezentații, în Bucovina ele erau totdeauna prilejuri de serbări naționale și au trezit gustul publicului pentru teatru. Ele au crescut publicul, care, mai târziu, avea să îmbrățișeze cu atâta căldură companiile de teatru din România³³“.

Eminescu spunea că istoria este păzitorul posomorât al trecutului.

Chipurile luminoase ale personalităților din Bucovina de altădată – a familiei Hurmuzachi, tatăl și fiii Eudoxiu, Gheorghe, Alecu, Constantin, a profesorilor Aron Pumnuț, Ion al lui Gheorghe Sbiera, a preoților-scriitori Silvestru Morariu, Iraclie Porumbescu, Constantin Morariu, Zaharia Voronca, a pictorilor Epaminonda Bucevșchi și Eugen Maximovici, a muzicienilor Ciprian Porumbescu, Tudor Flondor, Carol Miculi, Isidor Vorobchievici, a istoricilor de mai târziu, Dimitrie Onciul, Ion Nistor, Teodor Balan, Dimitrie Dan, a neobositului folclorist Simeon Florea Marian – odată cu trecerea anilor au devenit istorie. O istorie care veghează în preajma celor mai scumpe comori ale memoriei neamului: limba, datinile, moșia cu toate osemintele străbunilor sub ea.

Meditând asupra operei de-o viață a fiecăruia dintre acești cărturari și artiști, nu putem rămâne indiferenți față de cuvintele rostite de profesorul Radu Sbiera în 1901, într-o conferință ținută în Palatul Național român din Cernăuți, devenită și ea istorie. Această conferință fascinează atât prin titlul sugestiv, *Datorințele noastre pentru viitor, din icoana trecutului*, cât și prin învățămintele ei, ce caracterizează atât de bine imaginea fiecăruia dintre personalitățile amintite: „Scopul activității rodnice a acestor celebri bărbați a fost ridicarea nivelului cultural al poporului român prin școale, gazete, scrieri diferite și teatre. Ei aveau o țintă măreață. Ei tindeau și lucrau într-acolo, ca Românul să ajungă cultura înaltă și seculară a celorlalte națiuni europene-

ne (...). Prin o cultură vastă și bazată căutau ei să sprijinească viața și aspirațiile naționale. De la acești bărbați ai providenței trebuie să învățăm și noi ce să facem. Nu numărul mare al membrilor națiunii, nu forța brutală ne va salva, ci numai puterea cea imensă a culturii³⁴.

Și, într-adevăr, opera făurită de acești oameni – moștenire pentru generațiile viitoare – este rodul fericit al unei culturi înalte și adevărate.

Uriașă pentru Bucovina istorică, opera culturală inițiată de Hurmuzăchești și continuată de ceilalți cărturari luminați ai vremii rămâne durabilă în fața timpului, anume prin faptul că s-a făurit în unire.

Generația bărbaților providențiali, faptele lor bune și mărețe, realizate în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ne demonstrează că ei au știut să folosească cultura străină ca mijloc de a înainta și spori cultura națională.

Toate forțele intelectuale pe care le-a avut Bucovina în perioada respectivă – școala românească, presa, legăturile culturale cu frații din Principate, activitatea societăților de cultură – au demonstrat că nu o cultură occidentală pură poate înlocui pe cea medievală românească, ci o nouă fază a culturii românești, care evident a fost marcată de originalitate și valoare.

NOTE

1. *Gazeta Bucovina*, nr. 1, 4 octombrie 1848, p. 1.
2. Cocuz V. Ioan, Hulubei Matei, *Presa românească în Bucovina (1809–1944)*, Bacău, 1991, p. 20.
3. *Gazeta Bucovina*, nr. 42, 1848.
4. Cocuz V. Ioan, Hulubei Matei, *op. cit.*, p. 24.
5. *Bucovina*, nr. 12, 24 decembrie 1848, p. 1.
6. *Suplimentul Bucovinei*, nr. 3, 1848.
7. *Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*, nr. 1, 1865, p. 2.
8. Alecu Hurmuzachi, *Cuvânt de deschidere*, apărut în tipar la Ioan Eckhardt, Cernăuți, 1862 și în C. Loghin, *Societatea pentru literatura și cultura română în Bucovina la 80 de ani (istoric și realizări)*, Cernăuți, Editura Mitropolitul Silvestru, 1943, p. 6.
9. Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina (1775–1918)*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1926, p. 82.
10. Gheorghe Hurmuzachi, *Către cetitorii noștri*, articol-program al *Foii Societății...*, nr. 1, 1 martie 1865.
11. Alecu Hurmuzachi, *Carele e caracterul și tendința învățământului public la noi?*, în *Foaia Societății...*, Anul IV, nr. 3, 1 martie 1868, p. 60–80.
12. Elena Rădulescu-Pogoneanu, *Aleksandri și Bucovina. Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*, în cartea *Vieța lui Aleksandri*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1940, p. 226–232.
13. Maria Platon, *V. Aleksandri și Bucovina: o lecție de patriotism și iubire*, în *Analele Bucovinei*, an. I, nr. 1, 1994, p. 10.
14. Ioan V. Cocuz, Hulubei Matei, *op. cit.*, p. 31.
15. Constantin Morariu, *Pedagogia română în Bucovina (1774–1889)*, în *Revista politică*, Anul V, nr. 7, Suceava, 1 aprilie 1890, p. 12–16; nr. 8, Suceava, 15 aprilie 1890, p. 9–14.
16. Vasile Bumbac, *Vasile Aleksandri!*, în *Revista politică*, Anul V, nr. 18, Suceava, 15 septembrie 1890, p. 2–7.
17. Dr. Adolf Last, *Vasile Aleksandri*, în *Revista politică*, Anul V, nr. 19, Suceava, 1 octombrie 1890, p. 6–8.

18. Vladimir Trebici, *Liceul „Aron Pumnul“ din Cernăuți (1918–1940 și 1941–1944)*, în *Almanahul Societății pentru cultura românească „Mihai Eminescu“ din Cernăuți*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1993, p. 20–47.
19. Ion Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl“, 1916, p. 59.
20. Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 149.
21. Ziarul *Deșteptarea*, Anul IX, nr. 6, Cernăuți, 21 ianuarie (3 februarie), 1901.
22. Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești* (Ediția a II-a), București, Editura Ministerului de Culte, vol. I, 1928; vol. II, 1930.
23. Simeon Reli, *Călăuza monumentelor religioase istorice din Eparhia Bucovinei*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1944; *Mănăstirile din Bucovina – centre de artă religioasă miniaturistă*, în *Almanahul ziarului „Bucovina“ pe anul 1944*, Cernăuți, 1944.
24. Ion Nistor, *op. cit.* (*Istoria bisericii...*).
25. Mihai Eminescu, *Mitropolitul Morariu Andrievicei*, în cartea *Răpirea Bucovinei*, București, Editura Saeculum I.O., 1996, p. 106.
26. Cf. Ilie Luceac, *Un pictor bucovinean. Epaminonda Bucevschi*, în *Glasy Bucovinei*, an. I, nr. 1, 1994, p. 53–65; an. I, nr. 2, 1994, p. 28–38.
27. Dimitrie Vatamaniuc, *Eminescu și Țara de Sus a Moldovei*, Prefață la cartea: M. Eminescu, *Răpirea Bucovinei*, București, Editura Saeculum I.O., 1996, p. 10.
28. Cf. Ilie Luceac, *Ciprian Porumbescu – un vizionar al muzicii românești*, în *Almanahul Societății pentru cultura românească „Mihai Eminescu“ din Cernăuți*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1993, p. 77–85.
29. Leca Morariu, *Irachie și Ciprian Porumbescu*, vol. I, București, Editura Muzicală, 1986.
30. Ziarul *Deșteptarea*, Anul IX, nr. 33, Cernăuți, 3/16 mai, 1901, p. 3.
31. Alecu Hurmuzachi, *Teatrul național la Cernăuți*, în *Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*, Anul IV, nr. 6 și 7, Cernăuți, iunie-iulie, 1868, p. 171.
32. *Ibidem*.
33. Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 154.
34. Ziarul *Deșteptarea*, Anul IX, nr. 18, Cernăuți, 8/21 martie, 1901, p. 2.

BIBLIOGRAFIE

- Balan, Teodor, *Eudoxiu Hurmuzachi și Memoriul românilor ardeleni din luna lui februarie 1849*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1943.
- Balan, Teodor, *Procesul Arboreasei. 1875–1878*, Cernăuți, 1937.
- Balan, Teodor, *Documente bucovinene*, vol. I–IV, Cernăuți, 1933–1940.
- Balan, Teodor, *Moșia Cernauca și familia Hurmuzachi*, Cernăuți, 1925.
- Balan, Teodor, *Eudoxiu Hurmuzachi și colecția lui de documente* (Extras din Anuarul Institutului de Istorie Națională. Cluj-Sibiu), vol. X, Sibiu, 1944.
- Balan, Teodor, *Serbarea de la Putna, 1871*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1932.
- Balan, Teodor, *Refugiații moldoveni în Bucovina. 1821 și 1848*, București, Ed. „Cartea Românească“, 1929.
- Balan, Teodor, *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina 1848*, Sibiu, Tipografia Krafft și Drotleff, 1944.
- Balan, Teodor, *Bucovina în anul 1848*, Cernăuți, 1942.
- Beck, Erich, *Bibliographie zur Landskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes, München, 1966.
- Beck, Erich, *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina. Literatur aus den Jahren 1965–1975*, Dortmund, 1985.
- Bogdan-Duică, Gheorghe, *Bucovina – notițe politice asupra situației*, Sibiu, 1895.

- Bostan, Grigore, *Tradițiile populare românești în nordul Bucovinei (unele perspective ale studiului comparat)*, în *Glasul Bucovinei*, Anul II, nr. 1, 1995.
- Bidermann, H.J., *Die Bukowina unter österreichischer Verwaltung (1775-1875)*, Lemberg, 1876.
- Branîște, Valeriu, *Ciprian Porumbescu, schiță monografică*, Lugoj, 1908.
- Ciachir, Nicolae, *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*, București. Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1993.
- Cionca, Nina, *Ciprian Porumbescu*, București, Editura Muzicală, 1974.
- Căpreanu, Ioan, *Bucovina: Istorie și cultură românească (1775-1918)*, Iași, Editura Moldova, 1995.
- Cârlan, Nicolae, *Leca Morariu – folclorist*, în *Glasul Bucovinei*, Anul II, nr. 4, 1995.
- Cârlan, Nicolae, *Dimitrie Onciul în scrisori adresate lui S.Fl. Marian*, în *Glasul Bucovinei*, Anul II, nr. 3, 1995.
- Cârlan, Nicolae, *Despre „un proiect naufragiat” și semnificațiile lui: „Novele sau gazete românești”, Cernăuți, 1817*, în *Glasul Bucovinei*, An. I, nr. 3, 1994.
- Cocuz, Ioan V., Hulubei, Matei, *Presa românească în Bucovina 1809-1944*, Bacău, 1991.
- Cocuz, Ioan V., *Viața politică românească în Bucovina (1900-1914)*, în *Suceava*, nr. X, Suceava, 1983.
- Covalciuc, Dumitru, *Legende populare din Bucovina*, Hliboca, 1995.
- Covalciuc, Dumitru, *Cucule, ce pene porți? (Folclor din nordul Bucovinei)*, Cernăuți, 1992.
- Dan, Dimitrie, *Rolul preoțimii în menținerea românismului de la robirea (1775) la dezrobirea Bucovinei (1918)*, Cernăuți, 1925.
- Dan, Dimitrie, *Episcopia Rădăuțiului. Mitropolia și mănăstirile Bucovinei*, Cernăuți, 1926.
- Dan, Dimitrie, *Fondul religios gr.-or. din Bucovina*, Cernăuți, 1919.
- Diaconu, Mircea A., *Mircea Streinul și literatura bucovineană*, în *Glasul Bucovinei*, An. I, nr. 2, 1994.
- Diaconu, Mircea A., *Poezia iconaristă. Câteva disocieri*, în *Glasul Bucovinei*, An. I, nr. 3, 1994.
- Diaconu, Mircea A., *Mihail Jordache. Singurătatea și tristețea oglinzilor*, în *Glasul Bucovinei*, An. III, nr. 1, 1996.
- Gheorghian, Corneliu, *Bucovina în pictură (Epaminonda Buceuschi)*. Extras din revista *Boabe de grâu*, An. V, nr. 9, București, 1935.
- Gheorghian, Corneliu, *De-ale pictorului Epaminonda Buceuschi*. Extras din revista *Făt-Frumos*, Cernăuți, 1934.
- Grămadă, Ion, *Din Bucovina de altădată*, schițe istorice, București, 1911.
- Grămadă, Ion, *Cum era pe vremuri la noi în Bucovina. Jurământul țării la 1777*, în *Viața Românească*, nr. 10, 1908.
- Grigorovici, Radu, *Diploma imperială din 9 decembrie 1862*, în *Analele Bucovinei*, An. II, nr. 2, 1995.
- Grigorovici, Radu, *Comentariu la „Descrierea Bucovinei a generalului Splény”*, în *Analele Bucovinei*, An. III, nr. 2, 1996.
- Grigorovici, Radu, *Politica austriacă și rezultatele ei adeseori neașteptate*, în *Septentrion*, An. III, nr. 10-11, 1995.
- Grigorovici, Radu, *Bucovina, fereastră către Vest a Moldovei*, în *Analele Bucovinei*, An. I, nr. 1, 1994.
- Grigoroviță, Mircea, *Învățămintul în nordul Bucovieni (1775-1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1993.
- Grigoroviță, Mircea, *Din istoria culturii în Bucovina (1775-1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1994.
- Grigoroviță, Mircea, *Din istoria colonizării Bucovinei*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1996.
- Hostiuc, Ștefan, *Jocul de-a cultura sau cultura ca instituție?*, în *Glasul Bucovinei*, An. III, nr. 3, 4, 1996.
- Hostiuc, Ștefan, *Arcadie Suceveanu: Zborul din crisalida oglinzii sau jocul paradigmatic al scriiturii*, în *Glasul Bucovinei*, An. I, nr. 1, 1994.

- Hostiuc, Ștefan, *Tragismul ființei sau vocația jertfei?*, în *Glasul Bucovinei*, An II, nr. 3, 1995.
- Hostiuc, Ștefan, *Poezia română postbelică din nordul Bucovinei: generații și paradigme*, în *Glasul Bucovinei*, An I, nr. 3, 1994.
- Hurmuzachi, Alecu, *Rătăcirii naționale*, în *Bucovina*, II, nr. 35, 1849.
- Hurmuzachi, Alecu, *Care e caracterul și tendința învățământului la noi?*, în *Foaia Societății pentru Literatură și Cultură Română în Bucovina*, An IV, nr. 3, 1868.
- Hurmuzachi, Eudoxiu, *Promemoria zur Bukowiner Landespetition vom J. 1848*, în *Betreff der provinziellen Stellung der Bukowina*, Czernowitz, 1849.
- Hurmuzachi, Eudoxiu, *Documente privind istoria României, Colecția Eudoxiu de Hurmuzachi* (serie nouă), București, 1962. În seria veche a colecției au fost editate 30 782 documente, iar în seria nouă 1 847 documente (Enciclopedia Română sub redacția Dr. C. Diaconowich).
- Iacobescu, Mihai, *Din istoria Bucovinei, vol. I (1774-1862)*, București, Editura Academiei Române, 1993.
- Iordache, Mihai, *Un precursor al Avangardei: Adrian Maniu*, în *Glasul Bucovinei*, An. III, nr. 1, 1996.
- Iorga, Nicolae, *Neamul românesc în Bucovina*, București, 1905.
- Iorga, Nicolae, *Legăturile culturale între Bucovina și Principatele Românești*, București, Editura Casei Școalelor, 1914.
- Iorga, Nicolae, *Conferințe bucovinene*, București, 1919.
- Iorga, Nicolae, *Românismul în trecutul Bucovinei*, București, 1938.
- Iorga, Nicolae, *Histoire des Roumains de Bucovine à partir de l'annexion autrichienne (1775-1914)*, Iassy, 1917.
- Jukovski, Arkadi, *Istoria Bucovinei, V. I - până la 1774*, Cernăuți, 1991; *V. II - după 1774*, Cernăuți, 1993.
- Jukovski, Arkadi, *Histoire de l'Ukraine* (Preface d'Alain Besançon), Aux Editions du Dauphin, 1993.
- Kaindl, Raimund Friedrich, *Die Bukowina im Jahre 1809*, J.L.B., XVI.
- Kaindl, Raimund Friedrich, *Die Ruthenen in der Bukowina*, München, 1912.
- Kaindl, Raimund Friedrich, *Geschichte der Bukowina*, Czernowitz, 1898.
- Kaindl, Raimund Friedrich, *Zauberglaube bei Huzulen*, Czernowitz, 1899.
- Leu, Paul, *Ciprian Porumbescu*, București, Editura Muzicală, 1978.
- Leu, Paul, *Martirul inimii*, Suceava, Editura Licurici, 1995.
- Loghin, Constantin, *Societatea pentru Cultură și Literatură Română în Bucovina la 80 de ani. Istorie și realizări (1862-1942)*, Cernăuți, 1943.
- Loghin, Constantin, *Istoria literaturii române în Bucovina (1774-1918)*, Cernăuți, 1926.
- Loghin, Constantin, *Anul 1848 în cultura și literatura Bucovinei*, Cernăuți, 1926.
- Marian, Simeon Florea, *Legende istorice din Bucovina*, Iași, Junimea, 1981.
- Marian, Simeon Florea, *Biserica Mirăuților*, Cernăuți, 1912.
- Morariu, Aurel, *Bucovina, 1774-1914*, București, 1915.
- Morariu, Leca, *Ce-a fost odată. (Din trecutul Bucovinei)*, Cernăuți, 1922.
- Morariu, Leca, *Irachie și Ciprian Porumbescu*, vol. I, București, Editura Muzicală, 1986.
- Morariu, Constantin, *Părți din istoria Românilor bucovineni scrise în limba populară*, Cernăuți, 1893.
- Nistor, Ion I., *Istoria Bucovinei*. Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1991.
- Nistor, Ion I., *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Editura Casei Școalelor, 1916.
- Nistor, Ion I., *Românii și Rutenii în Bucovina*. Studiu istoric și statistic, București, Edițiunea Academiei Române, 1915.
- Nistor, Ion I., *Problema ucraineană în lumina istoriei*, în *Codrul Cosminului*, VII, 1933-1934.
- Olaru, Marian, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (excurs bibliografic)*, în *Glasul Bucovinei*, An. III, nr. 2, 3, 1996.

- Olaru, Marian, *Lupta de emancipare națională reflectată în paginile „Foi Societății pentru literatură și cultura română în Bucovina”, în Analele Bucovinei*, An. I, nr. 1, 1994.
- Olaru, Marian, *Alexandru Hurmuzachi și societatea românească din Bucovina la jumătatea secolului trecut*, în *Almanahul Societății pentru cultura românească „Mibai Eminescu” din Cernăuți*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1993.
- Onciul, Dimitrie, *Din istoria Bucovinei*, Chișinău, Editura Universitas, 1922.
- Onciul, Dimitrie, *Geschichte der Bukowina*, Czernowitz, 1898.
- Onciul, Dimitrie, *Bătălia pentru Bucovina*, volum îngrijit de Stelian Neagoe. (Acest volum cuprinde lucrarea lui M. Kogălniceanu – *Răpirea Bucovinei după documente autentice*), Timișoara, Editura Helicon, 1992.
- Porumbescu, Iraclie, *Amintiri*, Ediție îngrijită de Ion Ștefan, Editura Gorjan (Muncă și lumină), 1943.
- Procopovici, Alexe, *Luptele naționale din celălalt veac. Bucovina, care a fost și care va să fie*, Extras din *Transilvania*, An. 73, nr. 12, Sibiu, 1942.
- Procopovici, Alexe, *Bucovina noastră*. Extras din *Transilvania*, An. 72, nr. 5–6, Sibiu, 1941.
- Prokopowitsch, Erich, *Die rumänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Dako-Romanismus. Ein Beitrag zur Geschichte des Nationalitätenkampfes in Österreich-Ungarn*, Verlag Hermann, Köln, 1965.
- Polek, Johann, *Die Bukowina zu Anfang des Jahres 1801 in alphabetischer Darstellung. Nach einer Denkschrift*, Czernowitz, 1908.
- Polek, Johann, *Die Anfänge des Volksschulwesens in der Bukowina*, Czernowitz, 1891.
- Purici, Ștefan, *Mișcarea națională românească în Bucovina în anii 1775–1861* (teză de doctorat), Chișinău, 1995.
- Rachieru, Adrian Dinu, *Poeți din Bucovina* (selecție, studiu introductiv și profiluri critice), Timișoara, Editura Helicon, 1996.
- Reli, Simeon, *Bucovina vremurilor grele*, Cernăuți, 1926.
- Rusșindilar, Petru, *Hurmuzăcheștii în viața culturală și politică a Bucovinei*, Iași, Editura „Glasul Bucovinei”, 1995.
- Satco, Emil, *Arta în Bucovina*, (ghid biobibliografic), vol. I, Suceava, 1984; vol. II, Suceava, 1991.
- Satco, Emil, Pânzaru, Ioan, *Dicționar de literatură*, Suceava, Editura „Bucovina”, 1993.
- Sbiera, Ion Gheorghe, *Familia Sbiera după tradiție și istorie și amintiri din viața autorului*, Cernăuți, 1899.
- Sbiera, Ion Gheorghe, *O pagină din istoria Bucovinei din 1848–1850 dimpreună cu niște notițe despre familia Hurmuzachi*, Cernăuți, 1899.
- Sion, Gheorghe, *Notițe despre Bucovina*, București, 1882.
- Smal-Stocki, Stepan, *Bukovinska Rusi: kulturno-istoricinîi obrazok*, Cernivți, 1897.
- Ștefănescu, Ștefan I., *I. I. Nistor și opera sa istorică*, în *Analele Bucovinei*, An. I, nr. 1, 1994.
- Tofan, George, *Învățămintul în Bucovina până la 1865*, București, 1907.
- Torouțiu, Ilie E., *Românii și intelectualii din Bucovina. Notițe statistice*, Cernăuți, 1911.
- Torouțiu, Ilie E., *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, București, 1916.
- Trebici, Vladimir, *Demografie – excerpta et selecta* (Academicianul la vârsta de 80 de ani), București, Editura Enciclopedică, 1996.
- Trebici, Vladimir, *Bucovina. Istorie și demografie*, în *Septentrion, Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina*, An. I, nr. 1, 1990 și An. I, nr. 2–3, 1990; An. II, nr. 4–5, 1991.
- Trebici, Vladimir, *Bucovina. Partea cea mai veche și mai frumoasă a Moldovei.*, în *Academica*, An. I, nr. 6, 1991.
- Trebici, Vladimir, *Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți, 1918–1940; 1941–1944*, în *Almanahul Societății pentru cultura românească „Mibai Eminescu” din Cernăuți*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1993.
- Trebici, Vladimir, *Facultatea de Teologie din Cernăuți (1875–1940) și importanța sa ecumenică*, în *Glasul Bucovinei*, An. II, nr. 1, 1995.

- Turczynski, Emanuel, *Geschichte der Bukowina in der Neuzeit. Zur Social – und Kulturgeschichte einer mitteleuropäisch geprägter Landschaft*, Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 1993.
- Țopa, Dimitrie, *Românismul în partea dintre Prut și Nistru din fosta Bucovină*, București, Editura Casei Școalelor, 1928.
- Țugui, Pavel, *Contribuții la o istorie a mișcării cultural-științifice din ținuturile bucovinene. Societățile culturale și științifice din nordul Moldovei până la 1866*, Universitatea Craiova, 1977.
- Vatamaniuc, Dimitrie, *Publicistica lui Eminescu (1870–1877)*, Iași, Junimea, 1985.
- Vatamaniuc, Dimitrie, *Eminescu (contribuții documentare)*. Galați, Editura Porto-Franco, 1993.
- Vatamaniuc, Dimitrie, *Eminescu*, București, Editura Minerva, 1988.
- Vatamaniuc, Dimitrie, *Bucovina în viziunea a trei instituții de cercetare*, în *Analele Bucovinei*, An. I, nr. 2, 1994.
- Vatamaniuc, Dimitrie, *Eminescu și Bucovina*, în *Glasul Bucovinei*, An. I, nr. 2, 1994.
- Vatamaniuc, Dimitrie, *Eugen I. Păunel și activitatea sa*, în *Analele Bucovinei*, An. I, nr. 2, 1994.
- Wagner, Rudolf, *Vom Moldauwappen zum Doppeladler, Band I, Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina*, f.l., Hoffmann Verlag, 1991.
- Wagner, Rudolf, *Der Parlamentarismus und nationale Ausgleich in der österreichischen Bukowina*, Verlag „Der Südostdeutsche“, München, 1984.
- Wagner, Rudolf, *Alma Mater Francisco-Josephina. Die deutschsprachige Nationalitäten-Universität in Czernowitz*, Verlag Hans Meschendorfer, München, 1975.
- Wickenhauser, Franz Adolf, *Molda oder Beiträge zur Geschichte der Moldau und Bukowina*, 4 Bände, Czernowitz, 1881–1891.

SUMMARY

After the annexation of Bukovina by the Habsburg Empire, the danger of the denationalization of the Rumanians living in this area increased. The Austrian favoured the process of intensive territorial colonization, having as consequence the destruction of the pure Rumanian administrative system.

The power of the Habsburgs lay in their judicial system, educational system, and in their exemplary order – that is, in a strong western culture.

The Austrian administration used modern methods for the XIXth c. In this way the Uniat Greco-Catholic Church – supported by the Austrians in the annexed territory – hit the Christian Orthodox faith, confusing the native Rumanians who respected the ancestral traditions; then the language – thus prejudicing the conscience and the thinking, both being important elements in preserving the national identity. The use of the German or Ruthenian language in the state administrative institutions humiliated the native Rumanians.

The Orthodox Church had a decisive role in preserving the conscience of the national individuality in Bukovina. Its faith was an urge to protect and respect the language and the ancestral homeland.

It is in 1848 that the Hurmuzachi family stepped into history. The three Hurmuzachi scholars represented that same generation that understood the need to support the cultural and national rebirth in all the domains in which the Rumanians asserted themselves. They knew how to use foreign literature as a means to promote, enrich and assert their own culture.

LA ÎNCEPUTUL LUNII MAI 1997 A FOST PARAFAT, DUPĂ CÂȚIVA ANI DE TRATATIVE, TRATATUL CU PRIVIRE LA RELAȚIILE DE BUNĂ VECINĂTATE ȘI COOPERARE ÎNTRE ROMÂNIA ȘI UCRAINA. SOCOTIM UTIL ȘI NECESAR SĂ ADUCEM LA CUNOȘTINȚA CITITORILOR REVISTEI „GLASUL BUCOVINEI“ TEXTUL INTEGRAL AL VERSIUNII ROMÂNEȘTI A TRATATULUI.

REDACȚIA

TRATAT CU PRIVIRE LA RELAȚIILE DE BUNĂ VECINĂTATE ȘI COOPERARE ÎNTRE ROMÂNIA ȘI UCRAINA

România și Ucraina, denumite în continuare „Părți Contractante“,

Convinse că buna vecinătate, respectul reciproc și colaborarea dintre cele două state corespund intereselor fundamentale ale popoarelor lor,

Conștiente de interesul strategic comun în consolidarea independenței, suveranității, integrității teritoriale și stabilității fiecăreia dintre ele,

Salutând schimbările istorice pozitive din Europa și animate de năzuința comună către o Europă unită – continent al păcii, securității și cooperării,

Călăuzindu-se după scopurile și principiile Cartei ONU și pornind de la primatul normelor general recunoscute ale dreptului internațional,

Reafirmându-și hotărârea de a îndeplini angajamentele conținute în Actul Final de la Helsinki, Carta de la Paris pentru o nouă Europă, precum și în celelalte documente ale Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa,

Convinse că respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului reprezintă o premisă importantă pentru edificarea unei Europe noi, unită prin valorile comune ale democrației, libertății și statului de drept,

Condamnând actele injuste ale regimurilor totalitare și de dictatură militară care în trecut au afectat în mod negativ relațiile dintre poporul român și poporul ucrainean și convinse că lichidarea moștenirii dureroase a trecutului se poate face

doar prin dezvoltarea relațiilor prietenești și de cooperare între cele două popoare, care năzuiesc spre edificarea unei Europe unite,

Considerând că evaluarea obiectivă a trecutului va contribui la întărirea înțelegerii și încrederii reciproce între cele două state și popoare,

Convins de necesitatea realizării de către ambele Părți Contractante a unei politici active, orientată spre viitor, de bună înțelegere și încredere, bună vecinătate și parteneriat,

Având în vedere potențialul celor două țări și posibilitățile lor pentru dezvoltarea colaborării bilaterale reciproc avantajoase,

Au convenit asupra următoarelor:

Articolul 1

1. Părțile Contractante își întemeiază relațiile lor pe încredere și respect reciproc, cooperare și parteneriat.

2. Părțile Contractante vor respecta, în relațiile reciproce, ca și în relațiile cu alte state, principiile Cartei Organizației Națiunilor Unite și ale Actului Final de la Helsinki: egalitatea suverană, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța, inviolabilitatea frontierelor, integritatea teritorială a statelor, reglementarea pașnică a diferendelor, neamestecul în treburile interne, respectarea drepturilor omului, egalitatea în drepturi și dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, cooperarea între state și îndeplinirea cu bună credință a obligațiilor asumate conform dreptului internațional.

Articolul 2

1. Părțile Contractante, în concordanță cu principiile și normele dreptului internațional și cu principiile Actului Final de la Helsinki, reafirmă că frontiera existentă între ele este inviolabilă și, de aceea, ele se vor abține, acum și în viitor, de la orice atentat împotriva acestei frontiere, precum și de la orice cerere sau acțiune îndreptată spre acapararea și uzurparea unei părți sau a întregului teritoriu al celeilalte Părți Contractante.

2. Părțile Contractante vor încheia un tratat separat privind regimul frontierei dintre cele două state și vor soluționa problema delimitării platoului lor continental și a zonelor economice exclusive în Marea Neagră, pe baza principiilor și procedurilor convenite printr-un schimb de scrisori între miniștrii afacerilor externe, efectuat odată cu semnarea prezentului Tratat. Înțelegerile convenite în acest schimb de scrisori vor intra în vigoare simultan cu intrarea în vigoare a acestui Tratat.

Articolul 3

1. Părțile Contractante reafirmă că nu vor recurge în nici o împrejurare la amenințarea cu forța sau la folosirea forței, fie îndreptate împotriva integrității teritoriale sau a independenței politice a celeilalte Părți Contractante, fie în orice alt mod incompatibil cu prevederile Cartei ONU și cu principiile Actului final de la Helsinki. Ele se vor abține, de asemenea, de la sprijinirea unor asemenea acțiuni și nu vor permite unei terțe părți să folosească teritoriul lor pentru desfășurarea unor activități de acest fel împotriva celeilalte Părți Contractante.

2. Orice problemă și diferende dintre Părțile Contractante vor fi soluționate exclusiv prin mijloace pașnice, în conformitate cu normele dreptului internațional.

Articolul 4

1. Părțile Contractante, conștiente de caracterul indivizibil al securității europene, vor colabora pentru edificarea unei Europe unite, constituită din state pașnice, democratice și independente. În conformitate cu angajamentele lor internaționale, ele vor contribui la promovarea unei politici de cooperare și bună vecinătate, de consolidare a stabilității, păcii și securității în regiunea lor și pe continent.

2. Părțile Contractante vor colabora în scopul consolidării măsurilor de creștere a încrederii între state, pentru prevenirea și soluționarea pașnică a conflictelor regionale.

Articolul 5

Părțile Contractante își vor întări și extinde cooperarea în cadrul organizațiilor internaționale, inclusiv cele regionale și subregionale. Ele se vor sprijini reciproc în eforturile lor de integrare în structurile europene și euro-atlantice.

Articolul 6

1. În cazul apariției unei situații care, potrivit părerii uneia dintre Părțile Contractante, poate crea o amenințare pentru pacea și securitatea internațională, Părțile Contractante vor proceda la consultări privind măsurile de natură să contribuie la reducerea tensiunii și eliminarea respectivei situații.

2. Părțile Contractante vor organiza consultări regulate, la diferite niveluri, în problemele securității și dezarmării care prezintă interes reciproc și se vor informa despre îndeplinirea obligațiilor asumate în baza documentelor internaționale în acest domeniu la care ambele au subscris.

3. Părțile Contractante vor realiza colaborarea în domeniul militar pe baza unor acorduri separate între organele lor de stat competente.

Articolul 7

1. Părțile Contractante, pe bază bilaterală și multilaterală, vor contribui activ la procesul de dezarmare în Europa, la reducerea în continuare a forțelor armate și armamentelor, până la nivele corespunzătoare necesităților de apărare.

2. Părțile Contractante vor acționa împreună pentru menținerea și consolidarea regimului de neproliferare a armelor nucleare, pentru respectarea strictă a acestuia, precum și pentru interzicerea producerii și/sau folosirii armelor de distrugere în masă.

Articolul 8

Părțile Contractante, potrivit prevederilor Convenției-cadru europene privind cooperarea transfrontalieră dintre comunități sau autorități teritoriale, vor încuraja și sprijini contactele directe și colaborarea reciproc avantajoasă între unități administrativ-teritoriale din România și Ucraina, îndeosebi în zonele de frontieră. De asemenea, ele vor contribui la colaborarea între unități administrativ-teritoriale din cele două state în cadrul euroregiunilor existente, precum și al euroregiunilor „Prutul de Sus” și „Dunărea de Jos” nou create, la care pot fi invitate să participe și unități administrativ-teritoriale din alte state interesate. Părțile Contractante vor acționa pentru includerea acestei cooperări în cadrul activităților corespunzătoare ale instituțiilor europene.

Articolul 9

Părțile Contractante vor extinde cooperarea dintre ele, precum și cu alte state riverane la Dunăre și la Marea Neagră, în toate domeniile de interes comun.

Articolul 10

1. Pentru a asigura dezvoltarea și aprofundarea relațiilor bilaterale, precum și pentru efectuarea unor schimburi de vederi referitoare la problemele internaționale, Părțile Contractante vor favoriza contactele regulate între organele și instituțiile lor centrale și locale. În acest scop, anual vor avea loc întâlniri la nivel de șef de stat sau de guvern sau întâlniri ale miniștrilor afacerilor externe, cu care ocazie va fi examinată și îndeplinirea prezentului Tratat.

2. Părțile Contractante vor încuraja dezvoltarea în continuare a legăturilor interparlamentare.

Articolul 11

Părțile Contractante vor sprijini lărgirea contactelor directe între cetățenii lor, precum și între organizațiile și asociațiile civice neguvernamentale din cele două țări.

Articolul 12

1. Părțile Contractante vor colabora, între ele și în cadrul organizațiilor și conferințelor internaționale, în vederea dezvoltării și punerii în aplicare a standardelor internaționale referitoare la promovarea și protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți, inclusiv a drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale.

2. Părțile Contractante se vor consulta, ori de câte ori va fi nevoie, în scopul perfecționării și armonizării legislației lor naționale în acest domeniu, dezvoltării contactelor umane și rezolvării problemelor cu caracter umanitar de interes comun.

Articolul 13

1. În scopul protecției identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a minorității române din Ucraina și a minorității ucrainene din România, Părțile Contractante vor aplica normele și standardele internaționale prin care sunt determinate drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și anume acele norme și standarde care sunt cuprinse în Convenția-cadru a Consiliului Europei privind protecția minorităților naționale, precum și în: Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra dimensiunii umane a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, din 29 iunie 1990, Declarația Adunării Generale a ONU asupra drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice (Rezoluția 47/135), din 18 decembrie 1992 și Recomandarea 1201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la un protocol adițional la Convenția europeană a drepturilor omului, referitor la drepturile minorităților naționale, cu înțelegerea că această Recomandare nu se referă la drepturile colective și nu obligă Părțile Contractante să acorde persoanelor respective dreptul la un statut special de autonomie teritorială bazată pe criterii etnice.

2. Minoritatea română din Ucraina cuprinde cetățenii ucraineni, indiferent de regiunile în care trăiesc și care, potrivit opțiunii lor libere, aparțin acestei minorități în virtutea originii lor etnice, limbii, culturii sau religiei lor.

Minoritatea ucraineană din România cuprinde cetățenii români, indiferent de regiunile în care trăiesc și care, potrivit opțiunii lor libere, aparțin acestei minorități în virtutea originii lor etnice, limbii, culturii sau religiei lor.

3. Părțile Contractante se angajează să adopte, dacă va fi necesar, măsuri adecvate în vederea promovării, în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și culturale, a egalității depline și reale, între persoanele aparținând minorităților naționale și cele aparținând majorității populației. În această privință, ele vor ține seama în mod corespunzător de condițiile concrete în care se află persoanele aparținând minorităților naționale.

4. Părțile Contractante reafirmă că persoanele la care se referă acest articol au, îndeosebi, dreptul, exercitat în mod individual sau împreună cu alți membri ai grupului lor, la liberă exprimare, la menținerea și dezvoltarea identității lor etnice, culturale, de limbă și religioase, dreptul de a-și menține și dezvolta propria lor cultură,

la adăpost de orice încercare de asimilare, împotriva voinței lor. Ele au dreptul să-și exercite pe deplin și efectiv drepturile omului și libertățile fundamentale, fără nici o discriminare și în condiții de deplină egalitate în fața legii. Persoanele aparținând acestor minorități au dreptul de a participa, în mod efectiv, la treburile publice, inclusiv prin reprezentanți aleși potrivit legii, precum și la viața culturală, socială și economică.

5. Părțile Contractante vor crea pentru persoanele aparținând minorității române din Ucraina și cele aparținând minorității ucrainene din România aceleași condiții pentru studierea limbii lor materne. Părțile Contractante reafirmă că persoanele sus-menționate au dreptul să fie instruite în limba lor maternă, într-un număr necesar de școli și instituții de stat pentru învățământ și specializare, situate ținând seama de răspândirea geografică a minorităților respective. Ele au, de asemenea, dreptul de a folosi limba lor maternă în raporturile cu autoritățile publice, în conformitate cu legislația națională și cu angajamentele internaționale ale Părților Contractante.

6. Părțile Contractante recunosc că, în exercitarea dreptului la asociere, persoanele aparținând acestor minorități naționale pot înființa și menține, în conformitate cu legislația internă, propriile organizații, asociații, precum și instituții sau așezăminte de învățământ, culturale și religioase.

7. Părțile Contractante vor respecta dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a avea acces, în limba maternă, la informație și la mijloace de comunicare în masă, precum și de a schimba liber și de a difuza informații. Ele nu vor crea obstacole, în ceea ce privește înființarea și utilizarea de către aceste persoane, în cadrul legislației interne a fiecărei Părți, a propriilor mijloace de informare în masă. Persoanele la care se referă acest articol au dreptul de a menține contacte între ele și peste frontiere cu cetățeni ai altor state și de a participa la activitățile organizațiilor neguvernamentale, atât la nivel național, cât și internațional.

8. Părțile Contractante se vor abține să ia măsuri care, modificând proporțiile populației din zonele locuite de persoane aparținând minorităților naționale, urmăresc limitarea drepturilor și libertăților acestor persoane, care decurg din standardele și normele internaționale menționate în paragraful 1 al prezentului articol.

9. Orice persoană aparținând unei minorități naționale, care consideră că drepturile protejate prin acest articol i-au fost încălcate, are dreptul să adreseze o petiție autorităților de stat competente, folosind procedurile legale disponibile.

10. Părțile Contractante recunosc obligația persoanelor la care se referă la acest articol de a fi loiale statului ai cărui cetățeni sunt, de a respecta legislația națională, precum și de a respecta drepturile celorlalte persoane, îndeosebi acelea care aparțin populației majoritare sau altor minorități naționale.

11. Nici una din prevederile acestui articol nu va fi interpretată ca limitând sau negând drepturile omului, care sunt recunoscute în conformitate cu legile Părților Contractante sau cu acordurile încheiate între ele.

12. Nici una din prevederile acestui articol nu poate fi interpretată ca implicând vreun drept de a întreprinde vreo activitate sau de a comite vreo acțiune contrară scopurilor și principiilor Cartei ONU, altor obligații decurgând din dreptul internațional.

nal sau prevederilor Actului final de la Helsinki și ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă, inclusiv principiul integrității teritoriale a statelor.

13. Părțile Contractante, în scopul de a coopera în urmărirea îndeplinirii angajamentelor prevăzute în acest articol, vor crea o comisie mixtă interguvernamentală, care va ține cel puțin o sesiune anuală.

Articolul 14

1. Părțile Contractante vor crea condiții favorabile pentru dezvoltarea relațiilor lor economice și comerciale bilaterale, reciproc avantajoase și vor perfecționa mecanismul acestora, în conformitate cu normele și practica comerțului mondial. Ele își vor acorda reciproc clauza națiunii celei mai favorizate, în relațiile economice, în condițiile prevăzute de acordul lor bilateral.

2. Fiecare Parte Contractantă, în concordanță cu legislația internă și cu dreptul internațional, va crea condiții favorabile pentru activitățile economice desfășurate pe teritoriul ei de persoanele fizice și juridice ale celeilalte Părți Contractante, inclusiv pentru stimularea și protejarea reciprocă a investițiilor.

Articolul 15

Părțile Contractante vor crea condițiile necesare pentru o colaborare eficientă în domeniul cercetărilor științifice fundamentale și aplicate, al dezvoltării și introducerii tehnologiilor avansate. Ele vor sprijini extinderea legăturilor directe între oamenii de știință, unitățile de cercetare, proiectare și producție și alte instituții din aceste domenii.

Articolul 16

1. Părțile Contractante vor dezvolta colaborarea, în măsura posibilităților lor, în domeniul protecției și îmbunătățirii stării mediului înconjurător, al lichidării urmărilor accidentelor industriale și ale calamităților naturale. Ele vor colabora în domeniul utilizării raționale a resurselor naturale, al extinderii producțiilor curate din punct de vedere ecologic, al îmfăptuirii unor măsuri eficiente pentru protecția și refacerea naturii, în scopul ameliorării securității ecologice a celor două țări.

2. Părțile Contractante vor intensifica cooperarea dintre ele, cu alte state și organizații internaționale, în scopul prevenirii, reducerii și controlului poluării apelor Dunării și ale Mării Negre.

3. Părțile Contractante se vor informa reciproc, fără întârziere, asupra producerii unui dezastru ecologic sau a unui accident industrial, care poate să aibă efecte transfrontaliere, și asupra măsurilor luate pentru lichidarea consecințelor acestora.

4. Părțile Contractante vor încheia un acord special privind cooperarea bilaterală în problemele protecției mediului înconjurător.

Articolul 17

Părțile Contractante vor lărgi colaborarea în domeniul transporturilor, inclusiv asigurarea libertății de tranzit pe teritoriile lor pentru persoane și mărfuri, în conformitate cu legislația națională și cu normele și practica internațională. În acest scop, ele vor încheia acorduri corespunzătoare.

Articolul 18

Părțile Contractante vor colabora în scopul armonizării politicilor și programelor de dezvoltare a infrastructurilor naționale, inclusiv a sistemelor energetice, precum și a rețelelor de transporturi și de telecomunicații.

Articolul 19

1. Părțile Contractante vor dezvolta cooperarea în domeniile culturii, științei și învățământului.

2. Părțile Contractante vor sprijini cunoașterea reciprocă a valorilor culturale din cele două țări de către cetățenii lor, vor susține inițiativele în acest sens pe linie de stat, civice și individuale și vor contribui la lărgirea schimburilor între uniuni de creație, asociații, instituții de cultură, știință și învățământ.

3. Părțile Contractante vor devolta cooperarea, inclusiv pe bază de înțelegeri directe, între universități și alte instituții de învățământ, instituții și centre de cercetare științifică din cele două țări, și vor sprijini schimburile reciproce de elevi, studenți, profesori și cercetători științifici.

4. Părțile Contractante, în conformitate cu reglementările lor interne, vor încuraja cooperarea și schimburile directe între arhive, biblioteci și muzee și vor asigura accesul la sursele documentare existente în acestea pentru cercetători și alți cetățeni ai celeilalte Părți.

5. Părțile Contractante vor încuraja studierea limbii române în Ucraina și a limbii ucrainene în România și vor crea, în acest scop, condiții și posibilități adecvate, îndeosebi prin sprijinirea pregătirii profesorilor și a organizării învățământului.

6. Părțile Contractante vor încheia acorduri corespunzătoare privind recunoașterea reciprocă a actelor de studii și a diplomelor de absolvire a învățământului liceal și universitar, precum și a titlurilor științifice și academice.

7. Părțile Contractante, în scopul îndeplinirii prevederilor acestui articol, vor încheia acorduri și programe corespunzătoare.

Articolul 20

Părțile Contractante vor colabora în scopul conservării și restaurării monumentelor istorice, culturale și a locurilor memoriale românești în Ucraina, respectiv ucrainene în România și al asigurării accesului la acestea, în conformitate cu legislația fiecărei Părți.

Articolul 21

Părțile Contractante vor încuraja cooperarea în domeniul mijloacelor de comunicare în masă. Ele vor sprijini eforturile îndreptate spre informarea reciprocă și obiectivă a cetățenilor celor două țări și, în acest scop, vor încuraja schimbul și difuzarea liberă de informații referitoare la viața socială, politică, economică, culturală și științifică din țările lor, în conformitate cu reglementările lor interne și cu angajamentele lor internaționale.

Articolul 22

Părțile Contractante vor dezvolta cooperarea în domeniul protecției sănătății și cercetării medicale, turismului și sportului. Ele se vor preocupa de protecția și asigurările sociale pentru cetățenii lor, aflați pe teritoriul celeilalte Părți Contractante și, în acest scop, vor încheia acorduri corespunzătoare.

Articolul 23

Părțile Contractante vor colabora în lupta împotriva criminalității, inclusiv împotriva crimei organizate, a terorismului, a pirateriei aeriene și maritime, a operațiunilor financiare ilicite, a traficului ilegal cu stupefiante, arme, substanțe explozive și toxice, materiale nucleare și radioactive, precum și a contrabandei, inclusiv cu bunuri și valori culturale. Ele vor încheia, în acest scop, acorduri corespunzătoare și vor promova acțiuni comune în cadrul colaborării internaționale în aceste domenii.

Articolul 24

1. Părțile Contractante vor dezvolta relațiile consulare, precum și colaborarea în domeniul asistenței juridice reciproce în cauze civile, familiale și penale.

2. Părțile Contractante, în scopul creării condițiilor corespunzătoare pentru traficul de persoane și mărfuri peste frontiera de stat româno-ucraineană, vor colabora pentru perfecționarea procedurilor de trecere a frontierei și de control vamal și vor întreprinde măsuri în vederea deschiderii de noi puncte de trecere a frontierei și pentru dezvoltarea celor existente. În acest scop, ele vor încheia acorduri corespunzătoare.

Articolul 25

Părțile Contractante vor încheia, în baza prezentului Tratat, acorduri separate în domeniul de interes reciproc.

Articolul 26

Prezentul Tratat nu este îndreptat împotriva vreunui stat terț și nu aduce atingere drepturilor și obligațiilor Părților Contractante care decurg din tratatele bilaterale și multilaterale încheiate de fiecare din ele cu alte state și organizații internaționale.

Articolul 27

Prezentul Tratat se încheie pe termen de 10 ani. Valabilitatea lui se prelungește automat pe noi perioade de câte cinci ani, dacă nici una din Părțile Contractante nu va încunoștiința în scris cealaltă Parte despre intenția sa de a-l denunța, cu cel puțin un an înaintea expirării perioadei de valabilitate respective.

Articolul 28

Prezentul Tratat va fi supus ratificării conform procedurilor prevăzute de legislația fiecărei Părți Contractante și va intra în vigoare la data schimbului instrumentelor de ratificare.

Articolul 29

Prezentul Tratat va fi înregistrat la Secretariatul ONU, în conformitate cu articolul 102 din Carta Organizației Națiunilor Unite.

Încheiat la _____, la _____, în două exemplare originale, fiecare în limbile română și ucraineană, ambele texte fiind egal autentice.

PENTRU
ROMÂNIA

PENTRU
UCRAINA

Personalități bucovinene

MEMBRI MARCANȚI AI SOCIETĂȚII ACADEMICE „JUNIMEA“ DIN CERNĂUȚI (de la înființarea ei, în 1878, și până la jubileul semicentenar din 1928)

Albumul Mare, vol. II (continuare)*

Prezentare și note de
Rodica Șcraba

Iași

Fiindcă mi-am propus ca la începutul fiecărui nou volum din *Albumul Mare* să spun câteva cuvinte, constat că mă aflu în dificultate. Întrucât la prezentarea celui dintâi, în oarecare măsură am atins, în general, toate aspectele referitoare la cele trei volume (deși întotdeauna este loc pentru mai mult), n-aș vrea să mă repet.

Totuși s-ar impune o cât de mică caracterizare și m-aș referi la perioada istorică pe care o reflectă aceste 480 de pagini de album. Urmărind datele calendaristice înscrise sub fiecare nume, ca reprezentând anul intrării și ieșirii din societate, constatăm că ele pornesc de la ultimii ani care încheie veacul și se opresc la mobilizarea generală din primul război mondial, când „Junimea“ își închide porțile până în primăvara lui 1919.

Acest flagel va înghiți și multe vieți de junimeni. Unii dintre ei au avut șansa să fie declarați eroi și să aibă parte de reînhumarea în pământul Bucovinei, de funeralii naționale – cazul lui Ion Grămadă și Lascăr Lutea. Altor, ca Iustin Breabăn, Traian Iliuț, Eugen Iliuț, Darie Coșmiuc, li s-a aflat măcar locul unde au căzut. Câți alții însă vor fi murit anonimi pe câmpurile de luptă sau prizonieri prin Siberia, din care unii nu s-au mai întors. Puțini dintre aceștia vor figura în albumul de față, căci viața multora a fost retezată înainte de a-și fi putut găsi împlinirea.

În această perioadă se ridică multe vârfuri ale intelectualității bucovinene, care s-au format în „Junimea“. La plecarea lor din societate, în cuvântul de mulțumire, dar și de rămas-bun, ei recunoșteau meritul deosebit pe care l-a avut „Junimea“ în formarea cracterului lor, în sădirea sentimentelor naționale, în creșterea acestor sentimente. „Junimea“ mi-a fost a doua maică“, declara Constantin Șandru.

Din pricina puținului material biografic, care nu mi-a permis să-i cuprind în selecția de față, voi nominaliza numai o serie de foști junimeni, care, prin deosebita cultură și pregătire profesională, au ajuns profesori universitari în diferite discipline,

* Părțile I, II, III vezi în *Glasyul Bucovinei* nr. 3/1996, nr. 4/1996, nr. 1/1997.

în Cernăuți sau în alte orașe ale României. Astfel: Maximilian Hacman, dr. jur. (414)*, Victor Tomasiuc (479), primul rector al Universității din Cernăuți, Vasile Loichiță, dr. theol. (482), Traian Brăilean, dr. phil. (488), Alexandru Șesan, dr. phil. (497), Leca Morariu, dr. phil. (618), Mihai Gușuleac, dr. phil., specialist în botanică (645), Romulus Căndea, dr. jur. (659), Cristofor Coroamă, dr. jur. (742), Eugen Botezat, membru corespondent al Academiei Române, specialitatea zoologie (338).

Alții au urcat în ierarhia politică, ocupând fotolii de deputați și senatori în parlamentele României postbelice sau înființând și conducând partide de diferite orientări.

Nu puțini sunt cei decorați pentru merite deosebite, în profesia lor sau pe câmpul de luptă. Voi aminti doar cazul mai singular al lui Emanoil Cercavski (433), care, fiind luat prizonier de ruși, intră în legătură cu românii (și ei prizonieri), ia parte la luptele cu bolșevicii și e decorat de amiralul Kolceak.

O altă pleiadă de tineri, care și-au început ucenicia în ale scrisului chiar din timpul studenției, în publicațiile „Junimea”, excelează în acest domeniu și mai târziu. Îl voi pomeni pe Alexandru Vitencu (459), care studiază la Grenoble, editează, cu fratele său, tot fost junimean, *Gazeta mazililor și răzeșilor bucovineni*, la Cernăuți, dar publică și la Paris, în 1919 – *Situation ethnographique en Bucovine; La Bucovine libérée* etc., – iar în anualele liceului, *Vechi documente moldovenești și Documente din Bucovina*. Posesor a două decorații românești și una franceză: „Officier d'Academie”.

Dar să mă întorc în urmă, la perioada premergătoare războiului, când în orașul universitar Cernăuți pulsa o viață plină de avânt tineresc. Viața studențească din acea vreme are un specific al ei: eroic și boem, totodată, dar și presărată cu întâmplări tragicomice din cele mai diverse. Aspectele ei multiple ar putea constitui un capitol separat, mai cuprinzător, dar eu mă voi mărgini aici doar să le punctez.

Lupta pentru afirmare națională, pentru tricolorul românesc (al „Junimei” era cu albastrul în jos, la mijloc auriu) își urmează cursul cu sușuri și coborâșuri. Ea pornește impetuos în timpul președinției lui Dragoș Bumbac (392), activ între anii 1894–1899. În album sunt dese referiri la această problemă care culminează cu bătălia de pe dealul Mestecăneștilor. Victoria de moment a avut repercusiuni care puteau fi chiar dramatice pentru „Junimea”. Tactul președintelui a salvat situația. De aici se poate vedea câtă maturitate și chibzuință emana de la un tânăr care putea fi capabil de multe nebunii, dar din momentul alegerii sale ca președinte, când în frac, joben și mănuși albe (obligatorii) i se pune de-a curmezișul pieptului eșarfa tricoloră, el devenea răspunzător de mersul societății, deplin conștient de atribuțiile și responsabilitățile sale.

În 1900 se pornește o campanie de persecuție din partea guvernatorului austriac Bourguignon pe de o parte, iar pe de alta, din partea prof. universitari streini de neam, împotriva studenților români.

Exmatriculați sub diferite motive, ei pleacă spre Viena sau Graz, unde-și continuă studiile, intrând în „România Jună” sau „Carmen Sylva”, ajungând chiar președinți ai acestor societăți (Const. Procopovici [422] și Eugen Tarangul [420]). Venind în contact cu alți studenți, ei schimbă impresii, leagă prietenii, țin chiar congrese secrete.

* Cifrele din paranteză, aici și în continuare, indică nr. de ordine de pe fila de album.

Dar pe lângă aceste necazuri, și ele trecătoare, tinerețea își spune cuvântul: șezători literare, serate, excursii și, ca o culme, balul anual din câșlegile de iarnă – cel mai select și cel mai așteptat de domnișoare, și nu numai. Toate societățile studentești își aveau balul lor, dar nici unul nu se putea compara cu balul „Junimei”, care constituia evenimentul anului și la care erau invitate toate oficialitățile, în frunte cu Mitropolitul.

În amintirile sale, Ilie Dugan dedica un capitol destul de consistent acestui bal. Dar spațiul nu-mi permite decât să spicuiască câteva fragmente pentru a scoate în evidență amploarea lui:

„Pe lângă elita română din Bucovina, și nu numai din Cernăuți, erau invitate și toate persoanele mai marcante ale celorlalte nații din Cernăuți, civile și militare, dar și persoane marcante de peste hotar (România) și corpul ofițeresc din garnizoanele cele mai apropiate, ca Botoșani și Dorohoi, care trimiteau reprezentanți (...). Invitațiile la bal erau semnate de un președinte de onoare, care în acel an era personalitatea cea mai de seamă din Cernăuți, și de președintele societății. Ținuta obligatorie pentru domni era fracul, ghețele de lac, cravată albă, mănuși de piele albe. Pentru ofițeri – ținuta de rigoare, iar pentru dame, de preferință, costumul național, care era foarte bine văzut (...). Astfel, balul reprezentativ dat de „Junimea” era locul de întâlnire a neamului românesc din Bucovina”.

Aspectul tragicomic de care am amintit se referea la conflictele dintre societăți, care duceau adesea la încăierări în toată legea. „Junimea” era în relații bune cu unele societăți ale minorităților conlocuitoare, re cunoștea statutul și nu avea nimic de împărțit cu ele. Alta era, însă, situația cu societățile românești a căror membri, proveniți uneori chiar din „Junimea”, atrași de uniforme, chipiuri colorate, dueluri și multe asemenea, aderară la statute streine (internaționale), venind în contradicție cu obiceiurile din „Junimea”.

Dar să dau din nou cuvântul lui Ilie Dugan, care a fost implicat și el într-o astfel de bătălie:

Sub titlul *O păruială între studenți*, el povestește foarte plastic întâmplarea:

„Ca membru activ, am luat și eu odată parte la o mare păruială între studenți, pe vremea președinției lui Aurel Stefanelli, între „Junimea” și societățile afiliate, „Bucovina” și „Moldova”, cu care „Junimea” a fost întotdeauna pe picior de război. Nu-mi amintesc cauza acelei păruieli publice, care s-a consumat într-o duminică de toamnă târzie în Ring-platz-ul de atunci (Piața Unirii), care a alarmat populația orașului ieșită la plimbare, precum și întreaga poliție pedestră și călări a prefectului Tarangul, scoasă din cazarmă pentru menținerea ordinii publice.

Studenții din „Bucovina” și „Moldova” luară poziție strategică pe trotuarul de pe platoul de est al pieții, lângă fosta librărie Perdini, iar studenții din „Junimea”, aflând locul unde se postaseră contrașii lor, au pornit de la Palatul Național, unde își aflau sediul, în șir lung demonstrativ, doi câte doi, au făcut un ocol prin str. Domnească, apoi la deal, prin fața grupului contrarilor.

Sosise momentul critic și provocările, dintr-o parte și din alta, au fulgerat cu scânteieri de cremene și, deși polițiai căutau a evita ciocnirea, a urmat o păruială vehementă peste capetele polițiștilor, care au încasat și ei numeroase lovituri.

Bastoane rupte, picioare de scaune, ciomege zburau prin aer, dintr-o parte și din alta, oprindu-se în unul sau în altul. Toată bătălia a durat doar câteva secunde. Cei mai tari au rămas tot polițiștii, care au arestat pe loc 9 inși: 4 junimeni și 5 bucheji, pe care i-au și făcut dispăruți în localul circumscripției polițienești, din ograda

bătrânei Perdini, unde a urmat mai întâi «dezarmarea», apoi interogarea și cuvenitele procese-verbale».

Relatarea nu se oprește aici, ci continuă, adăugând noi elemente, care, după atâta vreme, par de necrezut. Arestații, spre seară, rând pe rând, „au fost scăpați acasă“, cu o amendă simbolică de o coroană. Între beligeranți s-au aflat și frații Săhlean – Nistor din „Bucovina“, Ion din „Junimea“ – iar prima lovitură s-ar putea „să fi fost dată, lucru extraordinar ! între cei doi frați“.

Aceste neînțelegeri se axau și pe lucruri mărunte, jigniri personale, care se clarificau de obicei noaptea, pe coclauri, căci era o datorie sacră ca onoarea să fie numaidecât spălată.

Raporturile dintre „Junimea“ și celelalte societăți au constituit o problemă mereu deschisă, mereu reactualizată, nicicând definitiv soluționată.

Am remarcat în acest album o mai mare implicare a cronicarului în notele sale, care poate fi explicată și prin faptul că albumul al II-lea cuprinde și o perioadă când era membru activ în „Junimea“, pe mulți colegi cunoscându-i încă din liceu (Ion Nistor, V. Bodnărescu, care-i era și văr sau Leca Morariu, ca elevi de la Suceava).

Știindu-i îndeaproape, în relatările sale nu s-a mărginit numai la documentele ce le avea la îndemână, ci i-a luat „în obiectiv pe viu“, dar căutând permanent să fie obiectiv.

În încheiere, voi reproduce un fragment dintr-o conferință a lui Nicolae Bălan (472), doctor în teologie, Mitropolit al Ardealului, ținută la comersul din 1920: „Cu drag aducându-mi aminte de anii frumoși ce i-am trăit ca membru al «Junimei» (activ 1899–1904), implor binecuvântarea lui Dumnezeu, asupra celor ce azi, prin muncă și idealismul lor tineresc, poartă în suflet viitorul de mâine al neamului nostru“.

*
* * *

Nr. 416. Iancu Nistor¹

stud.phil.

Ca dosar poate servi nr. 2178 din „Glasul Bucovinei“ cu data de 17 august 1926 în întregime închinat lui Ion I. Nistor, la împlinirea vârstei de 50 de ani.

La apelul pentru *Albumul Mare*, cât și la epistole din partea mea, n-a răspuns de loc.

E fiu de țăran din Vicovul de Sus, mai are un frate, Samuil, căsătorit cu Marenția lui Vasile Ifrim Bodnărescu din Marginea.

Liceul l-a absolvit cu succes bun – nu era eminentist – în Rădăuți, luând bacalaureatul în anul 1897. Ca licean, se distingea prin vederi reale, practice și o fire dărză, dar potolit și cumpănit la fapte.

Activ: 1896/7 – 1901/2.

Petiția de primire, fără dată. E primit în ședplen din 15/10 1897, trece exam. regul. la 20 martie 1898. În 1897/8, și anume la 26/3 1898, e *Bibliotecar*, ales cu 7 voturi contra lui Aurel Halip și Gh. Coclici.

Împreună cu O.A. Scarlat a reglat biblioteca (Cf. raport pro 1987/8).

Se produce cu două lucrări: 1 – *Ștefan și Albert în Codrul Cosminului*; 2 – *Recesiunea studiului lui /indescifrabil/*.

În 1898 e ales în comisia pentru schimbarea statutelor și, într-o luptă aprigă, fiind mai moderat decât Eus. Antonovici (avea de partea sa pe veteranii plenului, Dragoș Bumbac, Vas. Burduhos și Eman. Antonovici), primește la prima votare numai 9 (față de Eus. Antonovici, cu 11 voturi). În balotaj reușește cu 12 voturi contra <lui> Eus. Antonovici cu 10 voturi și e proclamat **P r e ș e d i n t e** al „Junimei”.

Părinții au fost la comers și erau mândri de feciorul lor.

Era prezent la inaugurarea rectorului din 2 dec., când „Alemanii” și „Austrienii” au strigat *pereat* la adresa studenților români care au „cutezat” să cânte imnul împărătesc românește. Un semn numai să fi dat, și era, în aula universității, păruială în toată forma, dar s-a reținut pe sine și pe frații săi. A avut ocazia să stăpânească, să conducă și să administreze o societate academică de rangul „Junimei”, să fie diplomat, uneori dârz, altă dată rezervat și rece.

În „Junimea”, Iancu Nistor și-a pus baza pentru viitorul său. Și țe lângă munca de președinte, cerceta regulat cursurile, făcea colocvii și ținea încă și lecții particulare sprijinind pe fratele său, Samuil.

În anul președinției sale a ținut două conferințe: a) – *Lupta de la Plevna cu o privire istorică asupra războiului din 1777–1778*; b) – *Etnografia Daciei până în secolul X după Hristos*.

În ședința com. din 11/5 1899 e referent în chestia *Zephirab-Leschalle* (Cf. ședplen din 14/5 1899).

În 1899/900 face stagiul militar, împreună cu Max. Hacman, în Pola la artilerie (Vezi petiția de demisie).

E reprimat la 2/11 1900 și e ales, în Comis. reviz., cu 24 voturi *președinte*; leaderul opoziției contra lui Eus. Antonovici (preș.). Nu izbutește pe deplin.

Citește la serata lit. declam. muzicală* din 23/2 1901 din Cernăuți conferința sa: *Aleksandri ca [indescifrabil]***. Avertizează comitetul (Cf. acte intrate din 28/3 <1> 901). În șed. com. din 30/11 1900 pledează pentru ruperea legăturilor cu Soc. acad. rusofilă „Karpăt”. Are un conflict cu Laurentie Tomoiagă (Cf. ședcom. din 13/11 1901). În ședplen. din 15/12 1900 propune: În loc de protocol, proces-verbal (Primit).*** În ședplen. din 1/6 1901 vorbește contra angajării muzicii militare la serata din Dorna și, în general, contra angajării de serate peste vacanțe, dar cade**** (...). În ședplen. din 26/1 1902, pag. 164, vorbește pentru ruperea legăturilor cu Soc. acad. „Karpăt” și pentru legături cu Întrunirea academică germană „Arminia”. Ambele propuneri se primesc unanim (un succes strălucit). Se vede că el înfluența deosebit de mult politica externă a „Junimei”. În ședplen. din 29/11 1902 pledează: Jubileul de 25 de ani să fie serbat cu mare pompă.

El e primul redactor al „Junimei Literare”. Emeritat: de la 8/11 1902. În șed. plen. din 2/11 1902 vorbește teribil contra „Bucovinei”. La 28/6 1903 e ales în *Comisia pentru modificarea regulamentului*. În ședcom. din 6/6 1904, pag. 2, e pentru participarea „Junimei” la jubileul „Familiei” și „să se amintească, la Or<adia> Mare, că „Junimea Literară” a pornit din sânul „Familiei”.

* Serata literar-declamatorică muzicală.

** Foile din acest album (vol. II) sunt foarte deteriorate, mai ales cele de la început.

*** Se adoptă.

**** Nu se adoptă.

În ședcom. din 27/3 1908 pledează ca biblioteca „Junimei“ să devină publică. Nu reușește. Vas. Bodnărescu e contra. *Face parte din comisia pentru Alumneu** (Cf. ședcom. 22/8 1908).

Cf. acte intrate 1908/9 [indescifrabill] „*Junimea e Societatea în care mi-am făcut școala românească*“ (...). Numit O n o r a r la 30/11 1913, fiind deja profesor pentru Istoria Românilor. „Junimea“ i-a eluptat catedra, el a meritat-o.

De la izbucnirea războiului [indescifrabill], *Ion Nistor aparține istoriei* (...).

Îndrumătorul Arcadie Dugan l-a pus generațiilor tinere de după război ca model de muncă, răbdare și perseverență.

După război s-a răcit față de „Junimea“, care l-a crescut și i-a ajutat să crească. A fost numai la Serata mare din 1 1925, cu panglica pe piept!

Jertfe pentru „Junimea“: Până azi absolut nimic. De ce?

9/1 1931.
Cron<icar>
p. 17-19.

Nr. 425. Arcadie Dugan²

stud. phil.

Nr. 439. Ștefan Scalat

stud. jur.

Datele familiale sub: Oct. Scalat, nr. 399.

S-a născut în Boian, jud. Cernăuți, la 5 dec. 1876, din părinții Dimitrie, director școlar, și Amalia, născ. Cosovschi. Studiile secundare le-a făcut la liceul 1, de stat, din Cernăuți, luând bacalaureatul în 1897. Face stagiul militar la reg. 41 inf. din Cernăuți unde e ostru și „cătănă de honor“ și cătănos și cu bună rânduială a rămas până azi.

Activ: 1897/8 – 1902/3.

Roagă primirea la 25/10 1898, e primit în adgen. din 27/11 1898 (în aceeași ședință e ales în *Comisiunea pentru schimbarea statutelor*, sigur ca reprezentant al membrilor noi); de vulpan³ îl primește pe Em. Antonovici, trece exam. regulam. la 27/5 1899.

În 1899/900 e membru în *Comisia reviz.* (cu 17 voturi), în 4/11 1900, în *Secția muzicală, al cărei suflet era*, împreună cu Num. Liteanu și Victor Morariu. În 1900/1 – sub președinția lui Eus. Antonovici e ales *Cassier* cu 27 voturi. Mai rar cassier ca Ștefan Scalat! Era rânduiala personificată. Purta cu el – singurul caz până azi – un notiț liniat frumos pentru taxele memorilor.

A plecat cu Euseb. Antonovici la Graz la dezvelirea bustului lui dr. G. Candrea (Cf. <înscrișul de pe> tabloul din cabinet).

Ideea lui – diplome pentru membrii Emeritați, resp<ectiv> Onor<ari>. A fost primită, tot așa, propunerea. În 1901/2 e iarăși *Cassier* și *Președinte al secției*

* Cămin.

muzicale. Din postul de casier demisionează în ședplen. din 15/12 1901, cu vot de laudă. După demisia lui D. Iliuț, e, de la 15/12 1901, *membru în Comisia revizuitoare*. Ca atare primește demisia cu vot de laudă. Finind studiile, demisionează din societate în ședplen din 29/3 1903.

Numit *Emeritat* în adgen din 8/11 1903.

Se căsătorește la 5/6 1904 cu Modesta Scalat, sora lui *Octavian* și Modest. Din căsătorie au rezultat doi copii: *Margareta* (Rita) și *Condrea*.

În ședcom. din 29/10 1904 e numit vulpanul lui Simion Ivanovici. După ședplen din 21/10 1905 (pag. 30) „a făcut ordine în cassă și i se exprimă mulțumita plenului“. În 1906/7 e *redactor responsabil al „Deșteptării“* editată de „Junimea“.

După raportul anual din 1903/4 e *membru fondator, f.m. sprijinitor*. (...) Bun tenorist, a fost și este și azi membru în „Armonia“. (...) A fost lung timp în serviciul Comitetului Țării, a trecut, apoi, la serviciul orașului Cernăuți, fost director al primăriei.

Locuiește în casa proprie din str. arhim. Popovici 16 b.

Jertfe pentru „Junimea“: pentru cămin: 1000 lei; pro 1919: 35 cor; 1920: 148 cor; 1921: 50 cor; 1922: 40 cor; 1923: 100 lei și 1925: câte 50 lei; pentru Arhiva 111: 500 lei; de jubileul din 1928: 600 lei. De la 1926 – membru sprijinitor, cu 600 lei anual.

31/12 1929

Cron<icar>

p. 59–60

Nr. 443 Orest Lutia

stud. phil.

E primul junimean din a doua generație, căci tatăl său, Metodiu (Nr. 66) a fost încă junimean.

Orest Lutia (fără sedilă) s-a născut din părinții Metodiu, profesor, și Melexima, născ. Sauciuc, sora membrului *Emeritat Teofil* și *Samuil Sauciuc*. Liceul l-a făcut în Rădăuți, sprijinit, ca orfan, de unchiul său dr. Gheorghe Lutia, cooperador.

Junimean activ: 1898/9 – 1903/4.

Roagă primirea la 26/9 1899, primit în ședplen. din 18/10 1899, trece exam. regul. la 14/2 1900. În 1899/1900 declamă 3 poezii de Speranța și ține o dizertație literară *Cum vorbesc românii*. De la 18/2 1900 e *Secretar II*, iar de la 1/3 1900 – *membru în Comisia literară*. Plecând la miliție (artilerie) primește demisia din societate. E reprimat în ședplen din 18/10 1901.

În 1901/2 ține două conferințe: a) *Românism, naționalism, socialism, cosmopolitism*; b) *Hrizea Dumitrașcu din Bogdănești, voevodul de o zi*, novelă originală, citită la serata „Junimei“ din mart. 1902. În 1901/2 e *Vicepreședinte* cu 17 voturi (contra Gh. Tofan, cu 7 voturi), *substitutul președintelui comis. literare*. La comers a vorbit pentru Alma Mater.

Fiind președinte Max Hacman (concediat în sem. II), *conduce societatea*, primind, în adgen. din 8/11 1902, vot de laudă (...).

În 1903/4 e *membru în Comisia revizuitoare*. Finind studiile, demisionează din societate în ședplen. din 27/10 1904. În adgen. extraord. din 26/2 1904, pag. 284,

e numit, de Traian Brăilean, *Singurul orator al majorității* (era cumpănit la vorbă și la faptă – n.c.).

Numit *Emeritat* în adgen din 12/11 1905.

Fiind bun filolog clasic, Heinr Klauser, dir. liceului I din Cernăuți, îl primește suplinitor, făcându-l diriginte de clasă, în care erau nepoții lui – fiii lui Const. Tarangul, m. Emer. – elevi.

Se căsătorește (25/2 1907) cu Orestia de Bejan, f.m. sprij. Din căsătorie au rezultat 3 copii: Caius, Rodica, Livia.

În vacanțe făcea excursii în Germania, studiind istoria artelor și pictura în München. La jubileul de 30 de ani (9/6 1908) a jucat în *Zorile* de St. Iosif rolul comitelui Arpad de Nyary. Piesa s-a jucat și în Suceava, la jubileul de 25 ani al „Școalei române”, în decembrie 1908.

În 1909/10 roagă, cu T. Bujor, I. Cuparencu și Ștef. Volcinschi, demisia; <apoi> o retrage.

A fost m. sprijin.: 1906/7, 1907/8, 1912/13, 1913/14.

A luptat în armata austriacă (ajuns căpitan) în contra rușilor, a fost ofițer de instrucție pentru artilerie în Hajmaszker (Ungaria), a luptat în Albania contra francezilor, e făcut prizonier (1917), își atrage germeii bolii sale de inimă. La Paris își asumă cultura franceză și studiază istoria artei franceze (în pictură). Cartea sa, *Istoria sf. Ioan de la Suceava în frescurile de la Voroneț*, apare în 1924.

În 1920/21 e *președintele „Clubului membrilor Emeritați”*. Sub dânsul se modifică – secretar și referent fiind dr. Aurel Morariu – statutele Clubului, care și azi sunt în vigoare. În ședplen din 25/12 1920, e ales în *Comisiunea de împăcare* cu „Bucovina”, „Moldova” și „Dacia”. Împăcarea s-a făcut.

E profesor de universitate la Cernăuți (pentru istoria artelor).

A murit la 19 februarie 1924, în Cernăuți. La mormânt a vorbit, din partea „Junimei”, preș. Epi. Bocca (Cf. „Glasul Bucovinei” din 24/2 1924).

24/11 1929

Cron<icar>

p. 65–66.

Nr. 446 – Eugen Iliuț⁴

stud. jur.

Datele familiare sub: *Ioan Iliuț, Nr. 19.*

Eugen e frate cu m. Emer. *Victor Iliuț*, văr drept cu *Dimitrie, Cristofor și Tit Iliuț*, cumnat cu m. Onorar dr. Teodor Tarnavski, prof. univ<ersitar>. Mama, Emilia, a fost m. fondatoare a „Junimei” (Cf. Albumul verde). Tata, Mihail, era protoprezviter în Câmpucodrului, din sudul Bucovinei.

Junimean activ: 1898/99 – 1902/3.

Roagă primirea în „Junimea”, ca absolvent al liceului din Suceava, la 6/10 1899. E primit în ședplen din 18/10 1899. Trece exam. regulam. la 14/2 1900. De la 18/2 1900 e *Cassier*, ales cu 15 voturi.

La adgen. din 1900 a picat, la postul de vicepreședinte, cu 11 voturi, contra Arc. Dugan (cu 15 voturi); e ales *membu în comisia revizuitoare*, cu 22 voturi, și primește, în șed. plen din 25/11 (28/11) 1900, absolutorul, cu vot de laudă.

În 1901 – după plecarea lui Dim. Iliuț la Viena – e ales *Cassier*; pentru gestiunea corectă i s-a mulțumit în adgen. din 8/11 1902.

La adgen din 1902 candidează, cu Vas. Bodnărescu, la președinție. Amândoi primesc 22 voturi, 3 bile albe. Se declară balotaj, dar, văzând V. Bodnărescu că, de altfel, a reușit lista lui Eugen Iliuț, se retrage din balotaj. Eugen Iliuț e ales cu 26 voturi (partizanii lui Bodnărescu nu votează). Se dau 21 bile albe.

Eugen era băiat înalt, voinic, frumos – tipul Iliuțenilor; avea păr negru și ochi albaștri. Multe <fete> au mai oftat după el. I se zicea *Tiucu*.

În 1902, e ales *Președinte* al „Junimei”.

În ședcom din 28/1 1903 prezidează juriul de arbitri, în marele bucluc „Iosif Vihovici, Modest Scalat, Modest Soroceanu”.

În ședcom din 28/11 1903 pledează pentru strămutarea de la frontul Palatului Național, în aripa din curte, unde se află și azi „Junimea”.

În șed.plen. din 15/2 1903 demisionează tot comitetul, el nu. Primește, în adgen din 8/11 1903, absolutul cu vot de laudă. În ședcom din 19/11 1902 pledează în afacerea „Bucovinei”, pentru pasivitate.

Numit *Emeritat* în adgen din 21/11 1906.

Fost *membriu sprijin.*: 1911/12 – 1913/14.

După absolvirea studiilor și prestarea tuturor examenelor, intră în serviciul administrativ și avansează până la rangul de comisar guvernial.

Izbucnind războiul mondial, pleacă la front – era oficer în rezervă – și cade.

După războiu, mama sa, Emilia, îl înscrie *membriu fondător* al „Junimei”, cu suma de 250 cor.

Era simpatizat de toți și de toate, avea maniere elegante și ceva nobil, aristocratic, în firea sa, și era sincer.

31/12 <1> 929

Cron<icar>

p. 70–71.

Nr. 458 – Vasile Bodnărescu⁵

stud. jur.

Născut în Marginea, jud. Rădăuți, din țărani bine situați, frunțași. Tata Gavril, mama Domnica, născ. Vască. E deci văr drept cu *Arc. Dugan* și *Fabian Bodnărescu*, unchiul lui *Zaharia Zub*.

Activ: 1899/1900 – 1905.

Roagă primirea, la 26/6 1900, ca absolvent al liceului din Rădăuți. Primit de comitet înainte de vacanțele mari, trece exam. regul. la 17/11 1900. E ales *Econom* (24 vot.) și *membriu în secția literară*, cu 23 voturi.

La serata din Rădăuți citește conferința: *Putna și Ștefan cel Mare*, și declamă *Ștefan cel mare* (din *Dumbrava roșie* de V. Alecsandri) și *Muma lui Ștefan cel Mare* de Bolintineanu.

La 24/11 1900 roagă Demisia din comitet și societate. În ședplen din 10/2 1901 fu aspru criticat, ca *Econom*. E luat în scurt de *Arc. Dugan* și scapă de dojană, dar primește demisia din comitet. În ședplen din 6/6 1901 – era vorba de serata teologilor – i se retrage, la prop<unerea> lui Iancu Nistor, cuvântul. V. Bodnărescu înjghebase,

în contra vicepreședintelui Dugan, o opoziție (cu Lucaci, Tomoiagă, Dion. Mihalescu et. cons.). Se țineau ședințe, se cenzurau orațiunile opoziționale, dar în plen nu puteau face mult, erau prea tineri toți, deși foarte ambițioși.

În 1901/2 are „bucluc“ cu Tr. Brăilean și G. Tofan; e *Secretar I*, ales, cu 15 voturi (contra G. Tofan, cu 8 voturi), *membru în secția literară* și, după plecarea lui Palamarescu la oaste, și *Secretar II* până la adgen.

La comers vorbește pentru comilitoni. Duel de vorbe cu G. Bărtoiu. În ședcom din 22/2 1902, pag. 75, propune ca, la comers, soc. „Arminia“ să fie salutată românește, <iar> prouurmarea orațiunii să fie în germană. Primit. În adgen din 8/11 1902: vot de laudă.

În adgen din 1902 candidează la președinția societății, contra <lui> Eugen Iliuț. Amândoi primesc câte 22 voturi (3 bile albe) (...). De la 15/2 1903 e *Vicepreședinte*.

Roagă, la 16/11 1902, un împrumut de 100 coroane sub cuvânt de onoare. Demisionează din comitet și societate, la 1/11 1903, în urma unor afaceri de natură personală. A vorbit la comers pentru presă. Aurel Onciul, ca redactor al „Privitorului“ s-a simțit ofenzat, dându-și demisia din membru Emeritat, în ședplen din 29/11 1902, pe când vorbea cu Tr. Brăilean, i se retrage cuvântul.

V. Bodnărescu conduce ședcom din 7/10 1903, din 25/10 1903 și ședplen din 18/10 1903. A participat cu „Junimea“ la înmormântarea junimeanului G. Bocca. În ședcom din 1/11 1903, pag. 136, nu e de părere ca comitetul să lase ceva în competența plenului (ci să decidă singur – n.c.).

La 1/2 1905 – *iterum legas!* – roagă reprimirea (Cf. ședcom din 17/2 1905). Împreună cu Modest Scalat și Vas. Ropcean se bătuse, pe Piața Mare (azi Piața Unirii), la orele 12 din zi – căci așa era moda – cu „Austrienii“, cărora le dădeau, cu mare satisfacție, șăpcile din cap. Un austrian, V. Opaț, i-a spart capul noaptea. V. Ropcan l-a dus la spital pentru visusrepertus. Austrienilor, la îndemnul „Junimei“, nu le-a dat satisfacție. Austrienii l-au declarat infam, „Junimea“ l-a părăsit, și el a trebuit, ca să nu sufere societatea, să iasă!

După multe târguieli, contractul său din „Austria“ i-a acordat o „gnadenpartie“ – vezi semnul în bărbie. Fiind reabilitat, e reprimat în ședplen din 22/2 1905.

Finind studiile, primește demisia din societate în ședplen din 21/5 1905.

Emeritat de la adgen din 21/11 1906.

Căsătorit (1910) cu Ștefania Isopescul. Din căsătorie a rezultat un fiu: Mușat.

În ședcom din 27/3 1908 *vorbește contra prefacerii bibliotecii „Junimei“ în bibliotecă publică* (propusă de Iancu Nistor) și *contra prefacerii comersului în sezătoare literară* (propusă de Al. Procopovici) și reușește în ambele cazuri (și în plen).

Fost membru sprijin.: 1911/12 – 1913/14.

În ședcom din 12/11 1908, numește întrunirea „Bucovina“ o *copie germană*, care cu firea Românului nu se poate potrivi nici odată. Diametral opus e Hipol. Călinescu, care e pentru împăcarea cu „Bucovina“, și Pușcariu, pentru împăcarea cu „Dacia“.

În 1909/10 roagă juriul contra m. Emer. Dori Popovici (întâiul caz), martor îi este dr. Radu Sbiera, apoi C. Năstase.

După prăbușirea „Austriei“, V. Bodnărescu a jucat până la moartea sa din 31/5 1926 un mare rol care aparține istoriei. Așa, în 1918, e trimis de Iancu Flondor la Iași, să vie armata română în Bucovina. Cu mari primejdii, el își face datoria. Armata

* În text: le da.

vine. A fost secretar șef la interne, la început în Partidul Democrat al Unirii, întemeiat de Ion Nistor, pe urmă însă, devenind avocat, organizează Partidul Țărănesc în Bucovina. La moartea sa era ales deputat în jud. Cernăuți și Rădăuți.

A fost prezent în ședplen din 19/2 1921 și, în ședplen din 26/3, pag. 523, declară: „*Cu sau fără panglici, junimeanul e junimean*“.

1/1 1930
Cron<icar>
p. 83–85

Nr. 463 Victor Morariu

stud. phil.

E fiul cel mai mare al membrului *Onorar și Emeritat Constantin Morariu* și al soției sale Elena născ. Popescu, sora lui *dr. G. Albescu* – fost Popescu. Liceul l-a absolvat în Suceava.

Activ: 1899/900 – 1904/5.

Roagă primirea, în „Junimea“, la 2/10 1900. E primit în ședplen din 2/11 1900 și, deja în 4/11 1900, e ales în *comisiunea secției muzicale*, împreună cu Num. Litviniuc și Ștefan Scalat. În 1900/1 se produce cu un elaborat istoric, cetit la serata lit-declam-muzicală din 10/11 1901, în Cernăuți: *Mihai Viteazul*. În sem. II, președinte fiind Eus. Antonovici, e *Secretar I* (vecinic în restanțe cu procesele-verbale, mai venea și târziu la ședințe de comitet și nu era posibil a-l trage la răspundere, căci el concedia totul! – n.c.) și *membru în comisia literară*. În 1901/2 era *membru în secția literară și muzicală*. La comers avea să vorbească pentru emeritați și onorari. Se anunțase, ca orator, și Nicolai Bălan. A ținut, la serata literar-declamatonică din Sirete, o prelegere publică: *Caracterul poporului român*, și, la „Junimea“, o prelegere săptămânală: *Chestiunea obligământului de studii în „Junimea*“.

În 1902/3 e iarăși membru *în secția literară*. Ține o conferință: „Făt-Frumos-de C. Berariu. Reflecțiuni critice.“ Tema a fost cetită într-o ședință literară și publicată în „Junimea Literară“. În ședcom din 22/12 1903 zice: „Materialul pentru istoricul „Junimei“ (cu compunerea căruia a fost însărcinată) e de natură internă și nu se poate publica“.

În 1904/5 e *membru în secția literară*, din care demisionează în ședplen din 28/12 1904.

Finind studiile, roagă demisia din „Junimea“, la 5/4 1905, și, în adgen din 12/11 1905, e numit *Emeritat*.

Pentru numire mulțumește foarte frumos – iterum legas (Cf. acte intr<ate> 1905/6).

La serata „Junimei“, din duminica Tomei, în Suceava, a cântat din vioară, pe care o stăpâna pe deplin; după un an ține, tot la serata „Junimei“, o *conferință*, în care laudă „Deșteptarea“ și excursiile „Junimei“ în Basarabia.

E profesor de liceu, în Suceava, și un stâlp al vieții cultural-artistice din acest oraș. Membru în <soc.> „Ciprian Porumbescu“ etc.

La jubileul din 1928 a luat parte.

Ca student scoate un ziar „Vulpoiul“ (a apărut un singur număr), pe urmă a colaborat, cu multă credință, la „Hacu“.

Face doctoratul din limba germană și se habilitează, pentru limba germană, la Universitatea din Cernăuți.

Jerfte pentru „Junimea”: pentru Cămin – 1000 lei, pro 1919–1927. De la 1928: *memburu sprijinitor*, cu 500 lei anual.

9/11 1931
Cron<icar>
p. 91–92

Nr. 465 George Tofan⁶

stud. phil.

Fiu de țăran din Bilca, jud. Rădăuți, a făcut liceul în Suceava, unde, ca licean, începuse a juca mare rol, ajungând chiar președinte a unei societăți secrete de elevi. Cetea mult. A absolvit liceul în Suceava, 1900.

Activ: 1899/900 – 1905/6.

Petiția de primire în „Junimea”, cu data de 3/10. E primit în ședplen din 2/11 1900. Trece exam. regul la 9/2 1901.

În 1901/1 ține trei conferințe publice:

a) – *Avram Iancu, viața și activitatea lui*. Elaborat istoric*.

b) – *Ziua de 3/15 Maiu 1848*. Elaborat istoric.

c) – *Suceava, veche capitală*, cetită la serata lit-declam-muzicală din Suceava, în ziua de 5/9 1901. A declamat: *Clevetici, ultra demagogul* de V. Alecsandri și *Solomon unguuresc* de Th. Speranția.

De la 10/2 1901 e *Econom* ales cu 19 voturi, contra lui C. Lucaci, și *memburu în secția literară*. Ca econom a scris la multe redacțiuni, și „Junimea” a primit o mulțime de foi în mod gratuit. Masa de cetire din cabinet era plină de foi (Cf. rapan.).

În ședcom din 6/3 1901, pag. 12, propune reforme. (...) În ședplen din 6/6 e referent în cestia seratelor de peste vacanțe și pledează, în opoziție cu I. Nistor, „ca pentru Dorna să se ia numaidecât muzica militară”. Reușește.

În ședcom din 19/6 1901 face tărăboiu contra restanțierilor, care s-au fost obligat cu cuvântul de onoare. În comitet făcea opoziție conducătorului, Arc. Dugan, dar cu puțin succes – era încă prea tânăr.

În ședcom din 3/7 1901 propune, în vederea jubileului din 1904, *scrierea unui istoric al „Junimei”*.

În 1901/2 se produce cu:

a) – *Discursul-program de inaugurare al președintelui comisiei literare*, rostit în prima ședință a comisiei literare.

b) – *Vas. Al. Urechia, apostolul românismului* (Discurs comemorativ).

c) – *„România pitorească” de Al. Vlabuță* (Dare de seamă).

d) – *Anul 1848 în Bucovina, cu considerarea meritelor familiei Hurmuzachi*.

După acte intrate, a avut un conflict cu V. Bodnărescu. La adgen din 1901 a picat, la vicepreședinte, cu 7 voturi (contra Orest Lutea, 17 voturi) și, la secretar I, cu 8 voturi (contra lui V. Bodnărescu cu 15 voturi); a reușit însă ca *memburu în comis*.

* Lucrare de istorie.

revizuitoare, cu 21 voturi, și e ales, la recomandarea lui Arc. Dugan, *Președinte al comis. literare*.

La comers a vorbit pentru societățile culturale. Era foarte bun orator.

Făcând opoziție sau, mai bine zis, tărăboiu, e eschis de la prourmarea unei ședințe. I s-a retras votul pentru 2 ședințe, și a primit o dojană protocolară (Cf. acte intrate). Aceeași soartă au avut-o C. Lucaci, Vas. Rei, Paul Scripcaru și Modest Scalat.

A avut un conflict mai grav cu m. sprij. Aurel Țurcan și a cerut ca asta să se considere ca o afacere între „Junimea” și Aurel Țurcan. Se decide, însă, că e o afacere personală.

În chestia activității literare, a adus niște gravamine bine întemeiate (Cf. memoriul la acte intrate).

În 1902/3 se produce cu: a) – *Pericolul slavismului*; b) – *Despre Al. Vlabuță*; c) – *Recensiune la „Almanahul literar” pe anul 1903*, editat de Întrunirea acad. „Bucovina”.

E *Vicepreședinte* cu 27 voturi (contra Laurent Tomoiagă, cu 18 voturi), dar numai până la 15/2 1903. *Substituit în secția literară* de la 29/3 1903. După demisia lui Gh. Bărtoiu, e *președinte al comis. reviz.* Are un conflict cu C. Șandru (mandatarul lui Dori Popovici). În ședplen din 29/11 1902, pag. 194, e referent în afacerea „Bucovinei” (foarte interesant! – n.c.).

În ședcom din 19/11 1902 propune ca actul reactivării „Bucovinei” să se puie ad acta. Primit. A vorbit contra „Bucovinei”. *Membriu în comis. p. modificarea regulamentului*, cu Tomasciuc și Lucaci (ședplen 28/6 1903).

În ședcom din 28/1 1903 propune: Demisia lui Aurel Onciul să se dea „cu regrete”, dar nu se primește. Anunță vot de minoritate (cu Mod. Scalat).

În 1903/4 ține conferința: „*Drumuri și orașe*” de N. Iorga, recensiune publicată în *Junimea Literară*. E *membriu în secția literară, Președinte al comis. revizuitoare*. Mai are un bucluc cu C. Șandru, St. Volcinschi, pe care-l brusca mai ades.

S-a căsătorit, la 13/4 1903, cu fiica cetățeanului din Suceava, Buleandra. Căsătoria a fost nenorocită.

În ședplen din 19/6 1904 e contra participării la jubileul „Familiei” (Cf. ședcom din 27/4 1904 și 18/6 1904). În ședplen din 29/6 1904, ia asupra sa editarea foiletoanelor lui Mih. Teliman (Vezi pag. 288, 289), înaintează „Junimei” 2 memorii: a) – Cu privire la foiletoanele lui Teliman; b) – <în vederea> editării unei foi literare.

Se simțește, prin o orațiune a lui Dori Popovici, împreună cu mulți alții, ofensat, și în ședplen (Cf. ședplen din 5/3 1904, pag. 254), cere: – Dori Popovici ar fi ofenzat, la conv<ocarea> soc., din 13/12 1903, pe 2 membri ai societății (...).

În adgen din 28/11 1909, după o discuție mai lungă, cu 4 voturi contra, <e> numit *Emeritat*. Mulțumește foarte frumos (Cf. acte intrate 1909/10).

A murit nebun (...), la 15/7 1920, ca director general al Instr. Publice și director al Școlii normale din Cernăuți.

În 1912/13 – 1913/14 – m. sprijin.

9/1 1931
Cron<icar>
p. 95–97

Nr. 474 Constantin Lucaci⁷

stud. phil.

Născut în 1880, în Scheia, jud. Suceava, din părinți țărani, bine situați. Tata se chema Petrachi (Petru), mama – Victoria, născ. Cristureanu.

Era copilul cel mai mare, avea 2 frați: Ghiorghe, plecat în America, și Dumitru, care a rămas gospodar în casa părintească (...).

Liceul l-a făcut Constantin în Suceava.

Activ: 1899/900 – 1904.

Roagă primirea în „Junimea“, la 10/10 1900. E primit în ședplen din 2/11 1900. trece exam. regul. la 9/2 1901.

La serata lit. decl. din Suceava (5/9 1901) declamă, împreună cu Sim. Sutu, *Păcală și Tândală* de V. Alecsandri, schimbă samavolnic textul. Se aude cuvântul urgisit „*pactis*“, doi oaspeți părăsesc demonstrativ sala; a doua zi (...) vicepreș. Arc. Dugan e citat la prefectură.

La serata lit. decl. din Rădăuți (15/19 1901) declamă o parodie *Rugămintea din urmă* de G. Coșbuc; publicul rămâne serios, pe când la adevărata poezie, declamată de Amf. Burac, nu-și putea stăpâni râsul...

În 1902/3 e *Controlor*, ales cu 32 voturi (contra lui Eman. Isopescul, jur., cu 15 voturi). În ședplen din 15/2 1903 demisionează, cu toți colegii săi, din comitet (numai președintele Eug. Iliuț rămâne).

În ședplen din 28/6 1903 e ales, cu Gh. Tofan și Victor Tomasciuc, în *comisiunea pentru modificarea statutelor*.

În anul jubiliar 1903/4 (25 ani – n.n.) e *Președinte* al „Junimei“, ales cu 39 voturi – fără contracandidat – având de vicepreședinte pe Al. Popovici. E președintele juriului de arbitri în conflictele „Modest Scalat – Const. Șandru“ și „Vas. Vitencu – Tacu Popescu“. În ședcom din 11/5 1904 e aspru criticat (Cf. pag. 182). Reprezintă „Junimea“ la jubileul de 40 de ani al „Familiei“ din Oradea Mare (Cf. ședcom din 6/6 1904). În ședcom din 26/5 1904 pledează pentru introducerea baretului. Atacurile vehemente ale opoziției îl silesc să demisioneze, dar, în adgen extraord. din 20/6 1904, e reales cu 22 voturi. Primește, în adgen din 16/11 1904, absolutorul, cu vot de laudă (binemeritat, căci el a aranjat *Jubileul de 25 ani*, care a luat dimensiunile unei manifestații generale românești – n.c.).

Opoziția contra lui consta din C. Bărtoiu, G. Tofan, Modest Scalat, care, toți, cochetau cu noul curent, inaugurat de dr. Florea Lupu. Tofan făcea obstrucție (Cf. ședplen din 26/6 1904, pag. 278). În ședplen din 19/6 1904 i se reproșează că spesează prea mult. În ședplen din 4/12 1903 zice el: „*Tinerii să se ferească de lupte politice, în care foarte mulți juni se istovesc fără să aducă mare folos*“ (cuvânt adânc – n.c.).

Sub Constantin Lucaci își ajunge, parlamentarismul din „Junimea“, apogeul. Era orator de forță și avea cu cine se măsura; orațiunile durau câte un ceas și mai mult, nu plictiseau.

Primul lucru ce-l face: citează, înaintea comitetului, membrii pentru restante și îi dojenește; pe șapte <dintre ei> îi șterge cu totul din listă. În ședcom din 26/5 1904 propune: „Junimea“ să se adreseze „Societății pentru Cultură“ ca să sprijinească tinerii pentru meserii. *Asta-i începutul pentru înființarea „Internatului meseriașilor*“. În

ședcom din 18/6 1904 (pag. 13) propune: Inventarul societății să fie asigurat pe 6000 cor. (Primit), iar în ședcom din 15/10 1904 e primită propunerea lui: Administrația „Junimei Literare“, mutându-se la Suceava, să rămâie autonomă.

În adgen din 26/6 1904 spulberă învinuirile de lașitate, adresate comitetului de dl. Amfilochie Burac.

Ca președinte, a stat sub influența membrului Emeritat Dori Popovici, cu care era *pertu*. Avea de luptat cu opoziția, influențată de dr. Florea Lupu – cel eschis *cum infamia* din „Junimea“, – cu curentul nou, inaugurat de „Bucovina“, reactivată și sprijinită de membrul ei onorar și domn bătrân, dr. Florea Lupu, secundat de cumnatul acestuia, dr. Aurel Onciul.

Sapientii sat.

Finind studiile, primește demisia din societate în ședplen din 28/12 1904 și e numit profesor suplinitor în Suceava, unde se aflau și prietenii săi: Arc. Dugan, Amf. Burac, Dimitrie Balmoșiu ș.a.

Emeritat de la 21/11 1906. F.M. sprijin.: 1911/1912.

Învățat a spesa din gros, nu știa să umble cu banul, intră în datorii, se apucă și de politică. Fl. Lupu și Aurel Onciul îl pășteau și îl pândeau, partizanii propriei politici mi-l luau în scut, după cum ar fi meritat, și, în Septembrie 1912, e transferat, spre pedeapsă („pentru că face politică antiguvernamentală“, adică românească, națională), din Suceava, la Cernăuți, împreună cu Arc. Dugan, Eman. Antonovici și Laur Tomoiagă.

Creditorii din Suceava, asmuțiți de contrarii săi politici, pentru care Lucaci și acuma era încă periculos, încep a-l bombarda cu pâri și execuțiuni; părinții lui sunt amenințați să li se vândă gospodăria la tobă. Un an s-a mai ținut, Lucaci, în Cernăuți, pe urmă a trecut în Vechiul Regat. Creditorii l-au persecutat și aici, el n-a putut primi un post de profesor, era funcționar C.F.R. Din 125 franci trăia, plătea datorii și sprijinea familia.

În adgen din 30/11 1913 e șters din lista membrilor Emeritați (Cf. ședcom din 27/11 1913).

Pentru ce? Pentru lucruri în dimensiuni mici, pentru care azi – în dimensiuni mari – nu se face multă discuție, care azi sunt la ordinea zilei.

A murit nebun, în București, înainte de a fi sunat* goarna de eliberare. Ce băiat de aur a fost, și ce crudă soartă, ca a lui dr. Gh. Popovici!

2/1 1930

Cron<icar>

p. 108–110

NOTE

1. Articolul cuprinde 2 fotografii: a) ca primul rector al Universității din Cernăuți; b) ca ministru.
2. Deoarece pagina lui din album am găsit-o albă (fie din modestie, fie din lipsă de timp), am socotit că Arcadie Dugan, cronicarul acestor albume și al multor altora, merită măcar câteva rânduri.

* În text: înainte de ce a fi sunat.

Despre bădița Dugan s-a mai vorbit în revista *Glăsuț Bucovinei*, nr. 2 și 3/1994, cât și în nr. 2/1995. În mare, a fost evidențiat rolul lui în „Junimea”. A fost omis, totuși, un aspect care l-a caracterizat și care, în final, a dus la demisia lui din „Junimea”, înțelegând prin aceasta părăsirea muncii lui de zi cu zi la sediul societății.

Și-a continuat munca acasă, pregătind boboci (fucși) pentru examenul regulamentar și, în paralel, lucrând mai departe, neobosit, la albumele „Junimei”, care, în felul acesta, au putut fi salvate de ocupația sovietică și au ajuns până la noi, ca să ne povestească despre această minunată societate studențească și despre membrii ei.

Cele ce s-a omis, în caracterizările anterioare, a fost lupta lui pentru respectarea crezului „Junimei”, care oprea orice amestec politic în activitatea ei. A dezaprobat întru totul antisemitismul, iar studenții care începeau să adere la mișcarea legionară au făcut front împotriva lui. Acesta a fost motivul care l-a determinat, imediat după jubileul din 1928, plin de amărăciune, să-și prezinte demisia, cu toate că fusese, atunci, proclamat membru onorar.

Această atitudine intransigentă a lui se pare că a stat și la baza pensionării, din oficiu, în 1938, cu doi ani mai repede (de la Liceul Aron Pumnul), deși fusese decorat pentru merite deosebite în activitatea didactică. Și, astfel, o amărăciune nouă s-a adăugat celei dintâi.

3. Vulpan-vulpoi. Cf. *Șematismului „Junimei”*: „membru nou, intrat provizor, fără examen regulamentar, fără vot, fără experiență (fuc, boboc), naiv, credul, se cheamă vulpoi. Intră sub conducerea unui vulpan (conducător) care are vot, expert, rutinat (...). Vulpoi e nume tradițional”.

4. Articolul cuprinde două fotografii.

5. Completări la articolul *Vasile Bodnărescu*, extrase din manuscrisul *Familia Dugan – Opați*, vol. II, p. 135–139, scris de Ilie Dugan:

„El era iubit și respectat de către populația orașului Cernăuți, aceasta în urma faptului că, la încheierea primului război mondial (1918), el a contribuit, în calitatea sa de Secretar general la interne, mult la ușurarea situației populației, din punct de vedere alimentar“ (...). „Cu toate că V. Bodnărescu făcea și politică, dar, spre cinstea lui, el nu trăia din politică, ci din avocatură, apărând, în instanțele judecătorești, pe cei nevoiași, năpăstuiți. Vasile Bodnărescu moare, în urma unui cancer la gât, la 46 ani! „În ziua înmormântării lui, primăria orașului Cernăuți a dispus, ca omagiu pentru acela care a fost V.B., ca lămpile electrice, pe întregul parcurs al cortegiului de la Casa de doliu, din str. Iancu Flondor, și până la cimitirul de la Horecea, să ardă și să fie înfășurate în doliu“. Orașele Bucovinei au numit, pentru cinstirea lui, câte o stradă după numele lui”.

A avut un singur fiu, Mușat, cel mai bun elev din Liceul Aron Pumnul (după aprecierea lui Arcadie Dugan), care, în 1940, se găsea în Germania, la studii. Arcadie Dugan și Vasile Bodnărescu sunt veri primari.

6. În manuscrisul *Familia Dugan–Opați din Cireș–Opațeni*, vol. IV (p. 284), Ilie Dugan relevă faptul că „educația ei (e vorba de sora lui, Anastasia, elevă la Școala Normală din Cernăuți), națională și literară, au format-o doi pedagogi de frunte: dr. Aspazia Lutea (...), care i-a dat primele noțiuni de istorie și geografie a Românilor (Cf. *Aspazia Lutea*, nr. 557, în *Albumul Mare*, vol. II, Partea a 2-a) și George Tofan, al cărui rol covârșitor în școala românească din Bucovina este bine cunoscut”.

În continuare redă un fragment dintr-o scrisoare a surorii lui: „Am auzit că Tofan merge, la anul (1909), la Suceava, ca profesor, și nu-ți poți închipui ce supărate suntem; căci profesor ca dânsul nu vom căpăta nici când, asta o știm bine, și, dacă merge el, pierdem și gustul pentru română”.

7. Articolul conține o fotografie – datată 1904 – ca președinte.

Proză – Poezie

Gregor von Rezzori* O HERMINĂ LA CERNOPOL

I

DESPRE FENOMENOLOGIA ORAȘULUI CERNOPOL

[...] **O** a doua trăsătură a orașului pe care ar mai trebui să o pomenesc ar fi râsul sau, mai precis, hohotitul său. Era omniprezent, o componentă a aerului pe care-l respirai, o tensiune a atmosferei, un zbârnâit, gata oricând să țâșnească într-un mănunchi de scânteii sau să se descarce ritmic în șuvoaie masive. Deplinătatea nuanțelor și a valorii sale nu poate fi descrisă. Măcar din acest punct de vedere trebuie invocată cultura chiar dacă e vorba, firește, de o anumită cultură. Căci, la Cernopol, râsul fusese ridicat la rangul de artă și anume o artă populară cum nu se putea mai autentică, întemeiată pe o tradiție vastă și cultivată cu finețe, rafinament și o picanterie ieșită din comun. În același timp, izvora din sursa proaspătă a cotidianului, era familiară și accesibilă fiecăruia și, de aceea, fabulos de plină de viață –adică de aluzii caustice. În nici o altă parte în afară de Cernopol nu exista acest simț foarte sigur pentru stil cu care, într-o grămadă mare, într-un grup, în cvartet, în trio sau în duet, se dădea tonul pentru răs și, printr-o alternanță de voci și coruri tot atât de discuit meșteșugită ca aceea a unui cor gregorian, hohotul era structurat și desăvârșit asemenea unei opere arhitectonice.

Să ne înțelegem bine, nu vorbesc despre procese purificatoare. Din când în când, dacă ciuleai urechile, se auzea și la Cernopol râsul cumsecade al unor explozii naive care zguduie sufletul și trupul – după cum spuneam, era vorba de o artă și, ca atare, nimic mai firesc decât să trebuiască să se ia, în cele din urmă, pe sine însăși ca obiect și să devină astfel propriul său prilej. De aceea, nimic nu ne părea mai ridicol

* GREGOR VON REZZORI, al cărui tată a fost administratorul chezaro-crăiesc al mănăstirilor din Bucovina, s-a născut la 13 mai 1914 la Cernăuți, a crescut și s-a format în spațiul cuprins de triunghiul Cernăuți–București–Viena. A părăsit România la 21 de ani. După al doilea război mondial a trăit, un timp, în Bavaria, stabilindu-se apoi în Toscana. Cărțile lui Rezzori prezintă experiențele și căutările unui spirit european cosmopolit care a trăit cu luciditate evenimentele cele mai marcante ale acestui secol.

Seria de premii literare pe care le-a primit a început în 1959 cu premiul Fontane, urmat de nenumărate altele, în Germania și în străinătate, dintre care ultimele sunt: Premio Scanno, Premio Boccaccio și Premio Lorenzo il Magnifico. Prin opera sa, Gregor von Rezzori a dobândit o importanță literară care îl așază printre cei mai străluciți povestitori de limba germană ai acestui secol. Romanele și povestirile sale au apărut între timp într-o ediție completă, în douăsprezece volume, la Goldmann Taschenbuch Verlag.

decât cei care râdeau ca să se elibereze prin hohotul lor răsunător. Râdeam în multe feluri dar niciodată așa. Râsul ne era meșteșugit, adică vicios, astfel încât nici nu putea fi vorba de a ne satisface pofta de râs sau de a ne izbăvi. Stilul nostru de a râde nu era deci determinat de vreuna din nuanțele curente ale răcnetului, nechezatului, zbiere-tului sau behăitului, ci de rânjel sau de ricanare, pentru ale cărui variante rafinate limba germană nu are, din păcate, nume (tot așa cum nu exprimă nici specificul omenesc al râsului, deoarece se inspiră în mod cu totul greșit din zoologie): mergea până la acel pufnit scurt, expedit pe nas, care nu e însoțit de aproape nici un zgomot și de nici o modificare facială. Căci Cernopol nu era, firește, un oraș bun sau frumos, ci unul neobișnuit de inteligent.

Asta iarăși nu însemna că sublimul lipsea cu desăvârșire. Se știe că există grade ale rizibilului pe parcursul cărora el se sublimează; scurt-circuite ale duhului, care se întind peste infinități, fără a produce fenomene perceptibile prin simțuri – în afara celui gust de ozon ars care stăruie în urma lor în încăperile în care s-au petrecut. O vorbă de duh rabinică, de pildă, sau o poză excelentă ni se păreau sublime și chiar aveau darul să ne înalțe.

Prin urmare și relația cu prostia era de o natură aproape gingașă. Era expresia cordială a unei aprecieri ironice a exoticiului. Marii proști ai orașului trezeau o mirare mereu proaspătă, veselă și agitată, erau contemplați cu gura căscată și cu ochi mari; ori de câte ori se manifestau erau prilejul unor exclamații bucuroase de stupefacție, precum niște monștri bizari din alaiul unor trimiși orientali care aduc daruri fabuloase stăpânului lumii din partea unor potenți de peste mări și țări. Totodată ei aparțineau comunității, erau, ca să zicem așa, proprietate publică a tuturor cetățenilor, se bucurau de dragostea locuitorilor ca mascote ale urbei și purtau porecle alintătoare cărora fermentul satirei le dădea forță, tot așa cum, poate, prin alte părți, un clopot uriaș e poreclit „umflatul“ sau „bufleiu“ și, deoarece e strâns legat de istoria orașului, glasul și legenda sa sunt cunoscute de toți copiii. Sau tot așa ca tunul cel mai zdravăn și eficace al unui regiment de pedestrași.

Poate că ultima comparație este cea mai potrivită, căci în orașul Cernopol domnea într-adevăr un spirit pe care l-am putea denumi pedestru. Nu soldătesc, vă rog să rețineți. Domnul Tarangolian, prefectul Tescovinei, deci cel mai înalt funcționar al provinciei și unul din cei mai subțili analiști ai orașului – deoarece se presupune că era cel mai detașat iubitor al Cernopolului – se pronunța adesea cu mare plăcere și îndelung asupra acestui fapt.

„Suntem“ cam așa spunea el, „cetățeni ai unei lumi atât de pline de contraste încât, prin comparație cu noi, americanii par a fi niște ageamii materialști. Astfel, suntem cetățeni ai lumii în sensul cel mai extrem de periculos al cuvântului, și anume prin nemărginita noastră toleranță. Nu ne considerați pentru nimic în lume nihilști. Doar nu negăm nimic, absolut nimic – tocmai asta e. Căci dacă credem că nimic nu contează, e numai fiindcă credem că totul contează. Trăim în mijlocul atâtor contradicții încât nu ne mai opunem în nici un fel. Ordine? Și, mă rog frumos, ce alt oraș are mai mult spirit de ordine decât al nostru? Cernopol e administrat și condus în conformitate cu schema unei birocrății riguroase care, de vreme ce a preluat moștenirea birocrăției celei mai sofisticate din lume – cea habsburgică, împotriva căreia am luptat – și nu o recunoaște pentru nimic în lume, suferă de excese șovine. Faptul că, practic, ea nu se aplică și nu are efect se datorează doar în mică măsură dezordinii corupte, de altfel desăvârșite și rentabile, de care se face atâta caz. În mult mai mare măsură ea provine din lipsă de împotrivire, din supunerea aproape miraculoasă a

celor ce sunt conduși și administrați, care nu duc doar la încremenirea tuturor deciziilor și măsurilor, ci taie și orice elan. Indienii lui Gandhi mai au ceva de învățat de la noi la acest capitol: ironia. Cea mai pasivă rezistență e totuși o rezistență. Dar ce se poate realiza într-un oraș unde totul e de răs? Ce se poate face într-o lume în care un rabin făcător de miracole se dă la de-o parte ca să facă loc unui locotenent de cavalerie, încorsetat și fandosit, și închide în același timp ochii *pentru a nu se lăsa sedus de frumusețea bănelor sale*; sau în care populația amenință să se revolte violent când e demis un funcționar de stat acuzat de fraudă, deoarece *frauda comisă a fost prea grosolană și nu merită să fie pedepsită!* Vi se pare oriental. Nu, e întru totul european, e baroc. Nu numai în drasticitatea dar și în plasticitatea sa. E baroc în sensul că credința absolută în necesitatea formelor – deci a ordinii de toate felurile – se îmbină cu necesitatea la fel de absolută de a face haz de acest lucru. Desigur, asta nu are cum să nu ducă în cele din urmă la catastrofă. Dar să fim dreți: ce altceva ne rămâne de făcut? Într-o lume în care prea multe lucruri contează sau au aceeași valoare sau sunt relative, într-o lume care face din grotesc viață și din viață ceva grotesc, nu e simțul comicului o necesitate imperioasă, ca să zicem așa, tot așa cum e și presiunea interioară a corpului nostru care ne permite să suportăm greutatea atmosferei? Of! ...

– „Of! “ spune domnul Tarangolian și execută cu mâna sa frumoasă, plină de inele, cu unghii galbene ca niște gheare pilită în formă de migdală, o voltă plină de eleganță neglijentă, întocmai ca un prestidigitator care, după ce a făcut o scamatorie uluitoare, ar vrea să sugereze că rapiditatea nu ține, firește, de vrăjitorie, dar te aduce foarte aproape de zona de trecere spre sferele unor legalități iraționale. „Of, ascultați ce vă spun, suntem moderni. Moderni până la a nu mai avea legătură cu trecutul nostru istoric. Căci șirul de pogromuri prin care urmează să se elibereze – sau mai bine zis să se stingă – diversele noastre tensiuni nu produc istorie. Mai mult chiar: nu vor produce nici o istorie. Avem prea multă istorie în noi, prea multă în urma noastră. Acest oraș care, după cum s-a dovedit, nu are nici trei sute de ani vechime, adăpostește tot ce s-a depus aici odată cu fiecare val de popoare migratoare, de la invazia eoliilor în Pelasgia până la ofensiva Brusilov. Socotesc că aproximativ o treime a locuitorilor săi este analfabetă, celelalte două treimi cel puțin ignorante și poate, printre ei, a zecea miia parte oameni cultivați. Cu toate astea, ne-a rămas în sânge întreaga moștenire spirituală de la Euclid la Einstein, de la Thales la Sigmund Freud. Nu cred că există alt oraș mai inteligent, mai lucid. Aici trăiesc împreună vreo duzină de naționalități dintre cele mai diferite, și o bună jumătate de duzină de confesiuni care se dușmănesc amarnic între ele, în buna înțelegere cinică a aversiunii reciproce și a afacerilor comune. Nicăieri fanaticii nu sunt mai toleranți și toleranții mai periculoși decât la noi la Cernopol. Nicăieri rușinea nu e mai puțină și naivitatea mai rară ca aici. Ascultați-mă pe mine, suntem atât de moderni încât parcă am fi deja în viitor. Pentru că acolo unde unei lumi a cărei condiție e zeflemeaua nu-i mai poți opune decât propria existență luată în zeflemea, domnește, la urma urmei, o nepăsare care te face să nu ai loialitate față de nimic – în afară de tine însuși; o trăire în prezent care neagă trecutul și viitorul, dar care jură în mod necondiționat numai pe clipa de-acum și de aici. Și asta e mai mult decât ce ați numi *amor fati*. Uitați-vă în jur: ca paradox al unei așezări sedentare de nomazi, acest oraș e mult mai departe de spiritul de pionierat decât de ceea ce s-ar putea numi: *ușurătatea sfinților*.

II

PEISAJUL TESCOVINEI; PREFECTUL, DOMNUL TARANGOLIAN

[...] Așa cum spuneam, ne-am petrecut lungi perioade ale copilăriei la Cernopol. Cea mai mare parte a anului ne-o petreceam la țară, nu însă pe o pajiște corespunzător de frumoasă, așa cum se vrea concepută de obicei această formă de viață, ci absolut întâmplător: cândva cineva din familie ajunsese în posesia unei bucăți de pământ – nu se făcuseră măsurători foarte precise, deoarece apariția unui ținut care, datorită întinderii sale de la sine înțelese, nu avea nici el cum să fie măsurat – deci nu ni se părea de loc important. Pentru noi, agricultura nu era așadar o pasiune, în care să-și aibă rădăcinile ființa și esența și la care să se întoarcă ceea ce dă fermitate caracterului iar spiritului o continuitate demnă de invidiat. Ea era lăsată în seama celor pe care-i consideram făcuți pentru asta, adică a țăranilor, iar dacă totuși îți petreceai câțva timp la țară, se întâmpla din motive bine întemeiate care aduceau aproape scuze – cum ar fi invocarea pasiunii tatălui meu pentru vânatoare, sau a aerului curat și a laptelui bun care le priia copiilor; sau pentru că, cum din păcate se întâmpla în cazul nostru, averea era prost administrată, datoriile se adunau și nu ne puteam permite ceva mai bun. De altfel exista tendința de a nu lungi prea mult și de a te întoarce cu prima ocazie cu inima plină de așteptări în oraș.

Oricum, era ținutul a cărui metropolă era orașul Cernopol, și poate vă va ajuta să înțelegeți mai mult din povestirea mea dacă v-o descriu în câteva cuvinte.

„Deschisă la est către platoul stepei padolice, regiunea deluroasă terțiară a Tescovinei, bogată în loess, a fost neapărată și supusă secole de-a rândul năvălirilor barbare ale nomazilor“. Asta era fraza pe care ne făcuse s-o învățăm pe de rost, la una din primele lecții, domnul Alexianu care a fost un timp, pe parcursul procesului nostru de învățământ foarte agitat și nu prea sistematic, profesorul nostru particular, pentru a ne familiariza cu ideea că în vinele noastre curge sânge de daci, de romani, de gepizi, de avari, de pecenegi, de cumani, de slavi, de unguri, de turci, de greci, de polonezi și de ruși. Tescovina era, deci, cum se spunea „foarte amestecată din punct de vedere etnic“. În secolul al paisprezecelea, domniile autohtoni, ale căror nume sunau în urechile noastre ca puzderia de înjurături pe care le auzeam în jurul nostru – Bogdan Sictirbey, de pildă – au întemeiat așa-numitele voievodate, care au ajuns însă curând sub dominație turcească. În 1775, Înalta Poartă a cedat patria noastră Austriei. Tescovina a fost mai întâi alipită Galiției, iar mai târziu a devenit provincie autonomă. Domnul Alexianu vorbea despre această perioadă istorică fără nici o tragere de inimă.

Și totuși ea marcase în mod iremediabil chipul acestui ținut – cel puțin cât am trăit noi acolo. În asfințiturile de vară târzie încă mai stăruia ceva din gloria monarhiei bicefale apuse. Șoselele de țară, late și tihnite, străbăteau, ca niște diguri pline de prozaismul lucrărilor publice, întinderile pătrunse de melancolie, șosele *habsburgice de pe timpul marșurilor pedestre și al diligențelor*, perfect drepte, îmbibate de sudoare și făinos prăfoase *ca fâșiile din docul uniformelor de soldat*, mărginite de șiruri înalte de plopi, în ale căror coroane de frunze fremătând în adierea vântului poposeau șoimii; suspinul unei respirații largi, pe care absurditatea barierelor de

frontieră proaspăt răsărite din pământ nu reușea să o înăbușe și care se îndrepta spre zărilor îndepărtate după care tânjeau duioasele fluier ciobănești.

În micile târguri, negrul-galben al birourilor de vamă și de pe firmele cu monopol încă mai păstra amintirea sonorelor chemări la ordine de demult apuse ale trompetelor garnizoanei și plutea ca un memorial al autorității lumești deasupra tumultului peștriț al satelor asemenea însemnului imperial din imaginile din Țările de Jos ale recensămintelor, rămânând clar și deslușit, deși s-a decolorat și s-a resemnat în confruntarea cu dramatismul exagerat al culorilor de pe cocardele noilor potențați. Dar acești noi potențați s-au dovedit a fi moștenit ei însuși bucuria imperială a valsului și dramatismul exagerat a fost lăsat în seama peripețiilor din *Contesa Marița*.

Dar cu peisajele se întâmplă ca și cu oamenii, care poartă înăuntrul chipului desemnat de viața trăită un altul, care a fost tot timpul acolo și care, în anumite împrejurări, se manifestă foarte limpede: cel al viitorului lor.

Astfel, anotimpurile modificau chipul Tescovinei în mod uluitor. Primele rafale de zăpadă care veneau nemijlocit de la răsărit și năvăleau peste toamna prelungită fastuos în albastru și auriu, tot așa cum, poate, la vremea lor, hoardele pecenege năvăliseră în sala coloanelor licărind ca un *cloisonné* a vreunui palat bizantin, aveau gust de Asie. Izbeau tot mai violent, într-o succesiune tot mai deasă, concentrându-se într-un viscol biciuitor care dura săptămâni în șir, sfârtecând o întindere mult mai vastă decât cea de sub vălurile delicat colorate în vioriu și galben ale amurgurilor de vară târzie care conținea promisiunea unor orașe strălucitoare, așezate în trepte ca Montsalvatsch, a unor munți ca în tablourile lui Altdorfer și a unor țărături zâmbitoare. Ea se lărgea ca un imens căscat, și isca un hău puternic și atotmistuitor.

III

DESCRIEREA ORAȘULUI CERNOPOL

[...] Orașul era așezat pe malul Wolodjakului, ale cărui ape argiloase și bălți clocite îl aprovizionau din plin cu duhori și țânțari, și anume pe un lanț de coline care cobora abrupt spre valea râului. Panta pe care trebuia să o biruie tramvaiul, care avea orișicât șine duble, pentru a ajunge de la gara situată nu prea departe de podul Wolodjak la piața circulară, era, după spusele celor inițiați în tehnică, cea mai mare dintre pantele care mai puteau fi biruite fără asigurarea roților zimțate. Vagoanele vopsite roșu ca măcieșu și împodobite cu emblema orașului – Bunul Păstor pe fond albastru – erau de pe vremea dominației austriece și nu suferiseră nici o reparație mai temeinică sub noua administrație; astfel se întâmpla ca uneori unul din tramvaiele burdușite de lume silită să se înghesuie și, în plus, de obicei, încărcate cu ciorcini de oameni, atârând pe scări și pe tampoane, să se desprindă, în față sau în spate, din frânele slăbite și s-o ia la vale, pe cont propriu, creând o confuzie însângerată printre trăsuri, căruțe trase de boi, vânzători galițieni, câini vagabonzi, țărani purtând pe umăr coșuri cu păsări de curte, evrei, lipoveni cu barba lungă, huțuli călare veniți de la munte, nemți și țigani.

Când te apropiai de oraș dinspre răsărit, adică dinspre partea povârnișului care ducea la Wolodjak, acoperișurile sale de tablă își desenau pe cerul imens al stepei

silueta oarecum pierdută în atâta pustietate, ascuțindu-se către vârf în crenelurile maure ale reședinței mitropolitului care, înălțându-se peste coroanele unor salcâmi bătrâni, încununa colina. Spre sud și spre vest, terenul cobora treptat și se pierdea în vastitatea mării câmpii; la nord, lanțul de dealuri se continua și se prelungea în coame împădurite. Nici aici privirea nu întâmpina nici o opreliște. Din când în când, în amurgul lent al întinderilor răsăritene, când șirurile de lumini ale străzilor străjuite de case pe ambele părți începeau să sclipească în întunericul cenușiu, acest oraș urât, dezolat, așezat într-un peisaj sălbatec părea iarăși frumos și plin de promisiuni aventuroase.

Populația orașului Cernopol era poliglotă, o combinație pestră de rase diferite și totuși, dintr-un anumit punct de vedere, omogenă. Toate naționalitățile, limbile, costumele care, la șes, conviețuiau mai mult sau mai puțin pașnic, erau dezbărate aici de orice bucurie a culorii, supuse unei tescuii civilizatoare și pline de efervescentă socială. Cernopol era faimos și peste hotarele țării atât pentru *mațsiornicii* săi cuțitari – o specie deosebit de dârză de proxeneți amatori – cât și pentru gonococii săi neobișnuiți de rezistenți și ca locul acțiunii majorității bancurilor evreiești care circulau între Riga și Levant. Era, cum am mai spus, capitala provinciei. Un monument din piața centrală, la umbra căruia moțâia de obicei un șir de trăsuri cu cai vlăguiti și birjari cu figuri de bandiți amintea de eliberarea de sub jugul austriac. Statuia era o reprezentare în bronz a zimbriului emblematic de pe stema Tescovinei care își înfigea, cu coarnele îndreptate amenințător în jos, ambele copite din față în pieptul vulturului bicefal chezaro-crăiesc răpus la pământ cu penajul vâlvoi. Diverși glumeți, păsări de noapte, îi agățau din când în când câte un sac de ovăz în jurul grumazului iar odată a fost arestat un student beat în timp ce, ziua în amiaza mare, escalada soclul și încerca să-l mulgă.

Piața era prelungă. În fața primăriei, cu o fațadă banală în stilul clădirilor municipale de provincie, pe caldarâmul unei esplanade destul de prăpădite care era stropită din belșug, ca penajul bibiliceii, cu picățele din cojile scuipate ale semintelor de floarea-soarelui, se hârjoneau puștii care vindeau ziare.

Refugiul stației de tramvai, vis-à-vis de statuie, era locul de întâlnire al hoților de zi care, cu toate că erau risipiți din jumătate în jumătate de oră de către un polițist în uniformă ciocolatie, se regrupau imediat și stăteau foarte destinși de vorbă. Lângă ei, lustragii băteau cu perii de pantof înclieiate în cutiile lor. Peste acoperișurile caselor, se înălța patetic spre cer cupola mării sinagogi în stilul orientalizat al clădirilor de la începutul secolului – asemenea Templului lui Solomon în *Jugendstil*. De cealaltă parte se aflau, la subsol, două bănci de credit și două de schimb, un cinematograf, câteva magazine de mărunțișuri, trei locale koșer și cofetăria *Košarciuc*. Pe trotuarul din fața vitrinei sale din sticlă de oglindă se scoteau, când se încălzea afară, mese și scaune. Această insulă înconjurată de leandri era locul de întâlnire al lumii bune din Cernopol, punctul de întoarcere și capătul plimbării zilnice pe corso care, la orele prânzului și ale serii, puneă în mișcare jumătate din oraș.

Dacă v-ați fi lăsat ademeniți de acest flux, tramvaiul – linia cum era numit în general – ar fi rămas în dreapta dumneavoastră, ar fi ținut-o drept înainte, urcând pe strada principală cu magazinele sale, cu bodegile sale, cu băncile sale de credit și de schimb, cu cinematografele sale și cu localele koșer, până ar fi ajuns în creștetul dealului, la micul parc care se afla în fața clădirilor guvernului. Locul nu era lipsit de o anumită notă de distincție solemnă, reținută și totuși sigură pe sine, pe care construcțiile administrației iosefinice o mai păstrau încă, mult timp după ce se

prăbușise monarhia. Apoi, pe o distanță de câteva sute de metri, tramvaiul trecea pe sub coroanele unor castani uriași, de-a lungul barelor de fier ale gardului înalt, destinat să ferească de distrugeri și pângărire o bijuterie a vechii arte ortodoxe bisericești, bazilica sfântului Miron din Cernopol, acoperită în întregime cu fresce dumnezeiesc de frumoase[...].

[...] Între timp v-am lăsat în piața centrală, în fața cofetăriei *Koșarciuc*, pe punctul de a fi cuprinși de febra hoinăritului și de a vă lăsa duși de valul de pe corso pe fosta Herrengasse – acum re-numită *Bulevardul Iancu Topor*, după un erou tot atât de puțin cunoscut pe cât era de puțin interesant. Acolo vă puteți desfăta ochii cu evreice autentice de frumusețea unei Esther, Judith sau Salomea, femei descinse parcă din desenele lui Beardsley și cu carnația lui Ingres; cu poloneze cu chip de pisică, de un blond aproape apos și cu buze mici și subțiri de calic, pline de o patimă de incandescență albă; cu armence cu ochi migdalați și profil nobil de deșert, cu gâturi frumoase și netede care se clătinau ca grumazul cămillei în pas de trap arrogant și nonșalant; sau cu românce, pe a căror prospețime vitală de măr copt, un puf întunecat adâncea mai mult decât promițător umbrele. Amestecul de rase, nu neapărat de sânge, ci de tensiuni sufletești, își etala aici în toată libertatea lumea sa fermecată. Tineri de nobilele proporții masculine ale unui Antinous, alături de capete efeminate de înger, ale căror bucle încadrau, asemenea unei rame negre ca tăciunile, prerafaelite chipuri transparente – și unii și alții, însă, vorbeau acel dialect aspru, răgușit, penibil de vulgar care colora orice limbă vorbită la Cernopol și care-și găsea justificarea muzicală – dacă ne putem permite să ne exprimăm astfel – numai în efectul intenționat banal, și totodată șocant pe care îl conferea glumelor sau obscenităților.

Dacă făceai parte din *jeunesse dorée* a orașului, nu rămâneai singur mult timp, ci te întâlneai cu „ai tăi“, poate în fața hotelului *Vulturul alb* sau a localului *Lucullus* pentru o așa-zisă *Patschka*. Erau frații efemere, care deși se deosebeau între ele prin nuanțe foarte fine, nu împlineau altă funcție publică în afară de cea a unei plimbări în grup, în susul și în josul bulevardului Iancu Topor, de două ori pe zi. Dimineața reuniunea grupului de tineri pierde-vară – studenți care studiau de toate și nimic, copii de oameni înstăriți, trântori, filfizoni și locotenenți spilcuiți ai garnizoanei locale – se epuiza într-o hoinăreală prin oraș și se împrăștia. Se despărțeau pentru a se duce la *Lucullus* ca să „radă“ o țuică și o gustare, sau la *Koșarciuc* ca să mănânce o înghețată sau un șербet. Seara flanau în haită pe sub reclamele luminoase de la *Trocadero*, pe lângă vitrinele în care erau expuse fotografiile de dansatoare argentine, franceze sau ruse, cuprinzând cu o privire blazată și cunoscătoare tot ce ieșise pe stradă, purtat parcă de strania neliniște colectivă datorită căreia corsoul se umplea de agitație de două ori pe zi, cu regularitatea mareelor, și se perindau prin amurgul albastru, trănchănind și făcând glume. Mai târziu, se desprindeau comunități de vânători de câte doi, trei care porneau cu nări fremătânde pe urmele frumosului vânat pe care și-l aleseseră.

Bulevardul Iancu Topor se despărțea mai întâi în unghi ascuțit de linie, ca să se întoarcă mai apoi într-o curbă lină înapoi la ea și să se împreuneze din nou în fața cazinoului ofițerilor. În acest punct corso-ul se schimba. Cine era doritor de distracții mai fruste, continua vânătoria și hoinăreala prin parcul public, pe a cărui alee principală ieșea la plimbare plebea. Acolo mulțimea era mai rustică. Uneori fluxul încremenea fiind blocat de câte șase rânduri de slujnicuțe rutence care, braț la braț, în izbuclirea de culori a fustelor portului lor fluturând în cadența voinicească, o

brăzdau precum taurii colchici sub pumnul lui Iason; alteori mulțimea le împrăștia grosolan în învălmășeală, chiote și icnete generale. Cine nu mai încăpea sau mai căuta singurătatea se pierdea pe aleile laterale întortocheate, în întunericul tufelor înalte.

În pavilionul din centrul grădinii cânta o fanfară militară, înconjurată de o droaie de gură-cască. În jurul lampadelor cu arc, dureros de puternice, a căror lumină alb prăfoasă adâncea întunericul din jur și făcea ca frunzișul castanilor prin care strălucea să apară ca niște insule de un verde deschis translucid, decupate pe un fond de fier întunecat, roiau miriade de gândaci, fluturi de noapte și molii. Soldații umblau agale doi câte doi, se țineau de deget – un deget gros de mână grea de țăran, ca niște copii sfioși, întorcându-și, plini de respect nostalgic, capul după caporalii care, cu felul lor de a fi realist, dur și obișnuit să dea ordine, aveau trecere la fete, și fredonau obișnuitele lor melodii melancolice, mestecând un fir de garoafă sau purtând o floare viu colorată prinsă pe sub chipiu, la ureche. Din tufișuri răzbătea câte un suspin gingaș. Orașul Cernopol avea la vremea aceea în jur de o sută de mii de locuitori, dintre care o parte, care nu era de loc neglijabilă, își datora originea tufelor dese de iasomie și de liliac ale acestui parc public conceput în stil neobișnuit de mare și administrat cu generozitate. [...]

Fragmente traduse de CATRINEL PLEȘU

Versuri

SIMION GOCIU

Simion Gociu

Născut la 1 septembrie 1948 în satul Molnița, Ținutul Herței.

După absolvirea Facultății de Litere a Universității din Cernăuți, în 1972, e angajat la redacția ziarului *Zorile Bucovinei*. Din 1973 până în 1985 este profesor de română în învățământul secundar. În 1985 revine la *Zorile Bucovinei*. Redactor-șef al *Gazetei de Herța* din 1993, apoi al săptămânalului *Concordia* (publicație a românilor din Ucraina) din 1995. Cofondator al revistei pentru copiii români din Ucraina, *Făgurel*.

Membru al Uniunii Scriitorilor din Ucraina. Autor a două culegeri de versuri: *Sărutul spicelor* (1984) și *La țarmure de suflet* (1989).

TE CAUTĂ

Te caută timp mut și te dorește steaua,
Lumina ei, puțina, tremurătoare, trista,
Să-ți șteargă roua de pe ochi, batista
Ți-o-ntinde cu mâna iernii, da, cu neaua

Respiră abur 'nalt și mult. Durerea
Știe a purifica suflet și trup totuna.
Din fulguri de raze împletind cununa
De regret, va aștepta și va dori. Căderea

Va fi devotament și râvnă laolaltă.
Nu simți în somn, cum inima tresaltă
Dintr-un îndemn sau o pornire neștiută?

Se sparg crepusculare liniști. Se revoltă
Același timp, aceeași stea. Raza involtă.
Pune pe chipul tău pecetea de cucută.

MĂ FURĂ IAR

De poți, mă fură iar din trupul zilei
Cât timp îmi sângeră durut cuvântul
Și-n pieptul ros de sentimente cântul
Îndeamnă înspre floare trandafirii.

Cât sunt necruțător ghilotinat de gândul
Să explodez în trup de tânără vestală
Și, viorii, apele amurgului mă spală
Crucificând pe raze trupul meu, flămândul.

Privirea ta cât nu condamnă, ci suverană
Nestăvilnit îndeamnă spre pofte interzise
Ca-ntr-un blestem ce-mi picură pe rană
Apocaliptic sarea durerilor proscrise.

Atunci aș lichida, posibil, o restanță
Ce-o am demult la profesoara de Speranță...

STĂPÂNA MEA

Îmi ești stăpâna mea de vis și alinare;
Mă-nchizi ca pe un pustnic în cuvânt,
Gândul îmi îmbraci în tainicu-i veșmânt,
Să ardă în înalturi ca o stea rătăcitoare.

Sau mă închizi în lacrima ce doare
Cu sufletul tăcut în suflet lăcrimând
Și, răbdătoare, mă înveți prin jurământ
Să-nving în suflet regatul de trădare.

Nu sunt nici trist, nici bucurii nu am
Lipsit de mângâierea ta. Și nu rezist –
Prin cântecul uitării mă destram
Durut, încet, târziu. Să nu exist.

În templul veșniciei stând închis
Fruntea mi-o reazem pe ramură de vis...

OSTENTATIV, ISPITA

Vocale risipite-n spații râvnesc la carnea mea.
Trandafiriu, amurgul mă smulge din uitare
Și-n apele lui dulci, cu undiri amețitoare
Mă-ndeamnă iar în taină să colind o stea.

Dar trupu-mi devorează un ochi din întuneric
Și nu sunt eu, nici timpul meu promis
Să-și facă în vocale loc de paradis,
Ci doar un vis la tâmple înverzind himeric

Și-n jurul lui cresc turnuri de moschei
Ce seamănă cu sâni adormitelor cadâne
În somnul lor adânc iradiind scânteii.

Din sâmbure întârziat într-o măslină,
Ostentativ, ispita mă prinde-n mreaja ei
Și-ntre vocale nu-i loc pentru lumină.

LOGODNĂ

Când sufletele se găesc în purgatorii
De vise-n roz îmbrățișând tăcerea
Prin ierburi îngrășate de plăcere
Ne declarăm stăpâni pe-aceste teritorii.

Pe frunte luna-și pune coroană de dorințe
Să ne primească în lumea ei de taine
Beteală argintie se scutură pe haine
Încât părem a fi acum dumnezeiești ființe,

Tu ești la chip asemeni unei oaze
Și eu mă simt adânc înfiorat de dor
Curgând fertil spre tine – un izvor
În apele căruia dragostea lucrează.

Cu râvnă, de speranțe mult prea încărcați,
Ne logodim într-o legendă din Carpați.

DORINȚE VECHI

Dorințe vechi aprinzi în noapte
Ce-și ard în candelă uleiul,
Iar întunericul își scutură poleiul
Misterios în liniștile coapte.

Și eu înmoi în stea condeiul.
Și până bate-n ornice ora șapte
Scriu pe zăpezi din miazănoapte
Cuvânt întru eternizarea ta, femeie.

Renasc alte dorințe din scânteie
Electrizând în jur văzduhul,
În care lumina zilei se descheie.

Din taina ei apare duhul
Celei ce va purcede ca o zeie
În aur să-și înmoaie iar zulful.

TE LAȘI FURATĂ

Te lași furată de undele visării,
mirifica pornire ți-i stăpână
și nici nu știi cât este până
te va-nghiți regretul înserării.

Floare de cimbru vei purta în mână.
Ea nu te va lăsa pradă uitării,
asemuind dorința depărtării
ce mistuie în grabă săptămâna.

Duminica se va deschide ca o carte
la pagina cu patimi mistuite
de dorul care nu te va desparte,

o, nu te va desparte de ispite,
în care voi veni din marele departe
iarba dorinței să pasc pe nesimțite.

CUCERITOAREO

Eu nu mă potrivesc în strălucire
cu chipul tău. De el – flămândul
îmi este ispitit întruna gândul
și cred în așteptata împlinire.

Că o râvnesc tăcut. În zvârcolire
e trupul meu. Și-i vine rândul
prin taina ta acum purificând-o
ofrandă să înalțe întru izbăvire.

Din suflet eu atunci îmi fac altar
să simt cum treci prin universul
plin de iubire în ținutul solitar.

În aer de miresme îmbăiat e mersul
cuceritor înspre cetatea de hotar
în care îmi urzesc în taină versul.

NICI NU MAI ȘTIU

Nici nu mai știu cât vom fi mai departe
Și ce miraculoase lumi hotarele-au să-ntindă
În necuprinsul lor cercând să ne cuprindă,
Când nu vom fi mai mult înlănțuiți de moarte.

Și cine va veni oare atunci să ne aprindă
Fitulul candeliei într-un târziu de noapte
În cutremurarea flăcării să ningă șoapte
Din busuiocul adormit cândva în grindă.

Polenul lui va fi pe simțuri să trezească
Dorința ce-ai putea oricând s-o măsură
Cufundându-te în dragostea dumnezeiască.

Timpul nu ne va mai declara ostatici
Septembrie când va sclipi-n mătăsură
Prea încărcate de roua zorilor astmatici.

ÎNGER DE PAZĂ

Nu crezi că soarele-a apus,
Că ai trecut hotarul Veșniciei,
Iar eu devin captivul poeziei
Că aș avea încă ceva de spus?

O, eu aș vrea să cred în vis
Că frate-mi este trandafirul,
Că roua e înaltă și potirul
Florii e o intrare-n paradis.

Și că acolo, fără de răgaz,
Sărutul tău, ca mugurul promis
De vers ce încă nu l-am scris,
Va ține gândul pururi treaz.

Să-mi fii la timp de zămislire
Îngerul de pază întru împlinire.

MĂ ÎNCUMET

Mă încumet să-mi urzesc cuvântul
Din ierburi, frunze, nu din mistere,
Când bine știu că ele-mi dau putere
Și rădăcina nu mi-o smulge vântul.

Mă ține trainic în pământul țării.
Și-n zori îmi rouează ele cântul –
Lumea să-mi cunoască viu frământul
Crescut adânc în cele două emisfere.

Una-i de bucurii superbe. Sudul
Pune coroană pe-ale mele tâmples
Mireasma ei să-mi îmbăiască nudul.

De vrea durerea din Nord ca să mă umple,
Ploaie fierbinte cade, drept dovadă
Că sufletul îmi ocrotește de zăpadă.

DIN CE MIRACOLE?

Din ce miracole până la mine
În joc fluid de dragoste așa amară?
Zic, trupul vrei să-mi ari? Mi-l ară
Și-aruncă-n arătură dorințe sibiline.

Precis va încolți din ele-o catedrală
Cu zei oculte acolo rânduți anume
În piatra de altar pe ritualic nume
Să-mi țină vertical coloana vertebrală.

Din aceeași ritualică pornire încolțească
Ramuri de lumină ca floarea cea de mirt
S-o scoată iar afară din ultimul ei birt.
Și-n aer liber acuma liber să-nflorească.

Mireasma ei va exploda dorințele prea pline
De har adânc dormind în amfore eline.

PANTOMIMUL

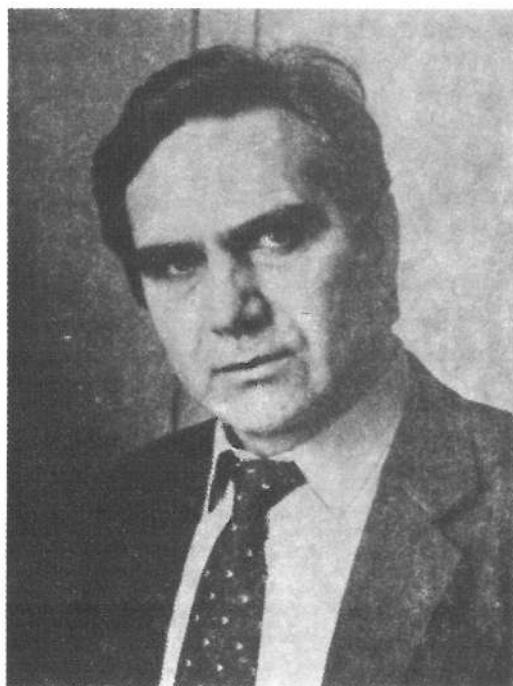
Prin gândul nostru înadins
Suntem la margine de vis
Cu suflet mut și trupul nins
De blestemul lui Narcis

Cercul ce pare a fi închis:
Prin ce-am trăit și ce-am învins
La timpul marelui dichis
Iarăși uităm că cineva a stins

La grindă, un fir de busuioc
Pornirile curate, ca să fim
De soartă părăsiți și de noroc.

De ce mai vrem în stele să ghicim
Împuținat tainul, la soroc,
Când sus e doar un pantomim?

GRIGORE CRIGAN

Grigore Crigan

Născut la 15 mai 1941, în comuna Tărăsăuți, regiunea Cernăuți. Ziarist, prozator, traducător. Redactor-șef adjunct la ziarul regional *Zorile Bucovinei* din Cernăuți. Membru al Uniunii Scriitorilor din Ucraina, membru al Societății Scriitorilor Bucovineni.

Romane traduse: *Dragostea mea dintotdeauna* de I. Zbanațki, Chișinău, Editura Literatura artistică, 1985 și *Steaua vieții tale* de O. Honcear, Chișinău, Literatura artistică, 1986.

Lucrări traduse și apărute în volume colective: în *Opere alese* de M. Gorki, Chișinău, Literatura artistică, 1979; în culegerea de nuvele ucrainene contemporane, *Cununa soarelui*, Chișinău, Literatura artistică, 1979; în antologia prozei ucrainene pentru copii, *De pe pripoarele*

Niprului, Chișinău, Literatura artistică, 1986; în culegerea de nuvele *Cina cea de taină* de Gr. Tiutunik, Chișinău, Hiperion, 1989 ș.a.

Lucrări originale: nuvela istorică *Vornicul Miron* (în revista *Nistru*, 1994, nr. 4, și în antologia *Literatura română în Bucovina*, Cernăuți, Editura „Svit”, 1995); povestirea *Casa cea nouă* (fragment), în *Almanahul cultural-literar al românilor bucovineni*, Cernăuți-Târgu-Mureș, 1994, povestirea *Eleul*, în revista *Codrul Cosminului*, Târgu-Mureș, 1994 ș.a.

A pregătit pentru tipar, la Editura „Alexandru cel Bun” din Cernăuți, manuscrisul *Casa cea nouă* (nuvele și povestiri), din care am extras un fragment pentru a-l propune cititorilor revistei noastre.

CASA CEA NOUĂ

– Fragment de povestire –

... La începutul lunii iunie lui Mitruț i se făcu de câteva ori rău de tot. Avea ameteți și nu mai putea să alerge după vacă, dar, odată întins la pământ, nu-l sculai nici în ruptul capului: era vlăguit, mereu cu gâtlejul uscat. Tot pe atunci copiii aflaseră și gustul rădăcinilor de plante pe care le scoteau cu cuțitașele lor meșterite din bucăți de coasă. Spini ghimpoși și urâți la înfățișare se întâmplau să aibă rădăcini dulci-amărui... cu ei își mai potoleau puțin foamea și setea. Se întâmplau și rădăcini dintr-acelea care, dimpotrivă, le făceau mai rău, cauzându-le vomități; n-aveau ce vomita și doar se chinuiau cu ochii înlăcrimați, ieșiți din orbite, cu buzele vinete-albăstrui de pe care se prelingea o salivă galben-verzuie. Nu știau ce e cu ei, îi îmbăta parcă. Până la urmă se fereau de acele rădăcini ale dracului, deosebindu-le treptat de cele bune. Dar foamea și setea adesea biruiau teama și ei porneau iarăși în căutarea de rădăcini hrănitoare, cu o îndârjire de toată mirarea. Apoi din nou, careva din ei se otrăvea cu vreo rădăcină.

De la un timp copiii au observat că Mitruț vine mereu la câmp cu o cănișoară în trăistută. Din primele zile ceilalți copilași nu înțelegeau ce rost are cana și curiozitatea lor era prea mare ca să nu dezlege până la urmă enigma. Cam spre amiază, Mitruț se făcea nevăzut, iar o dată una dintre surioarele lui Ion l-a zărit cum mulge vaca și atunci s-a pus pe plâns că vrea și ea lapte. I-a dat, n-a avut încotro. Și ceilalți, afară de Ion, au pornit să scâncească. Au gustat și ei. Și iată că gloata din jurul Joienei, sau cum îi zicea, se contaminează de o veselie nespusă. Și unde până atunci stăteau cu toții și lăncezeau, deodată porniră vioi în căutarea buruiianului și ierbiilor, a tot ce găseau mai bun de rupt pe marginile drumurilor, prin lanurile de păpușoi. Într-o bună zi nimeni nu observă încotro dispăruseră surioarele lui Ion, dar trecu o habă de vreme și ele așa și nu veneau. În porumbiște se auzeau foșnete și Ion credea că sunt acolo. Adia un vânt uscat, soarele frigea ca înainte de ploaie și el se îngrijoră pe neașteptate, căutând spre orizont, la nouri negri, ce pete albe-ruginite, semn că va ploua cu grindină. Se sculă în picioare, urcă apoi dâmbacul din apropiere: nu se zărea nimic. Atunci le striga pe rând: „A-a-n-i-i-ș-o-a-ar-ă-ă! L-e-e-e-n-u-u-ț-o!” Nimic, nici un răspuns. Lihnit de foame, cum era, nu mai insistă. Cuprinse încă o dată cu ochii partea ceea de imaș, copiii ce stăteau întinși la soare, ori la umbra lanurilor de porumb din apropiere. Nu era un lan compact, pentru că aici se aflau ogoarele sătenilor, iar acestea, în cel de-al doilea an de foamete, și le semănaseră cu ce le mai rămăseră, ori cu ce împrumutaseră. Multe din ogoare rămăseseră pārloagă, pentru că stăpânii lor ori că n-avuseseră cu ce le semăna, ori că nu ajunseseră ei înșiși până la semănat. De aceea, tabloul din preajma imașului era destul de pestriț și jalnic, la fel ca și viața sătenilor în acele timpuri de pomină. Hămesit și cu dureri de cap, Ion porni spre grupurile de copii, căutând cu ochii, întrebându-i dacă nu le-au văzut pe surioare. Nimeni nu știa unde puteau fi ele.

– Du-te prin păpușoi, Ioane, să nu fi căzut pe undeva, că de câteva ori le-am văzut ieșind de acolo cu buruian pentru vacă, zise unul din băiețandrii mai răsăriți.

Și Ion porni să cerceteze ogor după ogor, iar copiii auziră încă un timp glasul lui răgușit: „Anuță! Ilenuță!”

Era după-amiază, soarele frigea și norii grei de la orizont se apropiau tot mai mult, apărându-le copiilor acum mai fioroși. Mitruț se ținea în preajma vacii, tot dinspre ogoare, pentru ca ea să nu intre în păpușoi și să nu facă stricăciuni. Ceilalți frați și surori se amestecaseră cu alți copii și el se bucura că îl lasă în pace și nu-i mai aude plângând că le este foame. El însuși nu știa cum să și-o astâmpere, căci turtele din borhotul cela din sfeclă nu că potoleau foamea, ci i-o stârneau și mai mult. Erau gretoase, aveau gust leșios, dar le înghițeau cu toții de nevoie. Alții nici atâta n-aveau. Iar badea Sava, tatăl lui Mitruț, pleca din când în când și aducea tăitei de sfeclă de pe la niște fabrici de zahăr. Se întorcea înapoi sleit complet de vlagă, iar cele văzute de el la dus și întors și înșirate doar parțial copiilor le stârnea groaza și de aceea înghițeau ei turtele celea coapte nu numai cu dezgust, ci și cu teamă. Zări venind dinspre sat un bărbat purtând pălărie de paie și se grăbea să-și caute cu ochii vaca. Era departe de ogoare și se liniști. Apoi mai văzu cum omul cela cu pălărie coti spre un lan de porumb ca nu zăbavă după aceea să audă răcnete și țipete. Răcnea, pesemne, bărbatul ce venise dinspre sat, iar țipetele erau ale unor copii. Înfricoșat, Mitruț se ridică și își căută din ochi frații și surorile, în preajmă. Țipetele continuau să răzbată până la copii și aceștia se buluciră spre ogorul de unde veneau ele. Porni într-acolo și Mitruț, luând cu el un băț lung cu o măciulie la capăt cu care se jucau băieții când îi cuprindea voia bună. De undeva răsări și Ion, îi strigă ceva, gesticulând. Mitruț se luă după el... Păpușoi erau mărișori și nici de cum nu reușea să se ferească de tulpinile lor pentru a alerga mai repede. Parcă cineva înadins l-ar fi îmblățit cu ele, lovindu-l peste obraji, peste frunte, tăindu-i fața cu frunzele aspre... Din urmă alergau și alți copii, le zări printre rânduri cămășuicele vineții atunci când, ferindu-și fața de frunzele de porumb, întoarse puțin capul. La un moment țipetele se întetiră și, răpus de oboseală cum era, abia respirând, căci inima i se zbătea parcă în gât, gata să-i sară din piept, Mitruț își iuți pașii. Ceea ce îi fu dat să vadă îl îngrozi. Anișoara cu Ilenuța stăteau lungite la pământ, una din ele părea că nu mai are suflet în ea, cealaltă răcnea cât o ținea gura, ținându-și palmele lipite de obraji, iar Ion era și el întins la pământ, sub săteanul cela cu ochii ieșiți din orbite ce se străduia să-i bage în gură totul ce-i cădea sub mână. De pe buze i se scurgeau balele și răcnea întruna: „Na, satură-te! Na, satură-te!”

– Mitruț, fă ceva! Mitruț!!! strigă una din fetițe.

Săteanul era unul de-al lui Baban, unul nătâng și sucit de-l știa toată lumea și de aceea se cam ferea de el. Ion era voinic și tot încerca să iasă de sub el, lovindu-l cu genunchii, ceea ce îl făcea pe sătean să înnebunească de-a binelea. Veniră și ceilalți copii și se holbau cu toții la ceea ce se petrecea acolo, iar cei mai mici prinseră a plânge.

– Mitruț! reuși să-i strige Ion, când al lui Baban se lăsă într-o rână și începu să bâjbâie pe jos, intenționând să-i umple gura iară cu pământ. – Măi frate! Mitruț! făcu Ion și săteanul cela înnebunit de furie reuși să-i toarne țărână în gură...

Purtat parcă de cineva străin, Mitruț făcu doi pași înainte, ridică fulgerător brațul și lovi peste pălăria de paie. Uimitor, dar săteanul icni scurt, mirat parcă și se lăsă moale peste Ion. Lui Mitruț i se părea că se învârte totul în jur, că nu-i ajunge aer. Căzu jos lângă al lui Baban, de sub care se necăjea să iasă Ion, vecinul. Se trezi de-a binelea când începu să plouă, și primele picături reci de ploaie îl dezmeticiră. Îi era greață, mergea împleticindu-și picioarele, sprijinit de un frățior de-al lui mai răsărit. Atunci îl văzu pe Ion ducând în brațe pe una din cele două surioare – galbenă la față, cu ochii închiși. Părea moartă și îl întrebă șoptit: „Ce are?” Dar nimeni nu-i auzi vorbele. Își linse buzele udate de stropii ploii și pronunță mai tare: „Ce-i cu ea, Ioane?” Acesta întoarse capul și Mitruț se sperie de înfățișarea vecinului: fața era toată vânățai,

în jurul ochilor avea umflături, iar gura îi era ca o rană sângerândă. Ploaia i se prelingea șiroaie pe față și părea că el plânge. Abia vorbi sau așa îi păru lui Mitruță, dar Ion spuse ceva, însă el n-auzea nimic. Fratele care îl sprijinea de un braț îl lămurii: „Aproape nu înțeleg ce spune, i-o fi stâlcit și limba în gură, da poate i-o dezbătut și dinții. Anuța, făcu el spre fetița pe care Ion o ducea în brațe, abia suflă. Credeam că-i moartă, da a început a geme...”

Le ieși înainte mama Zinovia care se îngrozi de cele văzute și auzite. Le ieșiră în cale și alți săteni, căutându-și fiecare odraslele, înspăimântându-se de ce le povesteau copiii. Tocmai după trecerea ploii, Sava Hrinică se duse în câmp și se întoarse în sat aducându-l pe al lui Baban – cu capul spart, năucit de foame și de lovitura primită în creștet. Îi tot mulțumea lui Sava, spunând că n-o să-l uite până la moarte pentru că nu i-a fost lene și a venit să-l scoată din răzorul cela plin de apă în care înotau câțiva copileți ruți de surioarele lui Ion pentru a-i duce de mâncare vacii. Anume cu ei fuseseră surprinse de al lui Baban. Anișoara zăcu încă multă vreme și Zinovia, vecina, nu credea că mai scapă, biata. Nebunul cela i-o fi rupt câteva coaste. Dar a avut să trăiască și a scăpat de a devenit mai apoi fată mândră, cu vino-ncoace, spre mirarea tuturor.

... Pentru orfanii lui Condrat Ursu au fost grei anii care au urmat, dar așa ca primul și cel de al doilea an de după război nu s-a aflat nici unul. Abia au răzbit cu viață. Numai una Zinovia lui Sava Hrinică știa cum i-a scos pe ai săi și pe orfanii lui Ursu. De atunci tustrei – Ion și cele două surioare, i-au zis „mamă” laolaltă cu Mitruț și ceilalți copii ai lui Hrinică. Sava, bărbatul Zinoviei, era un om morocănos și cam încetinit la ale sale, prea chitit poate (unele din acele calități aveau să înflorească și în Dumitru, dar mai mult semăna totuși mamei) și se supăra adesea că-i dădăcește atâta pe vecinii ceia, că rupe bucățica de la gurile copiilor săi; dar ea tăcea și răbda toate ocările. Mai ales pe ale lumii ce nu înceta să toace pe seama ei că, chipurile, a găsit aur și argint în podul casei lui Ursu, iar orfanilor le dă câte un boț de mămăligă și câte o ceapă, că îi ține aproape că goi, în timp ce pe atunci când murise Condrat cu nevastă-sa, podul casei bătrânești gemea sub greutatea covoarelor, pânzeturilor, postavurilor și hainelor aduse de Condrat de la război. Unii spuneau că tatăl orfanilor, când venise de pe front, adusese două căruțe de tot felul de bunătăți, ba și un clopot de biserică, pe deasupra... Zinovia cunoștea de ce este în stare gura lumii și se străduia să nu pună la inimă vorbele ce se măcinau pe seama ei. Se mai lua, auzind cum orfanii spuneau „bade Sava” și „mamă Zinovia”.

De acolo, din casa bătrânească, Ion Ursu cu ajutorul lui badea Sava și a mamei Zinovia și-a măritat surioarele, de acolo a plecat la armată și tot de acolo s-a întors de pe Marea Neagră, unde fusese marinar. Zinovia l-a petrecut și l-a întâmpinat cu masa pusă și cu o vorbă bună de îmbărbătare.

Astfel a crescut Ion în necazuri, mereu cu gândul la o bucată de pâine. Gustoasă, negustoasă, dar cât mai mare. Mereu cu gândul la o hăinuță de vară, la alta – de iarnă, pentru surori: aceasta l-a făcut zgârcit, și ursuz. I-a deformat totul ce moștenise de la părinți și altoise apoi Zinovia lui Sava Hrinică. El care se trăgea din părinți isteți la minte și iubitori de cântece și vorbe de duh, la peste douăzeci și cinci de ani ai săi a ajuns să nu știe nici un cântec, aproape să nu poată dansa cu fetele în vatra satului, deși era înalt și voinic, poate prea deșirat peste vârsta lui. În general, toate îi erau mășcate și din cale-afară de mari: și capul, și nasul, și gura, dar mai ales palmele mâinilor ciolănoase și tălpile picioarelor... Crescuseră în voie pe când Ion umbla cu vitele pe imaș, lucra în colhoz, pe când își făcea serviciul militar la marină și după aceea, iarăși în colhoz, la fermă. Cu gândul la surori, la binele lor, Ion a uitat de sine. Crescute fără părinți, dar ținute din scurt de fratele mai mare, surorile au prins

mai multe pentru viața lor de la „mama Zinovia“ și de la școală. Ion, însă, trecea dintr-o clasă în alta în primul rând pentru că era orfan și ascultător.

Ajuns la vârsta de aproape treizeci de ani, trăind ca un burlac sadea, în casa vece îmbătrânită, deoarece lipsea mână de femeie, de gospodină care s-o îngrijească, Ion Ursu se căsătorise cu o fată din sat, orfană și ea, care de câțiva ani lucra la ferma de vite. Se luaseră, fiind amândoi chinuți de singurătate și nicidecum dintr-un sentiment mai omenesc, ca afecțiunea, gingășia, fiorul dragostei sau poate vreo văpaie de scurtă durată, ca un foc de paie. Despre Ion se spunea adesea că nu-i nici apă, nici uncrop – în sensul că nu e capabil de lucruri ceva mai serioase. Dacă i se poruncea să aducă un bolovan, îl căra în spinare fără să crâcnească. De aceea și casa părintească cu toate ce le avea în jur, considerată cândva o gospodărie de frunte în sat, acum stătea stingheră, nereparată cu anii.

Venirea tinerei soții înviorase întrucâtva viața din această casă. Florica, căci așa îi zicea, făcu ordine prin odăi, scoțând afară toate boarfele, hainele netrebuincioase, apoi vărui pereții pe dinăuntru și pe afară. „Să știi că s-o alege ceva din Ursu nostru“, nu le venea a crede unora, văzând cum matahala de Ion e pus să scoată totul din bârlogul cela din odăi, aproape neîngrijite de când se măritaseră surorile.

– Asta n-o să-l mai țină peticit, le răspundeau alții. Nu vedeți cum l-a luat din scurt, cum îl pune să care gunoiul de după ușă, adunat încă de anțart.

Ca de obicei, satul stătea de vorbă și n-aveai ce-i face.

– După ce și-a cătat atâta păr în palmă, spuse odată moș Văluță Andrieș, Ion Ursu și-a adus una care să-i țină de urât. Uitați-vă ce-i mai dă cu melița. Ba poate cântă...

Florica lui Ion avea o patimă stranie, căci cânta mai tot timpul, deși Dumnezeu o cam obișnuise când îi dăduse vocea, ba poate și auzul. Cum n-ar fi, dar atunci când lipsea Ion de acasă, gospodăria răsuna de cântece, care aduceau mai mult a jeluială, tânguire sau chiar bocet. Cânta și ea ce o fi auzit în copilărie, ce o fi deprins de la mamă-sa.

Ion nu știa de pasiunea nevastei sale, pentru că ea cânta mai ales în lipsa lui, când venea acasă în pauzele dintre mulșori, făcând ba de mâncare, ba dereticând, ba spălând câte ceva. Își antrena în voie coardele vocale și în grajdul ei, printre Joiene, când le hrănea ori le spăla ugerile, pregătindu-le de mulș. Acolo se afla în apele sale, căci nimeni n-o stingherea, nimeni n-o lua peste picior: vitele ca vitele, iar colega de muncă, o fată bătrână cu privirile ponciș, era cam fudulă de urechi (își pierduse auzul prin grajdurile fermei cu ferestrele lor mereu stricate și curenții de aer tălăzuind în voie). Florica era harnică, ridica coșurile cu nutrețuri pentru vite, până la instalarea adăpătoarelor aducea zeci de căldări cu apă și nu se plângea nimănui. Așa erau timpurile și nici o mulgătoare nu crâcnea. În primul an al căsătoriei venea uneori Ion să-i ajute. Florica îl mânca atunci din ochi când bărbatul ei sălta ușor pe umăr coșurile cu tăieței de sfeclă furajeră, amestecată cu pleavă sau șicică. Alteori toamna târziu sau iarna, rămâneau amândoi să mănânce ce se întâmpla pe lângă bucătăria fermei, unde se pregăteau rațiile și se fierbeau cartofi pentru animale. Scoteau din cazane câte o barabulă mai mășcată și o înfulecau așa, aburindă, frigându-și gâtlejurile și râzând prostește. Alături de câinii oploșiți cu zecile în preajma grajdurilor de vite și de porci, îndobitoceau și ei treptat.

Încetul cu încetul, colhozul ieșea din datorii, de aceea oamenii au început a primi ceva mai binisor pentru muncă. Dar rubla nu se ținea nici în buzunarul lui Ion, nici în cel al Floricai. Prin unele case de săteni mai strângători a apărut, în sfârșit, belșugul. Odată cu aceasta au pornit obiceiurile de a sărbători nunți cu sute de oameni, cumătrii peste cumătrii. Vița de vie fusese defrișată din primii ani ai înființării

colhozului, cică, n-aducea nici un venit, în gospodăriile lor țărani aveau puțini butuci. Prin urmare, băutura trebuiau s-o cumpere. Amintirea foametei era încă proaspătă, ravagiile ei se mai simțeau la fiecare pas, în fiecare casă și a cumpăra votcă ori vinuri prin magazine însemna a săvârși un adevărat sacrilegiu ori, cel puțin, a arunca banii în vânt. Pe atunci țăranul putea fi salvat de obiceiurile rele, cu urmări dezastruoase ce aveau să se înrădăceze mai târziu și pe aceste locuri.

Și iată că a însușit satul blestemata taină a fierberii basamacului din prune, mere, dar mai ales din sfeclă de zahăr. Înainte de fiecare nuntă, cumătrii ori altă sărbătoare gospodinele, păcatele lor, căci mai apoi toate se spărgeau anume în capetele lor, pregăteau în putine și butoaie tăietei care câteva zile dospeau răspândind în jur o duhoare de-ți cărneă nasul. Apoi fierbeu basamacul, turbăciunea, cum îl numise foarte nimerit unul chitit la vorbă.

Au început a umbla pe la nunți, cumătrii și Ion cu Florica. Nu prea dansa nici unul, nici altul chiar și atunci când se înfruptau mai vârtos din turbăciunea ce li se oferea. Ce-i drept, lui Ion îi trebuia o balercă cu vârf până să resimtă băutura, dar pe Florica o prindea repede. Și pornea să cânte împreună cu celelalte femei. De obicei nu știa cuvintele, dar nu se pierdea cu firea și o lua hăisa, intonându-le melodiile sale mârâite și jalnice. Dar asta nu dura mult, deoarece mesenii din jur voiau veselie și voie bună, de aceea porneau valuri de noi cântece săltărețe ori dansuri pline de foc, acompaniați fiind de câte un acordeonist, căruia numai rareori i se alătura și vreun prăpădit de țigan cu vioara, căci unde s-a văzut prin părțile noastre vreun sat mai răsărit fără sâmânță de țigan. Că țigan fără scripcă pe atunci nu exista. O știe toată lumea.

Cei doi și așa n-aveau copii. Nu le stingherea viața nici o grijă și treptat începură a pune la cale diferite scandaluri la ei acasă. Ba de vreo sărbătoare sau așa, fără nici o ocazie. Astfel Florica a mai prins o patimă, devenită nu chiar atât de rară și pe la noi – cea a băutului. Urâtă treabă când se cherchește zdravăn un bărbat, dar scârbos tablou când prinde a scruta fundul paharului o parte femeiască. Pe lângă un anumit belșug, de netăgăduit, bolile de oală în rândurile femeilor sunt astăzi la fel de răspândite prin satele noastre ca și cancerul. Asta mai lipsea la gospodăria și așa sărăcăcioasă, neîmplinită, a lui Ion Ursu. Cam tot de atunci au pornit și bățiile. Vecinii aveau teamă că într-o zi Ion o va omorî pe Florica. Ea părăsi munca la fermă, acolo cu mare greu rezista o femeie sănătoasă, cu atât mai anevoie una ce caută mereu în pahar. Apoi se puse parcă pe gospodărit grădina. Țărani din satele apropiate au început pe atunci a semăna grădinile cu mei pentru mături, pe care le târguiau bine de tot prin regiunile Ucrainei, ori ridiche, ceapă, roșii – cu mult mai timpuriu decât colhozurile. Orașele, orașelele din apropiere mereu erau în creștere, înghițeau neșăgios totul ce li se aducea – de la roșii până la cele mai neînsemnate zarzavaturi, ca morcovul, pătrunjelul, mărarul, țelina și câte alte crudități ce se găsesc pe lângă casa unor vrednice gospodine.

Parcă se mai prindeau careva bănișori și de ei, dar se topeau tot atât de repede cum apăreau. Iar într-un an lui Ion îi încolți în gând o idee ce îl luminează la față: „Măi femeie, să păstrăm ce avem pus la o parte și mă duc să mai câștig cu oamenii...” „Că vă așteaptă pe acolo unde vă veți duce... cu colacii în coadă. Mor ei de dorul vostru”, îi răspunse ea în tonul tuturor vorbelor ce se pronunțau în casa lor. „Fa, nu-i lucru de șagă, avem casa asta bătrânească ce se prăvale mâine-poimâne. Ar trebui să punem la cale și noi, ca oamenii, o căsuță mai ca lumea. Tot omul e dator să facă în viața lui o casă. Uite că numai noi și cu Dumitru Hrinică rămânem în urmă și trăim în niște dărăpănături”.

Era un început de vară potopit de verdeață și flori, iar ei stăteau pe prispa casei bătrânești. În ultima vreme Ion încetase s-o mai bată, după ce la începutul primăverii o snopise rău, încât două săptămâni abia se mișcase în jurul plitei. Se ogoi parcă și ea, se vede că Ion îi băga frica în oase. Dintr-o pornire sinceră de a avea și ei un cuib al lor, făcut de mâinile proprii, își dădu consimțământul.

– Am auzit că în toamnă Dumitru Hrinică toarnă fundamentul.

Ion ridică din umeri.

– Ce fundament, femeie, că Mitru n-are o pereche de pantaloni ca lumea pe el!

Florica vru să-i răspundă că Dumitru Hrinică are nouă baiere la pungă, dar nu-i convenea: s-ar putea să-i reamintească de deprinderile ei mai vechi, când cumpăra prin sat holercă în loc să-și coasă o cămașă, o fustă ori soțului o pereche de pantaloni, de aceea se mulțumi cu o înțepătură la adresa vecinului:

– Ca să fumeze, culege mucerile de țigări de pe drumuri...

– Și ce te doare pe tine? Apoi își aminti ceva și protestă: Cât știu eu, Dumitru n-a fumat în veacul lui.

Lui Ion nu-i plăcea niciodată să audă vorbindu-se de rău despre ai lui Hrinică. În copilărie, bătrânii îi fuseseră ca părinți adevărați, au dat bucățica de la gură pentru a nu-i lăsa să moară pe vecinii lor orfani. Se ridică și intră în tindă. Pășii peste pragul ușii de la intrare, de fiecare dată Ion se pleca mult ca să nu-și lovească creștetul capului și asta îl înfuria mereu. Dacă era amețit, mânia ca o fiară și Florica știa că nu scapă fără câțiva zdupaci care o așterneau la pământ. Acum era treaz și el își feri precaut capul.

– Pleacă o brigadă în Estonia și m-au îndemnat și pe mine, reluă el firul vorbei începute afară, atunci când veni în casă și Florica.

Când era tulburat de ceva, Ion se întindea pe pat și obișnuia să aprindă o țigară. Floricăi nu-i plăcea fumul de tutun, dar știa că nu-l mai face să-și lase năravul de a duhăni în casă. Acum îl vedea emoționat, cum rar i se întâmplase vreodată. Știa că Ion nu-i prea umblat în lume, aproape că nu părăsise satul până atunci.

– Ș-am să te las de capul tău, femeie, zise el furat de gândurile lui înnegurate.

– Cum „de capul meu”? întrebă ea, neînțelegând. Ce-s copil?

– Mai rău! Și trase adânc fumul în piept. Nu te-am prevenit să nu se mai repete...

Să nu faci din casă grajd!

Florica tăcea. Acum înțelese ce-l frământă. Cu inima deschisă se apropie de el și, dintr-o pornire aproape necunoscută până atunci, vru să-l mângâie, să-i treacă degetele prin chică.

– Ori ai uitat cum te căinai?...

În casă se lăsa întunericul, iar focul țigării îi lumina pentru un moment obrazul butucănos și nebărbierit. Ea se retrase puțin, cutremurată de amintirile încă proaspete.

– N-am uitat...

– Apăi, mă duc... peste câteva zile.

Surse de câteva ori la rând din mukul țigării ce-i frigea degetele și tocmai după aceea îl aruncă în gura sobei. Femeia urmări cu privirea traiectoria mukului strivit care mai fumea încă și se cutremură. Avea frică de omul acesta, de pumnii lui grei ca niște bolovani de piatră și privea la mukul țigării strivit de degetele lui butucănoase ca la o prevestire... Continua să steie în picioare, acolo, lângă pat, cu gândurile aiurea, ori, mai bine zis, fără gânduri, așteptând să-i audă glasul, să afle ce pune la cale, dar el tăcea. Vroia ca ea să-i răspundă? Ce? Nu știa. Pur și simplu, n-avea idee ce ar trebui să zică. Când mâna lui o căută ca s-o apropie, ea, cu mintea năucită de un gol umplut

numai de o frică neputincioasă, de o repulsie și de nimic mai mult, se cutremură toată și îl rugă să aprindă lumina.

– La ce-ți trebuie? Vino-ncoa.

Și când o prinse cu amândouă mâinile, ea se lăsă frântă, frământată, în voia bărbatului ce o lua cu forța. Începură s-o doară vânățiile vechi de acum o lună. Carnea, oasele nășadite dor timp îndelungat. Sufletul nășadit poate că nu se cicatrizeze niciodată. Se schimonosi la față și cu mare greu își reținu lacrimile. O înăbușea ceva în piept și nu-i ajungea aer, iar el o frământa ca pe o petică, fără să-i pese, și abia într-un târziu își dădu seama că ceva nu e bine cu nevasta lui.

– Ce ai?

– Mi-e rău. Lasă-mă să răsuflu...

– Cum, ți-e rău? De ce?

– Nu știu...

Asudat și cam furios, el se depărtă și nu mai insistă cu întrebările. Îi ascultă respirația grea, întretăiată. „Ce o fi găsit-o? Poate-i grea și nu știe. Cine-o fi învățat-o, dacă n-o ține minte pe maică-sa? se gândea el cu amărăciune.“

– Fa, tu poate...

Și n-a știut cum s-o întrebe, socotind că aceasta-i prea înjositor pentru un bărbat.

– Nu, n-am nimica...

Și o ură amestecată cu ceva vag, nătâng și tâmp porni de undeva de sub lingurică și i se răspândi lui Ion în tot corpul. „Asta nu mai naște. Și-a băut darul...“ Îi ascultă răsuflarea tot mai regulată și reflectă în continuare: „Cine știe ce gânduri o mai bat pe ea, biata... Mai ales după atâtea bătăi...“

Și a vrut s-o mângâie pe creștet. Și iarăși ea se cutremură toată. „Ca un câine bănut, se gândi Ion. Vai de ea, sărmana!“

Și îi trecu palma cât lopata peste frunte și peste creștet, îi netezi apoi umerii, sânii, coapsele. O simți încordată și atunci îi vorbi:

– Nu așa, ca să nu te mai doară, pe unde te-am nășadit... Tu să nu crezi că eu...

Jumătăți de cuvinte... Ea putea crede orice, dar îl văzu cuprins de un fel de gingășie și nu i se păru chiar atât de respingător. „Ce l-o fi găsit? Parcă nici nu-i cel de totdeauna.“ Pricepea că-i abătut de gândurile lui, că el va pleca, iar dânsa va rămâne singură în toată căsoaia asta dărăpănată. Asta o înfricoșă nespuse de mult. De ce? I-ar fi împărtășit lui temerile sale, dar între ei nu se obișnuia așa ceva. Și iarăși nu înțelegea de ce să nu-i spună și lui ce gânduri îi dădeau târcoale. „Poate că ar râde de mine...“ cugetă ea în sine așa. Și se ridică în creștetul capului, sprijinindu-se într-un cot, după ce îi descheie cămașa, îi puse mâna pe piept. Apoi își lipi urechea de coșul pieptului și tocmai se înspăimântă: de acolo răzbăteau niște zgomote, foșnete asemănătoare cu vuietul și larma scoasă de batoza colhozului la care lucrase când era încă fetișcană fragedă.

– Ce auzi? Întrebă el râzând, ceea ce o făcuse să ridice brusc urechea. Ce-ai căpiat? Ha-ha-ha!

Florica îl gădila și o strânse lângă el, dar mai moale, cu oarecare tandrețe:

– Nebuno, eu n-am știut pe nimeni...

A vrut să continue, dar i se făcu rușine. „Ei, n-am cunoscut nici o femeie și ce? Ce m-a apucat să mă spovedesc? Dacă mă înțelege greșit și își bate joc de mine?... De ce să-și bată joc?“ Ar fi vrut să-i spună cu cuvintele sale, așa cum îl ajungea capul, că abia acum, după câțiva ani de căsnicie, înțelege că trăiesc ei nu așa cum ar dori, nu ca alții, fie ca Nicu și Maria, că nu procedează de loc bine când o bate, numai că și ea trebuie să se lase de năravurile celea rele de a cumpăra holercă și a bea. Mai bine s-ar

apuca să facă o pereche de haine noi, să fie în rând cu lumea, să-și dureze o casă nouă acum, când sunt încă în puteri. Că mâine – cine știe? Poate le apare un copil și atunci n-o să-i încapă timpul pentru construcții și alergătură prin toate părțile și ar mai fi vrut să-i spună că o să tânjască după ea. Dar nu-i spuse nimic din toate acestea. Numai oftă. Tăcea și ea. Apoi prinse a-l mângâia și a chema dragostea, așa cum știu femeile, neinstruite de nimeni. Știu ele de la natură, dintr-o pornire ce se cheamă poate patimă, poate chiar dragoste, ba poate nostalgie, dor de dragoste. Cine să știe? Și s-au iubit atunci ca niciodată, ca după o despărțire de mai multe zile, ca două ființe ce și-au dus dorul, dar trăiau pe țărmuri diferite. Într-un târziu, sleit de vigoare, el căzu într-o amorțeală soră cu visul, reveria, cu somnul dulce de adolescent în zorii zorilor. Se trezi că instinctiv își mângâia nevasta, iar ea îi spunea ceva nedeslușit, și el știa că îi vorbea lui și că aceste frânturi de cuvinte trebuiau să însemne ceva plăcut, ceea ce n-auzise încă în viața lui. Și atunci când, petrecându-i palma peste obraz, a simțit că i se preling lacrimi, el se ridică repede, neașteptat de ager pentru constituția lui, și o întrebă sfielnic:

– Ce s-a întâmplat, Floare?

Aceleași cuvinte de mai înainte, aproape același, dar cu alt glas, cu altă intonație.

– Nimic, totu-i bine, răspunse ea cu o voce în sărbătoare, căci numai nuanțele aveau rost. Cuvintele, frazele fuseseră pronunțate de atâtea ori, dar n-aveau nimic comun cu cele de acum. Totu-i bine, și îi răsfiră ușor chica de la tâmpile cu brațele ei moi, abia atingându-i pielea, și lui i se păru că îl descântă, că-l vrăjește și că îl adoarme. Totu-i bine, repetă ea încă și încă o dată. Doamne...adăugă ea atunci, ce proști mai suntem și noi!

– Cum proști? făcu el buimac, deși undeva în sinea lui îi dădea dreptate: „De ce suntem proști!”

– Parcă ni s-a deschis o poartă pe care n-am intrat până acum... Doamne!... Suntem și noi oameni și parcă nici n-am știut, și își vârî fața în pieptul lui năclăit de sudoare.

„Suntem și noi oameni și parcă nici n-am știut”, repetă el în gând, absent și, totuși, foarte prezent la toate – cu trupul, cu sufletul. Dar până la sfârșit n-o înțelegea, însă n-o întreba nimic. Ea continua să plângă, apoi, treptat, se liniști. Luă niște rufe și îi șterse pieptul, apoi îi șterse fața... Atunci ar fi vrut să-l roage să nu mai plece nicăieri, că și-or găsi ei cumva de lucru și în sat pentru ca să se înțolească cât de cât, că acum, mai ales acum, când s-au regăsit și ei, în sfârșit, după atâta vreme de trai pe băjbăite, n-ar trebui să plece nici într-un fel și s-o părăsească ca un străin, ca pe o străină. Dar nu-i spuse nici ea nimic, și tot dintr-o rușine prostească, să nu creadă el cumva că ea vrea s-o mai frământa, să-i trezească și să simtă ceea ce nu mai simțise și nu i se mai întâmplase niciodată în viață...

... Când Ion se trezi, Florica trebăluia prin ogradă. Cuptorașul din fața casei scotea rostogoale de fum, pe plită se auzea prăjindu-se ceva. Mirosul plăcut de mâncare ajunsese până în casă, ori numai și-l închipui, și el se întinse cât era de lung, încât îi plesniră toți mușchii și oasele. Sări apoi drept în picioare cu o sprinteneală demult uitată, ieși în ogradă, unde se spălă improșcând cu apă până departe și mugind ca un taur.

Poate pentru prima dată de când se luaseră Florica îl privi uimită, cu seninătate.

Arhiva Bucovinei

DIN ARHIVA FAMILIEI MORARIU: CURSUL VIETȚII MELE

(continuare)

de Constantin Morariu

LA ȘCOALA DIN SAT

Cu toată frica de varga de mestecăn și de gărunțele de hrișcă, în sfârșit am trebuit să merg și la școală.

Într-o dimineață tata a înhămat calul la căruță, vrând să meargă cu mama la târg. Văd că mama mă îmbracă și pe mine cu haine nouă-nouțe, îmi pune după grumaz o trăistuță în care era o carte, și începe a-mi spune cu blândețe că de acum am să fiu școler cuminte, harnic, de treabă și să caut să mă port bine. Când am ajuns lângă casa lui Costan a lui Manoli, în care era școala, tata m-a dus în casa ceea plină de copii. Chiar atunci și preotul Ștefan Comoroșan își aduse la școală doi copii și, arătându-ne pe un domn negricios, înalt și voinic, ne-a spus că acela-i domnul învățător, de care trebuie să ascultăm. El se cheamă Vasile Rac. Nu știu din ce pricină Rac m-a pus într-o după-amiază pe laiță și mi-a tras trei vergi.

În anul al doilea școala fu strămutată în casa șvabului Lauer. De acolo, într-o iarnă grea, cum veneam acasă pe cărarea din grădina lui Axenti împreună cu surorile Casandra și Domnica, eu am lunecat și m-am scufundat în omăt până-n gât. Surorile, mergând înainte, n-au auzit strigătul meu după ajutor. Ele, abia la glasul mamei de pe prispa casei noastre, s-au întors de m-au scos din nevoie. Tot la Lauer, Rac a vrut să mă bată a doua oară, eu însă atâta am țipat și m-am zbătut, până ce el m-a lăsat. A doua zi n-am mai mers la școală, ci împreună cu Ștefan, colegul meu și fiul megieșului nostru dascăl Ionică Grigorovici, ne-am ascuns la dânșii în fânul din podul grajdului și am stat acolo până ce am socotit că băieții vor fi ieșit din școală, apoi ne-am dus și noi acasă. De frica învățătorului am ocolit așa multă vreme școala, ascunzându-mă în gaura unui copac găunos din grădina Măgoaiei, unde îmi clănțăneau dinții de ger, până ce tata m-a prins cu ocaua mică, m-a dus iar la școală și l-a rugat pe învățător să nu mă mai bată, că m-a bate el singur, numai să-i spuie ce am greșit.

În anul al treilea școala fu din nou strămutată în casa lui Nică Loghin. În locul lui Rac a venit învățătorul Gheorghe Bocancea, la care am învățat doi ani.

LA ȘCOALA NORMALĂ CAPITALĂ DIN SUCEAVA

Acolo tata m-a dus în 1866. Am fost primit în clasa a patra și eram în gazdă la fratele bun al tatei, unchiul Constantin, profesor de religie și de limba română la gimnaziu. Unchiul *Costachi*, cum îi ziceam noi, locuia la cojocarul Ghiță Buleandra – de lângă mănăstirea Sf-lui Ioan cel Nou. Fiind văduv, el o luase la sine pe văduvita sa mamă, bunica mea Maranda, și ne ținea în gazdă; pe vărul meu Mochie, fiul unui frate mai mic al tatei, pe mine și pe cumnatul său Ioan Cosovici, student în clasa a șaptea gimnazială și instructorul meu. Preotul Comoroșan, fiind sfădit cu unchiul Nicolae, tatăl lui Mochie, l-a botezat pe acesta, în absența părinților săi, cu acel nume neîndătinat, pe care însă părinții și familiații l-au schimbat în Vasile. Vasile era în clasa a doua gimnazială.

Câtă părere de rău simțeam eu în timpul cel dintâi al petrecerii mele în strămoșia din ograda și grădinița lui Ghiță, și cât de greu îmi mergea la școala cu limba nemțească, în care erau predate toate obiectele, afară de religie și limba română! Tot timpul, cât directorul Mitkiewicz ori învățătorul Kodakowski ori alt învățător propunea ceva, eu mereu îl întrebam pe colegul meu Ștefan Grigorovici, care venise cu câțiva ani mai înainte de mine la Suceava și lângă care ședeam în laiță: Ce zice el? Ștefan îmi răspundea să-l las să asculte, că mi-a spune mai pe urmă. Am reușit însă și în semestrul întâilea și în al doilea. Înainte de sfârșitul semestrului de vară, directorul mi-a spus că nu mă lasă la gimnaziu, dacă nu voi face examenul din toată gramatica nemțească. Făcându-l, am sfârșit bine școala normală la vârsta, cum spunea testimoniul, de $2\frac{2}{12}$

AMINTIRI DIN TIMPUL STUDIILOR GIMNAZIALE

În 1867, unchiul Costachi și-a mutat locuința de la Ghiță Buleandra în casa vecină a fraților comercianți Costachi și Nică Roșu. Acolo împreună cu Mochie-Vasile am stat în gazdă până la 1869, când unchiul s-a strămutat la Cernăuți, fiind numit profesor de teologia morală la Institutul teologic.

În decursul celor trei ani cât am fost în gazdă la unchiul Costachi, Vasile și eu tăiam lemne, aduceam apă de la Șipot cu cofele în mâini ori pe coromâslă, măturam și ștergeam colbul prin odăi, spălam podelele, curățeam încălțămintele unchiului și ale bunicii, frământam pâine, spălam blidele, frecam cuțitele, furculițele și sfeșnicele, mergeam în târg după toate cumpărăturile, iarna căram lemne prin odăi și făceam foc în sobe, mai pe scurt lucram tot ce trebuia, căci bunica nu avea slugă și era slabă, abia putea griji de fiertul bucatelor. Și, cu toate acestea, eu la școală mă țineam bine, ba aveam timp și de bătut mingea pe dealul de lângă Cetate, ori în poiana de lângă apa Sucevei, ori în *valea numită a Studenților* de lângă cimitirul Sf-lui Ioan cel Nou, ori de mers la scăldat etc... Unchiul, deși era foarte bun la inimă, totuși ne ținea în asprime și nu o dată ne bătea. Când mă bătea pe mine, numai ce-o auzeam pe bunica: „*Lasă-l săracu, lasă-l că vezi că-i slab!*” Și-n adevăr, eu eram numai pielea și ciolanele, deși nu aveam nici un defect. Începând însă de la clasa a cincea a mă exercita în localul

de gimnastică de lângă grădina călugărului Fatachi nu numai la orele fixate ale profesorului Balzer, ci de multe ori și noaptea, pe lună, împreună cu colegul meu Modest Avram, în clasa a șasea eram <de> acum așa vânjos, încât toți colegii aveau respect de mine.

În clasa a patra gimnazială am primit un stipendiu de 84 florini pe an din fondul religionar, și l-am păstrat până ce am sfârșit gimnaziul. Pe atunci studenții din clasele superioare aveau o societate cu o bibliotecă de felurite cărți și foi românești. Ei m-au primit și pe mine membru, și abia de atunci am început mai cu temei a mă dezvolta în limba maternă, așa încât colegii mei de clasă, la prilejuri festive, de pildă la maialuri, ori când trebuia să-l felicităm pe vreun profesor român de patronul său, pe mine mă însărcinau cu ținerea orațiilor. După ce am părăsit gimnaziul, societatea studenților a fost nimicită de românofagul director Limberger care a sechestrat toată biblioteca ei.

Fiind vorba de prilejuri festive, nu pot să nu amintesc de balul ce noi, septimanii, l-am aranjat în sala hotelului Langer sub conducerea profesorilor. Jucasem mult în noaptea aceea, dar când am auzit întâiași dată pianisima introducere la melodiile cotilionului, executată de orchestra neuitatului kir Grigorie, care parcă și acum o aud ca pe un plâns duios în depărtare, m-au umplut lacrimile și a trebuit să mă retrag într-o odaie laterală, ca să nu mă vadă lumea. Jucat-am apoi și cotilionul acela, și drept amintirea cea mai plăcută mi-au rămas melodiile lui, <pe> care le-au deprins de la mine și copiii mei. A, cât de dragă mi-a fost și-mi este muzica! Eram, pare-mi-se, în clasa a doua ori a treia gimnazială, când mi-am cumpărat o piculă și, fiindcă nu aveam pe nimeni să mă povățuiască, am început a cânta pe mâna stângă. Mai târziu, colegul meu, flautistul Hlauschke, mi-a dăruit un flaut vechi, dorind să cântăm împreună duete, eu însă nu mă puteam folosi de clape. În 1874, pe când eram în seminariul din Cernăuți, unchiul Costachi mi-a procurat din Viena un flaut anume pentru stângaci și am învățat cu Ciprian Porumbescu a cânta bine pe note, dar la dexteritate n-am ajuns. Chiar de aceea știind câtă mângâiere îi dă omului muzica, n-am cruțat pe urmă nici o jertfă pentru instrucțiunea muzicală a copiilor mei. Astfel, am ajuns să avem în casa noastră o orchestră întreagă, cântând fiul meu Victor din vioară, Aurel din flaut și din mandolină, Leca din violoncel și din ghitara, și fiicele, Victoria și Elvira, din pian.

Ca gimnazist am avut o unică întâmplare cu urmări neplăcute. Eram în clasa a cincea și în gazdă la jupâneasa Botezat de lângă biserica Mirăuților împreună cu Mochie, Ștefan Grigorovici și cu Alecu și Vasile Comoroșan, tuscinci din Mitocul-Dragomirnei. Într-o zi, spre o duminică sau sârbătoare, ce ne plesnește prin cap, hai să mergem la Burdujeni, că acolo e vin bun și ieftin. Septimanul Alexandru Popescu, cel mai zdravăn dintre toți studenții, se pune în fruntea noastră și ne pornim. Am benchetuit în Burdujeni toată noaptea la o nuntă și de către ziuă ne-am întors acasă. Denunțându-ne cineva, directorul ne-a luat la cercetare, și eu am fost închis patru ore în clasa a patra. Neuitatul meu profesor Ieronim Muntean mi-a dat cu acel prilej o povață bună, în urma căreia mi-am mutat cvartira în casa părintească a colegului meu Modest Avram, și de atunci nu m-am mai împiedicat de nimic.

În vacanțe munceam de-a valma cu părinții și cu surorile la orice era de făcut, dar lucrul cel mai drag îmi era cetitul. Iftimie Grigorean, eminentist și cu două clase înaintea mea, era așa de sărman, încât în vacanțe n-avea la ce merge acasă la părinții săi, ci se susținea în Suceava cu meditații și cu rezervele din un stipendiu de 120 florini anual din fondul religionar. În cvartira aceluia foarte tânăr și însuflețit român care, după ce a sfârșit studiile universitare la Viena și a fost ofițer, a răposat în 1876, se afla

biblioteca societății studenților. Duminica ori sârbătoarea, după sfânta liturghie, legam într-o basma pâine, brânză, unt, ouă, slănină și cu legătura în mână mergeam pe jos până la Suceava, îmi deșertam basmaua la Grigorean și mi-o umpleam cu cărți din biblioteca numită. Zile întregi de peste săptămână ședeam apoi întins pe iarba din pomățul casei noastre și ceteam. Nu pot uita ce impresie adâncă au făcut asupra mea scrierile lui Vasile Alecsandri.

Amintirile cele mai plăcute mi-au rămas de la profesorii gimnaziali Tarasius Lucyk, dr. Blasius Knauer și Johann Kziz (Kșiș), întâiul de latină și greacă, ordinarus de la clasa întâi până, inclusiv, a treia; al doilea de istoria naturală în clasele 1-a, a 2-a, a 3-a și a 5-a; al treilea de greacă în clasa a 8-a. Câtă silință își da bietul Lucyk să înțeleagă fiecare elev, și cât de clare erau în clasa a 3-a lecțiile lui din grecească, care le scria pe tablă. Când ajungea cu scrisul în josul tablei, îngenunchea ca să nu piardă timpul cu ridicarea ei, apoi se scula plin de sudori, se ștergea cu batista și repeta cu noi lecția. După temelia, ce am primit-o de la atât de zelosul profesor, greceasca mi-a fost în tot gimnaziul o jucărie. – Cât de înțelepțește proceda și dr. Knauer cu obiectul său. Dacă un elev nu avea planta în mână, el nici nu-l examina, deoarece ne spusese din capul locului că vom studia plantele în ordinea în care ele primăvara încep a răsări din pământ, și așa dară, la examinat, fiecare trebuie să le aibă înaintea sa. Și cu câtă duioșie ne îndemna el să învățăm: „*Învățați, învățați botanica, că ea e mare mângâiere pentru viață. Uitați-vă la mine, eu sunt acuma cărunț și nu o dată întâlnesc în primblările mele cutare sau cutare plante și îmi aduc aminte de timpul din tinerețe, când le studiam*“. Așa grăind, lacrimile îi curgeau pe față. – Nu voi uita niciodată, cu ce deosebită plăcere, cu ce farmec am învățat eu botanica. Nu greșesc dacă afirm că asemenea cu dorul acela sfânt, cu care un tânăr grăbește la logodnica sa, așa alergam eu în zilele în care mă preparam pentru lecțiile din botanică, în poiana cea mândră de lângă apa Sucevei la dragile mele flori, și nu învățam numai lecția dată, ci tot ce întâlneam în cale și aflam descris în carte. Eram în semestrul al doilea în clasa a doua la ultima oră a lui Knauer. El îl cheamă la catedră pe primul eminentist, ovreul Weinbach, îi dă bățul său în mână și îi spune să arăte pe tablele de pe pereți toate plantele ce le învățasem și să le numească cu numele nemțesc și latinesc. Weinbach, nenumind o plantă, profesorul îi ia bățul, îl pune pe planta aceea și întreabă: Cum se cheamă planta asta? Cel întrebat nu răspunde. Profesorul se întoarce și întreabă toată clasa: Cine știe? Nerăspunzând nimeni, eu scot planta din vraful ce-l aveam înaintea mea și zic: *Linaria vulgaris!* Knauer m-a chemat apoi pe mine de am urmat cu numirea plantelor până la sfârșitul orei. Venind în ziua aceea acasă de la școală, unchiul Costachi m-a întrebat: „*Ce-i, măi, tu ești așa bun botanist? Că chiar acum a fost clasificarea și Knauer ți-a dat nota «excelent» și tare te-a lăudat*“. Și astăzi, după 57 de ani, eu știu mai toate numele plantelor ce le-am învățat, mai ales cele latinești, și am în adevăr mare bucurie și mângâiere, când le văd și îmi aduc aminte, cu câtă dragoste le-am studiat. Nu pot iarăși uita, cu ce zel deosebit își dezvoltă eminentul pedagog Kziz explicările sale, numai ca să le înțeleagă toți elevii, și cum de bucurie îi străluceau ochii prin ochelari, când vedea că regula explicată o înțelege fiecare. Câtva timp înainte de examenul de maturitate bunul profesor ne spuse cam așa: De acum nu ne vom mai ocupa cu lecții, ci am să vă aduc feluriți autori greci și vom proba, cum are să meargă la matura, ca să nu aveți frică. Și, Doamne, nici să nu vă fie frică că lucrul nu-i așa de greu. Ora viitoare parcă îl văd cum intră în clasă cu un vraf de cărți subsuoară, le pune pe catedră, ia una, o deschide și vine la mine zicând: „*Ei, Andrievici, tradu-mi locul acesta!*“ Eu citesc, traduc și el îmi zice zâmbind: „*Apoi vezi, vezi, dacă-mi răspunzi așa la matura, eu voi fi deplin mulțumit!*“ Câtă părere de rău

am simțit, când după câțiva ani am auzit că bietul Kziz, într-un acces de nebunie, și-a tăiat gâtul cu un brici, murind pe loc.

Amintiri plăcute mi-au rămas și de la ceilalți profesori gimnaziali, de la cateheții Beldean, Vorobchievici, Grigorovici, de la matematicianul Nosievici care, ca profesor și de cântare, ne iubea așa de mult, pe mine și pe colegul meu Ștefan, fratele colegului meu seminarial de mai târziu, Ciprian Porumbescu, pentru vocea noastră sopran – de la germanistul Ștefan de Repta, istoricii Rohrmoser, Krikawa, Samuil Isopescul, filologii Muntean și Zelina, matematicianul Dimitrie Isopescul și de la ceilalți. De la directorul Limberger însă mi-a rămas amintirea cea mai urâtă. Cu zoologia lui în clasele a șasea el era un pedant nesuferit, un adevărat ucigaș de spirit și pe elevii români îi prigonea sistematic. Mergea legănat, grația târăgănat, rupând și accentuând fiecare silabă, se uita pe sub ochelari, încât îți era lehamite să-l vezi, și, numai un cuvânt să nu-l fi pus la locul dorit de el, erai osândit. La examenat chema totdeauna trei elevi lângă catedră. Cine avea norocul să fie întâiul chemat mai scăpa cum scăpa, iar ceilalți doi de regulă erau pierduți. Căci pentru un clenci, în care se încurca întâiul, numai ce auzeai: Sequens secundus, sequens tertius! Trei clenciuri, fără răspunsul dat după cheful pedantului, erau de ajuns să zici: Adio, notă prielnică. Puteai să știi toată zoologia ca tatăl nostru, puteai să te muncești din răspuțeri, cum mă muceam eu, desemnând cu creionul într-un caiet toate animalele după lecțiile pedantului, ca astfel cu atâta mai ușor să-mi pot aminti chipurile desemnate, nu ajuta nimic, erai dojenit la conferință și amenințat cu notă rea în testimoniu. Eu totdeauna am fost chemat lângă catedră tertio loco, deși după alfabet eram primul în clasă, și numai cu mare greu am căpătat în amândouă semestrele nota *suficient* și mi-am mântuit stipendiul. Limberger era și mușcător. „Ian spune-mi Prelipcean“ – l-a întrebat o dată pe acel sărman coleg al meu îmbrăcat cu haine vechi și cam necurate – „au păduchii și aripi?“ – „Nu!“ – „Un noroc“ – zice Limberger, râzând sarcastic – „că de altfel ei ar zbura de pe oamenii murdari și pe cei curați“. Iar altui elev român i-a zis: „D-ta cetești gazete valahe; dacă însă cetești gazetele valahe, apoi du-te la Valahi, a!“ Limberger a nimicuit, cum am spus, societatea și biblioteca studenților români.

În decursul tuturor studiilor mele n-am simțit pentru nici un examen atâta greutate ca pentru matura, după cum se cerea ea pe atunci. Și pe când eram în toiul luptei cu istoria lumii, matematica, fizica etc., într-o zi capăt de la unchiul Costachi o epistolă, în care îmi spune că comisia de recrutare e la ușă, deci să merg la cumnatul său, preotul Cornel Cosovici din Suceava, căruia i-a scris cu de-amănuntul ce e de făcut ca să nu fiu recrutat. Pretorul m-a trimis la medicul Knezner să mă cerceteze și acesta mi-a spus că nu-mi lipsește nimic, de aceea să muncesc mult cu învățatul și să fumez, ca să par slab înaintea comisiei. Am urmat sfatul și am scăpat de recrutare. Dar, fiind prea slăbit și având încă mult de lucru pentru matura, deși doamna Höhny, la care locuiam împreună cu trei fii ai parohului Tarnavschi din Buniți, era foarte bună gospodină, totuși mi-am acordat prânzul și cina la un ospătar șvab, la care beam și câte un păhăruț de vin sau de bere.

În noaptea dinspre ziua examenului n-am avut de fel somn liniștit, ci mereu am visat formule matematice, cifre de ani din istoria universală etc... A doua zi dimineață, doamna Höhny ne-a adus dejunul și colegul meu, Mihai Tarnavschi, l-a sorbit, eu însă m-am dus de am băut la ospătarul meu un mic păhărel de vin ca să prind curaj, apoi am mers la gimnaziu, unde toți colegii m-au întâmpinat în drum înaintea porții din fața bisericii Sf-lui Dimitrie, zicându-mi să fac, ca primul după alfabet, început bun. Cum am intrat în clasa de examenat, nici n-am apucat a mă pune pe bancă, căci profesorul Isopescul m-a chemat la matematică. Am răspuns bine din

toate obiectele, numai inspectorului Marek i-am rămas dator cu singura întrebare: În care an a fost expediția lui Napoleon cel Mare la Moscova?

Sfârșindu-se examenul în aceeași zi după-amiază și comunicându-mi-se rezultatul, după câteva zile m-am dus acasă la Mitoc ca să petrec vacanțele în liniște. Liniștea însă era departe de mine. Dormeam în fânul din podul grajdului și nopți întregi până la revărsatul zorilor de ziua somnul fugea de mine din pricina gândurilor la soarta ilitică a neamului nostru, la nesfârșitele nedreptăți și nevoi suferite de acest neam din partea străinilor. „Adevăr zic în Hristos, nu mint“ (Rom. 9,1). Da, e adevăr sfânt că nici o durere nu m-a muncit cu atâta necruțare în toată viața, ca durerea de starea cea de tot tristă a bietului nostru popor. Durerea aceasta am mărturisit-o în articolul intitulat *Din Bucovina* și publicat în „Familia“ din Budapesta, anul 1877, pag. 166, unde ziceam cu tot avântul juvenil: „*Pătruns până în atomul cel mai subtil al inimii mele de nemărginită iubire către patrie și națiune..., cu amărăciunea și durerea lui Ieremia voi să deplâng starea cea mizeră a poporului român bucovinean, voind a atrage prin aceasta și pe alții la compătimire și îndurare; cu entuziasmul și bucuria lui Arhimede voi să strig din răsuputeri 'beureca!', când voi vedea vreo rază de îmbunătățire acestei stări mizere, sperând că strigătul meu debil va pătrunde măcar urechile unora; în urmă cu energia și cu curajul lui Muciu Scevola voi să-mi bag mâna în flăcările patimilor și răuițărilor ce înrăuresc asupra acestui popor direct sau indirect, cauzându-i și preparându-i astfel ruinul*“. Și dacă durerea aceasta va fi dovedită prin toată viața mea ca fapt real, departe să fie de mine gândul de a mă lăuda, deoarece am absoluta convingere că am fost numai unealtă în mâna puterii, căreia am fost silit să-i urmez numaidecât, și de aceea zic: „Cine se laudă, laude-se în Domnul“ (2 Cor. 10,17). Într-o noapte de nesomn ca cele amintite, am auzit spre ziuă că tata s-a sculat foarte dimineață și s-a dus cu mama la târg, apoi am adormit. Dar după câteva ceasuri cumnatul meu Nicolae Coclici mă trezește, spunându-mi că unchiul Costachi de la Cernăuți a venit la noi și mă așteaptă în casa mare. M-am sculat, m-am grijit și am intrat la unchiul, dându-i bună dimineața și sărutându-i mâna. El însă în loc de răspuns se tot primbla și se uita când la grindă pe care erau cărțile tatei, când la șipurile ce le adusese și se aflau pe masă, zicând: „Aș bea un păhar de cinste și nu știu pentru ce!“ Eu am înțeles ce vrea și i-am arătat testimoniul de maturitate, iar unchiul mi-a zis: „Se vede că ai fost la mine în gazdă“, și, citind testimoniul, a mai adăos: „Da, mi-a spus și inspectorul Marek că ți-a succes examenul fără nici o piedică“.

Unchiul a petrecut atunci în Mitoc trei zile, vizitându-și frații și pe parohul. Înainte de a se întoarce la Cernăuți din pricină, cum spunea, că Consistoriul i-a dat manuscrisul din Dogmatica profesorului Ioan Calenciuc spre cenzurare pe timpul vacanțelor, mi-a spus să-mi însemn numărul locuinței sale din strada Carolinei, și în ultima zi a lui august v. 1874 să merg la el.

AMINTIRI ȘI PĂȚANII DIN TIMPUL STUDIILOR TEOLOGICE

În ziua numită am ajuns la Cernăuți cu trenul de amiază. Sosind în locuința unchiului Costachi și aflându-l vorbind cu cumnatul său Iavorovschi, parohul din Cuciurul-Mic, nici n-am apucat a-mi depune geamantanul, căci unchiul mi-a zis: „Ia-ți

hainele cele mai bune și toate cele de trebuință, că eu sunt invitat la o petrecere, la care ești invitat și tu, și chiar acum trebuie să ne pornim". În curând am ieșit tustrei afară și am plecat cu o trăsură. Unde, eu nu știam și nici nu puteam întreba, deoarece unchiul mereu vorbea cu cumnatul său. Trecând printr-un sat, unchiul mi-a spus că acela-i Ceahorul, apoi iar s-a dat în vorbă cu Iavorovschi, până ce am ajuns la soacra unchiului, preoteasa văduvă Cosovici din Molodia. Acolo se afla soția lui Iavorovschi cu fiicele ei Iulia și Eugenia. Abia a doua zi dimineată am înțeles că unchiul Samuil, fostul Mitropolit Silvestru, dă cu prilejul serbării onomasticii sale o petrecere în moșia sa Hrabova, un loc de vreo sută de fâlci de pădure, arătură și fânețe, situat la granița Moldovei și cumpărat foarte ieftin de la un boier din Moldova.

La petrecerea aceea ne-am pornit din Molodia – unchiul, familia Iavorovschi și eu – și pe la zece ore dimineată am ajuns într-o poiană, unde ne-au întâmpinat foarte mulți oaspeți cu muzică și cu împușcături, petrecându-ne până la o casă nouă de pe muchea unui deal, la care era adunată mulțime de lume. După ce mai mulți preoți au sfințit casa aceea și ne-am așezat să prânzim, unchiul Samuil, nu demult avansat la rangul de arhimandrit arhidiecezan, a spus că, deoarece a intrat în cinul călugăresc și prin urmare trebuie să se lepede de orice avere, de aceea a hotărât să-și împărțească moșia Hrabova între copiii săi, juristul Vasile și Iuliana, soția parohului Artemie Berariu din Ceahor. „Și acum, domnilor, doamnelor și domnișoarelor” – așa și-a încheiat vorbirea –, „vă invit să mergem cu toții prin pădure și să statorim hotarul!”

Ce frumos era de văzut atâta lume veselă din elita românească bucovineană, punându-se în sunetul muzicii și în razele calde ale soarelui, într-un lung șir împestrit, de pe culmea de lângă casă pe coasta dealului la vale. Toată petrecerea a fost aranjată astfel, încât a trebuit să-l mulțumească pe fiecare. Unde era o poieniță, societatea se oprea, tineretul începea dansul, iar bătrânii se așezau pe laițele de pe lângă mesele lungi, improvizate cu unele și altele, făcându-și voie bună cu vinul și cu berea puse la îndemână printre tufari. Așa am colindat din poiană până aproape de apusul soarelui, când s-a dat signalul de reîntoarcere spre casă. Abia acolo ne aștepta adevăratul loc al petrecerii. În fața casei era adică o vâlcea rotundă, la mijloc nisipită pentru joc și pe de lături împrejmuită de coastele nalte, plantate cu copaci tineri. În vâlcea coborai pe trepte săpate și nisipite. La intrarea în ea erau puse la dispoziția oaspeților felurite dulceturi, pe marginile ei se aflau mese și laițe pregătite cu toate cele de trebuință pentru cină. În dosul laițelor de lângă coastele vâlcelei erau pădmoluri acoperite cu covoare. După ce s-au adunat toți oaspeții în vâlcea, s-a servit cina. Eu am cinat la masa la care era și unchiul Silvestru. Când am început a sorbi supa, stropi de ploaie ne picurau în talgere. Atunci unchiul Silvestru rosti o scurtă vorbire către oaspeți: „Nu vă mâhniți, domnilor, că peste câteva minute vom vedea luna plină!” Așa s-a și întâmplat. Nu mai țin minte, la pusul ori la luatul talgerelor o domnișoară s-a uitat la mine, și atunci am amuțit și cu farmecul vecinicei povești a ochilor.

După cină locul petrecerii s-a schimbat deodată ca într-un rai. Pe cerul senin s-a ivit luna plină, prin crengile copacilor de pe coastele vâlcelei s-au aprins mulțime de lampioane de felurite culori, pe dealuri s-au aprins focuri mari și de pe o culme un muzicant a început a cânta doina din trâmbiță, fiind acompaniat pianissimo de ortacii săi din vale. Ți se părea că nu mai ești în lumea reală. Și a mai cântat, din vioară, artistul <indsc.> din București și, cu vocea, o fiică a consilierului consistorial Țurcan; cu deosebire frumos a cântat un tânăr „Steaua nopții da lumină, era luna lui Brumar”. Apoi s-a început danțul. Jucam un cadril, când iarăși am văzut-o pe domnișoara cu

povestea ochilor. Întrebând-o pe jucăușa mea cine-i cea domnișoară, ea mi-a spus că e sora ei mai mică, Elena, și tânărul care cântase „Steaua nopții“ e fratele lor, Gheorghe, și că ei împreună cu mama lor, preoteasa văduvă, Emilia Popescul, cumnata unchiului Silvestru, locuiesc în Ceahor. După cadril am jucat cu domnișoara Elena și, la despărțire, i-am spus să-și însemne seara aceea în analele vieții. În ziua de Sf. Nicolae din același an ne-am întâlnit amândoi la hram la parohul Iavorovschi din Cuciuurul-Mic. În ziua de anul nou 1875 am vizitat împreună cu seminaristul Vasile Iurco întâiași dată casa preotesei Emilia Popescul, și la a patra întâlnire sau la a doua, din Ceahor, m-am înțeles în taină cu Ilenuța să ne unim pe viață. În toamna anului 1875, Iurco din anul al treilea de teologie s-a logodit în Ceahor, în prezența unchiului Silvestru, cu Mărioara, sora cea mai mare a Ilenuței, și atunci fu întărită și legătura mea. Dar, înainte de această logodnă, scumpa mea a avut destule supărări, căci din unele părți i se propusese cu insistență să mă abandoneze în favorul unui coleg al lui Iurco. Ilenuța a cedat, în sfârșit, plângând și declarând că după mine i-ar părea rău totdeauna. Atunci fiica lui Silvestru, Iuliana Berariu, a început și ea a plânge și a cânta compoziția lui Ciprian Porumbescu „Cât te-am iubit n-o poate spune nimic, nimic pe-acest pământ“, <pe> care eu de-atâtea ori o cântasem în Ceahor, și urmarea a fost că unchiul Silvestru, episcopul copiilor cumnatei sale Emilia, a hotărât soarta nepotei sale în favorul meu. *Ochiul vede cerul deschis, inima-i plină de fericire* (Schiller). Dovadă sunt primele mele versuri, *Doi ochi* și *Doine de amor* din „Familia“, 1876. Cu prilejul jubileului nostru de 25 de ani de căsătorie, am crezut să-i fac scumpei mele soții cea mai mare bucurie cu

NU POT UITA...

Nu pot uita un colț de rai
Ce mi-a dat raiul pe pământ
Acolo-ntâi în al meu trai
Visat-am visu-mi sfânt.

Și-acum văd lumea cea senină
În o vâlcea sub cer azur,
Deasupra ei văd luna plină,
Prin crengi lumini în jur.

Aud cum trâmbița doinește sus pe deal,
Orchestra-n vale cum o-ngână-ncetinel;
Acolo-ntâi tu-al vieții mele ideal –
Ieșitu-mi-ai în cale cu pas sprintenel.

Pluteai în valul unui joc,
Când ochii tăi am întâlnit;

Ah! eu supremul meu noroc
În suflet am simțit!

A, cât de fericit sunt eu
C-așa voit-a Dumnezeu
Să simți și tu norocul sfânt,
Ce ne-a unit pân-la mormânt!

De-atunci tot de urgii loviți
Am fost, dar ele au trecut;
Noi am rămas nebiruiți
Sub al iubirii scut.

Și dacă las în urma mea
Vreun bine, el e partea ta,
Căci binele, ce-am făptuit,
Prin tine l-am primit.

Cum dar să uit cel colț de rai
Ce mi-a dat raiul pe pământ,
Și unde-ntâi, în al meu trai,
Visat-am visul sfânt!

În *Dot ochi* ziceam:

Eu vouă v-am jurat credință
Și-amor fidel pân-la mormânt,
Dar cred că chin și suferință
Ne-așteapt-aice pe pământ.

Chinurile și suferințele, cum vor dovedi îndată cele ce urmează, n-au întârziat mult.

Până a intra în Seminarul arhiepiscopesc, am găzduit la unchiul Costachi. El avea numai un servitor. Într-o seară, fiind foarte flămând, tot așteptam să vie unchiul, dar în zadar. Îi spun deci servitorului să aducă cina de la hotel și, pe când mă așez să mănânc, iată că vine și unchiul și-mi zice: „Am socotit eu că-i fi flămând și bine-ai făcut că ai trimis după mâncare; eu n-oi mânca, că destul m-au mâncat porcii, tu însă după cină să vii la Ierusalim (o ospătărie în strada Poștei)”. N-a trecut poate nici jumătate de oră și, când am intrat în acea ospătărie, văd că unchiul șede la masă cu un șvăbălău, având înaintea câte un păhărel cu vin. Și a mai comandat unchiul pentru tustrei câte un păhărel, apoi numai noi amândoi ne-am dus la o cafenea din strada Domnească. Acolo erau mai mulți cunoscuți și am băut câte trei pahare de ceai. Pornindu-ne spre casă, unchiul mi-a spus pe piața Principală (acum piața Unirii)* să-i ofer brațul, deoarece se poticnea. Am văzut atunci că el e foarte slab, deși după înfățișarea-i athletică era numit „leul Cernăuțului”. Până acasă mi-a istorisit cum l-au

* Astăzi Piața Centrală (n.red.).

mâncat porcii, cum adică în ziua aceea, citindu-și el recenzia asupra Dogmaticii lui Calinciuc înaintea colegului, profesorul de la Institutul teologic, Calinciuc, și cu ginerele său, Vasile Mitrofanovici, așa l-au hărțuit, încât din toată discuția nu s-a ales nimic.

Eram acum internist seminarial, când într-o zi, pe la amiază, m-am dus să-l vizitez pe unchiul Costachi. El, venind chiar atunci de la cursuri, s-a bucurat de vizita mea și, plimbându-se prin odaie, a repetat de câteva ori: „Mare mulțumire am eu astăzi“ și a mai adăugat: „Când am ieșit de la ședință, profesorul Isidor Onciul m-a bătut cu mâna pe umăr și mi-a zis: „Tu meriți cununa ce Wilhelm a câștigat-o în războiul germano-francez!“ Vasăzică Dogmatica lui Calinciuc a fost înmormântată pe totdeauna. Cu prilejul acela unchiul mi-a dat povața: „Ține minte, să aperi și tu în viața ta orice cauză ce vei afla-o dreaptă din toate punctele de vedere!“ Vreo patru luni mai târziu, la 24 martie 1875, unchiul Costachi a răposat în vârstă de abia de 39 de ani și 8 luni fără două zile. Eu am pierdut în el pe cel mai mare binefăcător al meu și i-am moștenit biblioteca. Drept recunoștință i-am publicat biografia în *Articul familiei* din Gherla și în broșuri separate, i-am însemnat numele în pomelnicul familiei și mă rog pentru odihna lui veșnică.

În anul întâi al studiilor teologice îmi era rușine de mine însumi că îmi cădea cam greu să învăț în limba română, de aceea mi-am propus să nu mai citesc nemțește, ci numai cărți și foi românești. Tot din acel an îmi mai amintesc de o serenadă a lui Ciprian Porumbescu, auzită prin somn, de care vreo săptămână am fost fermecat. Toate amintirile despre Ciprian le-am publicat în *Romänische Revue*, 1891, pag. 646, în reproducerea din noua revistă, intitulată *Culturistorische und ethnografische Skizzen* (indsc.) *Die Romänen der Bucovina*, Resicza-Wien, 1888-1891, pag. 309; în foaia populară *Deșteptarea* din Cernăuți, anul 1894, No. 12, și, ca reproducere, în *Părți din istoria românilor bucovineni*, Cernăuți, 1893, pag. 254, și în broșura *Ciprian Porumbescu după 25 de ani de la moartea lui*, Suceava, 1908.

În 1875, inaugurându-se Universitatea din Cernăuți și Institutul teologic prefăcându-se în facultate teologică, studenții români de la toate facultățile au înființat Societatea Academică „Arboroasa“. Ciprian, ca dirigent al corului societății, era sufletul ședințelor sociale. Aici spun ceva nou despre el. În 1876, fiind noi teologi mai mulți decât toți colegii de la celelalte facultăți, l-am ales președinte al „Arboroasei“ pe Ciprian. Colegii civilişti, însă, au uneltit atâta, prin vărul meu Vasile Morariu, la unchiul Silvestru în contra alesului comitet, încât unchiul mi-a spus mie, ca secretar, că ne trimite interdictul Consistoriului de a mai participa la „Arboroasa“, dacă noi, comitetul cel nou, nu vom demisiona, ca să se aleagă alt comitet cu un președinte civilist în frunte. Comunicându-i eu aceasta lui Ciprian, el m-a obligat să anunț demisia noului comitet pe tabla neagră de la Universitate și să fixez termenul pentru altă alegere, la care au reușit civilişti. Pe mine m-au ales din nou secretar, cum am fost din început, și pe Ciprian l-au ales vicepreședinte. El însă, ambițios cum era, s-a retras cu totul din societate împreună cu toți colegii săi din anul al patrulea, între care erau și cei mai buni corişti, și astfel „Arboroasa“ încheiase cu frumoasele ei ședințe de mai înainte. Mare durere simțeam eu din pricina acelei nelegiuiri care mâna apa pe moara potrivnicului nostru rector seminarial, vicleanul Filipowicz, din a cărui cancelarie, de câte ori îi duceam anunțul în scris pentru participarea la vreo ședință a „Arboroasei“, niciodată nu ieșeam, fără să-mi fi zis: „Ce vă trebuie Dvs. o societate la un loc cu civilişti! Ei să-și aibă societatea lor și Dvs. deosebit!“ Îi spuneam lui

Ciprian aceste uneltiri de dezbinare, îl conjuram să-și calce pe inimă, să nu părăsească societatea, dar în zadar.

După vreo patru luni, demisionând președintele civilist cu rușine din funcțiunea sa, Ciprian i-a luat locul și a început a face minuni în direcția înaintării societății. Ședințele noastre sociale nu mai erau acum simple conveniri studentești, ci manifestații ce grupau în jurul lor publicul cel mai distins, cum dovedește corespondența din „Familia”, 1877, căreia nu eu, ci Vulcan i-a dat titlul – *Un concert românesc din Bucovina*. Mergeau trebile, de părea că nu-i a bine, și binele ne-a și părăsit în scurtă vreme. Căci în toamna anului 1877, pe când eu odată eram în sala de citire a „Arboroasei” înaintea pultului meu de secretar, iată că vine la mine concepistul gubernial Steiner, se legitimează că e împuternicit să cerceteze actele societății și mă roagă să i le pun la dispoziție. Din acte el a luat scrisoarea Ministerului Cultelor și Instrucției din București, cu care căpătasem 200 de franci în scopul înavuțirii bibliotecii. După câteva zile același Steiner împreună cu consilierul consistorial Ilasievici au început ancheta prealabilă în contra comitetului „Arboroasei” și joi, 15 noiembrie 1877, slujbașul evreu Straucher de la tribunalul penal din Cernăuți a venit pe la orele 7 1/2 seara la seminar cu panduri înarmați, și ne-a dus în trăsuri închise la temniță pe patru inși: pe mine împreună cu colegii mei Orest Popescul și Eugen Siretean din anul al patrulea și pe Zaharie Voronca din anul al treilea, trăgând și un cordon de soldați împrejurul reședinței mitropolitane pentru eventualitatea că am fi cercat să scăpăm cu fuga. Ciprian fu dus la temniță din casa sa părintească din Stupca de către un jandarm. Pe toți ne-au închis în celule separate împreună cu cei mai mari făcători de rele. Eu eram închis la un loc cu un armean care făcuse moarte de om, și cu un jidov și un băiat din Ceahor, internați pentru furturi. Băiatul avea cămașa și izmenele așa de pline de păduchi, încât unde puneai mâinile, ucideai neconținut. Chilia părea a fi zugrăvită de sângele ploșnițelor ucise și, când iarna au făcut întâiași dată foc în sobă, ploșnițele mișunau pe ea mai diavol decât furnicile într-un mușuroi. Spiritualul nostru Mihail Dracinschi a intervenit în privința aceasta la președintele tribunalului și urmarea a fost că pe mine m-au dus în spitalul temniței, unde a doua zi dimineață mi-am curățit perna de niște păduchi albi și mari, ca și cum ai curăți frunzele de varză de multime de omizi. Din spital m-au dus înapoi în celula de mai înainte, care acum era văruiată și cu podeaua spălată, și acolo am petrecut până la sfârșit cu forestierul Marek și cu jandarmul Iakubovvski. Lui Ciprian i se încuviințase vioara și mie flautul, și amândoi corespondam cu signale ca cele din trâmbițele militare.

Într-o zi l-am rugat pe judele de instrucție, românul Zotta, să-mi permită a scrie logodnicei mele o epistolă de mângâiere și el să mi-o iscălească, că numai așa epistola își poate ajunge scopul. Bunul Zotta s-a învoit, și eu am scris epistola următoare, păstrată de scumpa mea:

„Dragă Domnișoară,

Am auzit că Mata plânga. Cu ce alte Te pot eu, dragă, mângâia, decât cu condeiul? Condeiul îmi va suplini deocamdată prezența, el e menit a alina durerea Matale, și eu am cea mai bună speranță că își va ajunge scopul. Nu voi să zic ca Alecsandri: «Asta-i legea crudei soarte, lege fără de mângâieri: Azi e viață, mâine moarte, azi plăceri, mâine dureri... Aceasta nicidecum, pentru că, internat într-o odaie curată și în societatea a doi bărbați inteligenți, mie de fel nu-mi merge rău, ci din contra: interesul de viitorul meu îmi dă și aici puterea la orice și astfel, pe lângă lectura feluritelor foi beletristice și literare, eu mă ocup și cu studiul Omileticii, preparându-mă pentru examenul de stat. Lipsă nu duc de nimic. Dulceți, zahăr, ceai

cald în toată dimineața și seara nu-mi lipsesc nicicând. Ciprian ne încântă cu vioara, zilele trecute am căpătat și eu flautul, și așa în cântări, voie bună și cea mai întemeiată speranță pentru viitor ne trece timpul foarte repede.

Vă trimit aici, Dragă, o arie născocită în amurgul serilor pe flaut, cântați-o împreună cu lelița pe pian. Am și cuvinte la ea, dar acestea Vi le-oi împărtăși mai târziu.

Din toate părțile aud că pe 15 ianuarie ni se va sfârși și istoria noastră, și așa cred că de Iordan voi fi cu bună seamă în Ceahor.

Acum mă simt dator a Vă mulțumi cu cuvinte, nu însă și cum aș dori, pentru bogata cutie cu ajun românesc și pentru dulceți, așteptând să Vă pot mulțumi și în persoană.

Salutare bădiței, leliței, sărut mâna mămuței și bunicii, și Te salută și pe Mata al Matale sincer și fidel Constantin. Cernăuți, ianuarie 1878“.

În temniță am înjghebat o horă, <pe> care nu înțeleg cum de a primit-o fiul meu Victor, pe note, de la instructorul său de vioară Heinrich Schäfer din Cernăuți în 1896.

(va urma)

Cărți. Reviste

Analele Bucovinei, An. III, nr. 1/1996

Editorialul acestui număr al revistei, intitulat *Bucovinism și homo bucovinensis*, este semnat de cercetătorii M. Olaru și Șt. Purici. Pornind de la afirmația bibliografului german Erich Beck, care încă în 1963 susținea că Bucovina, ca unitate economico-administrativă și geopolitică, este „o țară a trecutului, iar prezentul ei sunt amintirile”, cei doi autori fac o succintă prezentare a situației social-politice a Bucovinei după anexarea ei, în 1775, de către Imperiul habsburgic. Referindu-se la fenomenul conviețuirii pașnice a bucovinenilor de diferite naționalități, autorii menționează că acesta avea mai multe componente care se completeau reciproc: spiritul gospodăresc, disciplina și cultura occidentală a germanilor, toleranța, ospitalitatea și sânguința românilor, spiritul întreprinzător și de adaptare al evreilor etc. Revenirea Bucovinei, în toamna anului 1918, în spațiul național românesc nu a periclitat principiile conviețuirii pașnice în acest teritoriu. Prin ultimatumul sovietic din 1940 s-a pus capăt și conviețuirii pașnice a bucovinenilor. Repatrierea celor circa 90 mii de germani bucovineni, deportările în masă, arestările și colonizarea masivă a teritoriului cu ruși și ucrainenii, emigrarea evreilor, în sfârșit, divizarea Bucovinei au avut un efect dramatic asupra mentalității și spiritului de toleranță al omului de rând. Astfel, fantoma nefirescului „homo bucovinensis” este prezentată tot mai des ca un ideal pierdut, dar se mai speră încă la reanimarea lui.

Capitolul „Evocări” este reprezentat prin articolul acad. Vladimir Trebici, *Constantin Brătescu, profesor la Universitatea din Cernăuți*. Evocând personalitatea acestui om de știință și cultură, acad. V. Trebici evidențiază devotamentul față de profesiunea de geograf, atenția și grija cu care i-a înconjurat, susținându-i pe cei mai buni studenți ai săi.

Profesorul Dimitrie Vatamaniuc, în articolul *Dionisie O. Olinescu, arheolog și cronicar al vieții științifice, culturale și artistice*, scoate în evidență aspecte din activitatea acestei personalități de seamă în viața științifică, politică și culturală a românilor din Bucovina, desfășurată în condiții vitrege sub stăpânire străină. Fiind unul dintre cei mai mari reprezentanți ai arheologiei din Bucovina la sfârșitul secolului trecut, Dionisie O. Olinescu, al cărui nume figurează în enciclopediile mai vechi, a fost dat uitării în ultimii ani. Studiile sale acoperă mai multe domenii și se remarcă printr-o bună informare din izvoare românești și străine. Merită toată atenția cercetătorilor corespondențele și articolele arheologului bucovinean, care oferă o privire amplă asupra vieții sociale din Bucovina după un secol de administrație austriacă. Importanța studiilor distinsului arheolog rămâne mereu în actualitate, ele prezentând

un mare interes pentru cunoașterea unor aspecte semnificative din istoria zbuciumată a Bucovinei.

Încă o personalitate remarcabilă în cultura poporului român din Bucovina secolului trecut este evocată de Pavel Țugui în articolul *Ciprian Porumbescu, receptarea și aprecierea operei sale*. După ce face o prezentare scurtă a celor mai importante manifestări cultural-artistice, legate de numele ilustrului compozitor, autorul ajunge la concluzia că „readucerea în sălile de concert a operelor compozitorului bucovinean a creat o breșă și a compromis puzderia de cântece conformiste, neinspirate și fără ecou...” După război s-au făcut încercări febrile de a inocula, prin ideologia oficială, tezele antinaționale și anticulturale, dar, grație celor mai de seamă compozitori români din acea perioadă, orientările dogmatico-proletcultiste, ostile moștenirii muzicale românești, au fost în cele din urmă destrămate și spulberate.

Dintre aparițiile din acest număr al *Analelor Bucovinei* vom menționa și *Calendarea și răspândirea literaturii în spațiul etno-cultural românesc* de Vasile I. Schipor, *Vechi biserici ortodoxe moldovenești din orașul Cernăuți* (I) de Mircea Pahomi, iar la capitolul „Demografie, toponimie, onomastică, statistică”, studiul *Trei lumi paralele* de acad. Radu Grigorovici, care face o evaluare a modului cum cele trei tipuri de componente teritoriale ale Bucovinei – orașele și târgurile, satele și domeniile – au contribuit diferențiat, dar sinergetic, la buna sau rea funcționare a societății bucovinene către sfârșitul stăpânirii austriece.

Liviu Papuc semnează *Preocupări de folclor la Leca Morariu*, iar Dragoș Gusiac în *Centre de olărit în Bucovina* (II) readuce în actualitate unele din formele și ornamentele de veche tradiție, care au încetat să mai fie utilizate în ultima perioadă. Acad. Radu Grigorovici prezintă în traducere română memoriul lui Vasile Balș, *Descrierea Bucovinei*, din 1780, făcând și unele precizări necesare referitoare la text, precum și la evoluția concepțiilor autorului acestui document istoric.

La capitolul „Cronică” vom găsi impresiile acad. Vladimir Trebici de la manifestările organizate cu prilejul celei de-a 120-a aniversări a Universității din Cernăuți, iar capitolul „Aniversări” cuprinde o succintă, dar vibrantă trecere în revistă a activității academicianului Vladimir Trebici, făcută cu prilejul împlinirii onorabilei vârste de 80 de ani de colegul său, acad. Ștefan Ștefănescu

TEODOR ANDRIEȘ

ION POPESCU-SIRETEANU:

*Între două veșnicii**

Cu acest titlu, aparent derutant, scriitorul bucovinean ne dăruiește o splendoare lirică, mai puțin întâlnită astăzi: poemul în proză.

De la *Gaspard al nopții* al lui Aloysius Bertrand și până la Maurice de Guérin sau, referindu-ne la literatura noastră, de la Alecu Russo și până la Adrian Maniu și Ionel Teodoreanu (cu *Jucării pentru Lily*), această specie poetică a fost o favoare dată de Parnas unor scriitori mai puțini la număr. Printre aceștia se numără și Ion Popescu-Sireteanu, cunoscut, de altfel, ca un abil mânuitor al cuvântului. Desigur, acest lucru poate fi și o consecință a nobilei profesii universitare, dar poemele sale sunt departe de rigoarea academică, aceasta fiindu-i doar îngerul de pază al nervului poetic, pentru acea „ars pulcre cogitandi”. Or, poemele în proză ale lui Ion Popescu-Sireteanu întrunesc distinsul deziderat al „artei de a gândi frumos”.

La diferiții scriitori care au immortalizat poemul în proză, acesta poartă sigiliul inconfundabil al personalității: patosul național la Russo, gravitatea inevitabilului de influență expresionistă la Maniu, verva ludică la Teodoreanu. *Între două veșnicii* e o răbufnire de sentimente, totuși, strunite în frâul unei gândiri de un realism zguduitor. Tragicul expresionist e convertit într-o sensibilă și uneori duiosă rememorare a imaginilor trăite cândva sau ale celor din cotidian, dând elegiei nota neputinței de a schimba destinul; de fapt e revolta omeniei împotriva neomeniei.

Din punct de vedere al analistului, aceste poeme în proză sunt eseuri lirice despre realitățile dureroase ale omului cu sufletul curat; realități petrecute în anii din a doua jumătate a secolului nostru. Poeme-eseuri, dar și poeme-document. Fără a fi o istorie, aceste poeme se înscriu în istorie cu suferințele unui realism sfâșietor, dar poetul lasă pe cititor să le descifreze printr-o lectură sensibilă și participantă la viața autohtonă.

Faptul, petrecut istoric, e redat cu durerea reală a cărturarului care a suferit: „S-au făcut în curți mari stive de cărți și ard zi și noapte, supravegheate, numărate, legate cu lanțuri nevăzute (...). Și în case ard cărți (...). Nevoia de carte s-a metamorfozat în teama de carte (...). Și au trecut zeci de ani de atunci (...) dar fumul cărților condamnate la rug plutește încă deasupra satelor și orașelor noastre ca o dureroasă aducere aminte și ca un teribil act acuzator” (*Fumul cărților*).

Uneori cavalerul romantic – de veghe în conștiința poetului – își dezvăluie iubiri, de puțini știute, învăluite în delicate mătăsurii transparente: „Amintirea ta mă învăluie ca o păclă binefăcătoare și gândul o țese și o destese ca pe o taină. Te văd cum veneai spre mine plutind în zbor lin și mângâietor, îți aud glasul de bun găsit și îmi stăruie în urechi foșnetul veșmintelor tale. (...) Amintirea ta mă învăluie și îmi stăruie ca un duh al luminii. (...) Azi când drumul dă în coborâș, când timpul îmi stă împotrivă, când vântoasa iubirii s-a mai domolit, singura mângâiere este amintirea ta din anii aceluia viscol al sufletului...” (*Amintirea ta*).

* Ion Popescu-Sireteanu, *Între două veșnicii*, Iași, Ed. „Bucovina”, 1996.

Când nostalgia se convertește în certitudinea realității, această nostalgie ia drumul tragic al implacabilului: „Întoarce-te, râule, spre izvoare, se ruga câmpia cuprinsă de apele despletite fără veste. Întoarce-te, vreme, spre începuturi, se ruga înserarea, plângând că prea degrabă intră în zodia nopții. Întoarce-te, trup al meu, spre copilărie, să mai cred în nașterea și învierea Domnului, se ruga ființa mea înfiorată de trecere. Dar peste lume plutea un dangăt de clopot, în care se repetau stăruitor cuvintele NU SE POATE... NU SE POATE... NU SE POATE...” (*Nu se poate*).

Patriotismul e prezent și el în acest volum; dar e un patriotism trecut prin sinceritate și rădăcinile de dragoste ale sevei autohtone, fără emfază, fără zgomote patriotarde (*Istoria noastră, Intrarea lui Bogdan Vodă în Siret, Carte, Praznic, Noi suntem stânca* ș.a.).

Uneori poetul nu rezistă să scrie poemul mereu în proză; ritmul frazei îl subjugă și poemul în proză ia forma unor strofe cu rimă: „Pe doruri se prinde, fără să știm, promoroacă și flori de târziu pe tâmpile se strâng în sobor... Cu dragostea noastră cine se joacă? Și cine surpă cărarea blândului meu trecător?” (*Nu te mai duce*). Și poemul continuă cu încă patru fraze lirice, în care ritmul și rima le dă coloratura poeziei.

După lectura volumului cititorul rămâne cu sentimentul că a descoperit lângă nervul poetic și firea intimă a scriitorului: aceea a unui om revoltat de nedreptăți, un om care așteaptă de la semenul său bunătate și nu ură, dreptate și nu minciună. Sătul de nimicniciile lumii, el optează pentru o libertate deplină: „Vreau să rămân ce sunt, un câine fără stăpân, fără lanț, fără bici, liber, să umblu de capul meu” (*Câine fără stăpân*). Dar această deplină libertate canină se traduce foarte ușor: e libertatea de conștiință pe o cale precisă de moralitate a unei lumi senine și de necontestat; și poate aceasta e cheia întregului volum.

Între două veșnicii – poemul care a dat și titlul cărții – sintetizează gândirea și sentimentele autorului într-o personalitate de cărturar și poet; o personalitate în care tradiția poporului său și cultura dobândită au crescut indisolubil, rodind în copacul veșniciei acestui pământ. Volumul poetului Ion Popescu-Sireteanu nu e numai „o carte frumoasă”, ci și un dar literar de aleasă simțire lirică făcut tuturor cititorilor.

DRAGOȘ NISIOIU

Tehnoredactare computerizată:
Editura INFO-TEAM
Calea Victoriei 126; Tel: 650.60.15

Tiparul executat la
Tipografia „ARC” SRL
Tel: 211.86.17
Tel/Fax: 312.40.18

ISSN 1222-5606